

SPRAWOZDANIA
TOWARZYSTWA NAUKOWEGO
W TORUNIU

54

1 I 2000 — 31 XII 2000

TNT

TORUŃ 2001

I - 10165/2000

09050 / 2001
Prac. Pomorz.

REDAKTOR NACZELNY WYDAWNICTW TNT

SPRAWOZDANIA TOWARZYSTWA NAUKOWEGO W TORUNIU

SPIS TREŚCI

I. DOROCZNE WALNE ZGROMADZENIE TOWARZYSTWA

Przemówienie prezesa Towarzystwa prof. dra h. c. Mariana Biskupa ...	5
Wykład prof. dr hab. Teresy Friedle wny „Polskie napisy w dawnych kościołach Torunia”	12
Protokół Dorocznego Walnego Zgromadzenia członków Towarzystwa Naukowego w Toruniu w dniu 26 II 2001 r.	19
Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Naukowego w Toruniu za rok 2000	22
1 I 2000 — 31 XII 2000	
Sprawozdanie z gospodarki finansowej Towarzystwa Naukowego w Toruniu za rok 2000	29
Protokół z posiedzenia Komisji Rewizyjnej Towarzystwa Naukowego w Toruniu w dniu 12 II 2001 r.	32
Zmiany w składzie Towarzystwa	33

II. SPRAWOZDANIA Z POSIEDZEŃ WYDZIAŁ I

Plątkowski A., Kolej Tyliczko-Wystrucka w latach 1862-1884. Pierwsza prywatna inwestycja kolejowa w Prusach Wschodnich	35
Salmonowicz S., Historia Pomorza. t. IV, cz. 2	35
Wijaczka J., Wizytacja biskupa ... z 1569 r.	35
Zagui A., ...	35
Nowakowska I., Przemiany ...	36

TNT

TORUŃ 2001

03050 / 1002
03050 / 1002
03050 / 1002
REDAKTOR NACZELNY WYDAWNICTW TNT

Wojciech Gutowski

SPRAWOZDANIA
TOWARZYSTWA NAUKOWEGO
W TORUNIU

42

0000 ISSN 0371-375x 11

Prac. Pom.
09050

TOWARZYSTWO NAUKOWE W TORUNIU

Wydanie I. Ark. druk. 7,25

Zakład Poligraficzno-Wydawniczy POZKAL
Inowrocław, ul. Ceglana 10/12

E. 900/02

SPRAWOZDANIA
TOWARZYSTWA NAUKOWEGO
W TORUNIU

Nr 54

1 I 2000 – 31 XII 2000

SPIS TREŚCI

I. DOROCZNE WALNE ZGROMADZENIE TOWARZYSTWA

Przemówienie prezesa Towarzystwa prof. dra h. c. Mariana Biskupa ...	5
Wykład prof. dr hab. Teresy Friedelówny „Polskie napisy w dawnych kościołach Torunia.....	12
Protokół Dorocznego Walnego Zgromadzenia członków Towarzystwa Naukowego w Toruniu w dniu 26 II 2001 r.	19
Sprawozdanie z czynności Towarzystwa Naukowego w Toruniu za rok 2000	22
Sprawozdanie z gospodarki finansowej Towarzystwa Naukowego w Toruniu za rok 2000	29
Protokół z posiedzenia Komisji Rewizyjnej Towarzystwa Naukowego w Toruniu w dniu 12 II 2001 r.	32
Zmiany w składzie Towarzystwa	33

II. SPRAWOZDANIA Z POSIEDZEŃ

WYDZIAŁ I

<i>Piątkowski A.</i> , Kolej Tylżycko–Wystrucka w latach 1862–1884. Pierwsza prywatna inwestycja kolejowa w Prusach Wschodnich.....	35
<i>Salmonowicz S.</i> , Historia Pomorza, t. IV, cz. 2.....	35
<i>Wijaczka J.</i> , Wizytacja biskupstwa sambijskiego z 1569 r.	35

WYDZIAŁ II

<i>Żaguń A.</i> , Warszawskie „Pandekty Antiocha” na tle cerkiewnoślawiańskiej tradycji piśmienniczej	35
<i>Nowakowska I.</i> , Przemiany ewangelijnego słownictwa cerkiewnoślawiańskiego (rzeczownik w staroruskim Ewangeliarzu ławryszewskim	36

<i>Kruszelnicki Z.</i> , Teka Komisji Historii Sztuki, t. IX	36
Posiedzenia Komisji Filologicznej	36
Posiedzenia Komisji Historii Sztuki i Konserwatorstwa	58
Posiedzenia Komisji Bibliografii i Bibliotekoznawstwa	61

WYDZIAŁ III

<i>Łęgowski S.</i> , Pojęcie czasoprzestrzeni	63
Posiedzenia Komisji Geograficzno-Geologicznej	63
Posiedzenia Komisji Nauk Medycznych	66

WYDZIAŁ IV

Posiedzenia Komisji Ekonomicznej	66
--	----

III. MATERIAŁY BIO- I BIBLIOGRAFICZNE CZŁONKÓW WYDZIAŁÓW TOWARZYSTWA

Wydział I

Denkiewicz-Szczepaniak Emilia	69
Przybyszewski Kazimierz	72
Sudziński Ryszard	78

Wydział II

Burdziej Bogdan	84
Gzella Grażyna	87
Halkiewicz-Sojak Grażyna	90
Madyda Aleksander	92
Woźniczka-Paruzel Bronisława	94
Żyliński Leszek	98

Wydział III

Rutkowski Lucjan	101
Wilczyńska Bogdana	105
Załuski Tomasz	107

WYDAWNICTWA TOWARZYSTWA NAUKOWEGO W TORU- NIU ZA ROK 2001	115
--	-----

I

DOROCZNE WALNE ZGROMADZENIE TOWARZYSTWA w dniu 26 lutego 2001 r.

PRZEMÓWIENIE PREZESA TOWARZYSTWA PROF. DRA H. C. MARIANA BISKUPA

Otwieram doroczne Walne Zgromadzenie TNT, witając przybyłych członków Towarzystwa i gości, na czele z Prezydentem Miasta Torunia Wojciechem Grochowskim i JM Rektorem UMK prof. Janem Kopcewiczem. Spotkanie nasze odbywa się w 126. roku istnienia Towarzystwa.

Rok 2000 mimo wielu trudności okazał się bardzo owocny, tak w dziedzinie organizacyjnej jak i wydawniczej. Na czoło wysunęły się obchody jubileuszu 125-lecia istnienia TNT, których główne uroczystości odbyły się 15 grudnia 2000 r. w Sali Mieszczańskiej Ratusza Staromiejskiego, przy licznych udziałach członków TNT i reprezentantów władz różnego szczebla. Centralną rolę odegrały wykład prof. Jerzego Serczyka „125 lat Towarzystwa Naukowego w Toruniu” z wprowadzeniem prezesa oraz wystąpienia przedstawicieli władz państwowych i samorządowych, Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, a także niektórych towarzystw naukowych i Polskiej Akademii Umiejętności. W wystąpieniach tych obok słów uznania dla działalności TNT nie zabrakło zapewnień o podtrzymywaniu dalszej działalności TNT, nadal potrzebnego społeczno-naukowego stowarzyszenia. Czynna była także ekspozycja wydawnictw i muzealiów TNT. Obszerne sprawozdanie z całości obchodów ukaże się drukiem w „Zapiskach Historycznych” – organie TNT, część materiałów przejęła Redakcja „Nauki” – periodyku Polskiej Akademii Nauk sprawującej opiekę poprzez Radę Towarzystw Naukowych.

Pod koniec 2000 r. Towarzystwo nasze liczyło 482 członków: 205 członków wydziałów, w tym 4 członków honorowych, 276 zwyczajnych oraz jednego członka wspierającego (Fundację na Rzecz Nauki Polskiej). Zmarło 6 członków wydziałów oraz 4 członków zwyczajnych. Skreślono z listy członków 4 osoby na własne życzenie. Przyjęto w poczet nowych członków 5 osób.

27 marca 2000 r. zmarł prof. Władysław Bojarski – znawca prawa rzymskiego i kanonicznego, członek Wydziału IV. Urodził się 21 maja 1931 r. w Wołochach, woj. tarnopolskie. Naukę w szkole podstawowej ukończył w 1946 r. w wielkopolskim Mogilnie. W 1949 r. uzyskał w Jarosławiu małą maturę, a świadectwo maturalne w Krakowie w 1959 r. Był już wtedy członkiem zakonu dominikanów, kończąc siedmioletnie teologiczne studium generalne. Studiował następnie na Wydziale Prawa Kanonicznego KUL, uzyskując w 1962 r. magisterium. W 1964 r. uzyskał na KUL-u doktorat prawa kanonicznego na podstawie pracy „Podstawy prawne in integrum restitutio jako nadzwyczajnego środka odwoławczego od wyroku w prawie kanonicznym”. Prowadził następnie wykłady jako profesor w Kolegium Filozoficzno-Teologicznym OO. Dominikanów w Krakowie, doskonalił się także w zakresie prawa rzymskiego na Uniwersytecie Warszawskim. Za zgodą władz kościelnych uzyskał laicyzację i od połowy 1966 r. objął stanowisko starszego asystenta przy Katedrze Prawa Rzymskiego na Wydziale Prawa UMK. W 1971 r. uzyskał stopień naukowy doktora habilitowanego nauk prawnych UAM w Poznaniu na podstawie pracy „Emfiteuza według prawa rzymskiego”. Był odtąd jako docent pracownikiem, a od 1972 r. kierownikiem Zakładu Prawa Rzymskiego UMK, doskonalił się także w zakresie prawa kanonicznego. W latach 1975–1978 był pracownikiem Wydziału Prawa i Administracji UMK, a w latach 1981–1982 prorektorem UMK do spraw nauczania. Odwołany ze względów politycznych wykładał też na uniwersytetach w Poznaniu i w kilku ośrodkach, zwłaszcza włoskich. Był członkiem tamtejszych grup badawczych. W roku 1987 został profesorem nadzwyczajnym, a w 1991 – zwyczajnym. W 1991 r. został kierownikiem Katedry Prawa Kanonicznego. Miał poważny dorobek naukowy, liczący się w skali międzynarodowej. Członkiem TNT był od 1967 r. W 1972 r. został członkiem Wydziału IV.

Zmarł nagle 27 marca 2000 r. w Toruniu i został pochowany na cmentarzu przy ul. Wybickiego.

3 maja 2000 r. zmarł Lucjan Borowiecki, emerytowany profesor UMK, znawca chemii organicznej, członek Wydziału III. Urodził się 1 października 1925 r. w Dąbrowie Górniczej. Naukę w szkole podstawowej rozpoczął we Francji, a ukończył w Grudziądzu w 1938 r. W 1940 r. został wywieziony do Niemiec na prace przymusowe. Dopiero po powrocie w 1945 r. mógł ukończyć Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcące dla Dorosłych w Grudziądzu. W latach 1949–1954 odbył studia na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym UMK, uzyskując stopień magistra chemii. Był następnie asystentem w Katedrze Chemii Organicznej UMK. Doktoryzował się w 1960 r., a habilitował z zakresu chemii organicznej w 1966 r., pełniąc funkcję docenta. W 1974 r. został profesorem nadzwyczajnym, a w 1991 r. – zwyczajnym. W latach 1972–1975 był prorektorem do spraw nauki na UMK, następnie pełnił funkcję dyrektora In-

stytutu Chemii w latach 1975–1989. Był też kierownikiem Zakładu Chemii Organicznej. Członkiem TNT został w 1961 r., a członkiem Wydziału III był od 1967 r.

Zmarł 3 maja 2000 r. w Toruniu i został pochowany na Centralnym Cmentarzu Komunalnym przy ul. Grudziądzkiej.

12 lipca 2000 r. zmarła Anna Krzewińska, emerytowany profesor literatury staropolskiej, członek Wydziału II. Urodziła się 9 sierpnia 1927 r. w Grudziądzu, gdzie uzyskała maturę w 1949 r. Studia polonistyczne odbyła na Wydziale Humanistycznym UMK, uzyskując w 1955 r. stopień magistra. Była następnie asystentką w Zakładzie Literatury Staropolskiej UMK. Doktoryzowała się w 1965 r. na podstawie pracy „Pieśń ziemiańska, antyturecka i refleksyjna – studia nad wybranymi gatunkami staropolskiej liryki XVI i XVII wieku”. Habilitowała się w 1978 r. z tematyki staropolskiej sielanki, uzyskując w następnym roku stanowisko docenta. Tytuł profesora nadzwyczajnego uzyskała w 1990 r., gdy była już kierownikiem Zakładu Literatury Staropolskiej. W 1997 r. przeszła na emeryturę. Członkiem zwyczajnym TNT była od 1976 r., członkiem Wydziału II od 1978 r. Jej prace doktorska i habilitacyjna były wydane w „Pracach Wydziału Filologiczno-Filozoficznego TNT”.

Zmarła 12 lipca 2000 r. w Toruniu, gdzie została pochowana na cmentarzu przy ul. Wybickiego.

6 lipca 2000 r. zmarł Ryszard Kukier, emerytowany profesor geografii ekonomicznej oraz etnografii–etnologii, członek Wydziału III. Urodził się 14 czerwca 1924 r. w Rudzienku na Lubelszczyźnie. Szkołę podstawową ukończył w Warszawie w 1939 r., a po kursach okupacyjnych i kompletach uzyskał w 1948 r. świadectwo dojrzałości w Tczewie. Na UMK w latach 1948–1953 studiował geografję ekonomiczną i etnografię–etnologię. Od 1956 r. był starszym asystentem w Katedrze Etnografii UMK. W 1960 r. doktoryzował się na uniwersytecie w Poznaniu z tematu „Ugrupowania etniczne i etnonimiczne Pomorza Wschodniego”. Jako adiunkt w Katedrze Etnografii UMK habilitował się w 1969 r. na UMK w oparciu o monografię „Kaszubi Bytowscy, zarys monografii etnograficznej”. Przeszedł następnie na Wydział Nauk Ekonomicznych, uzyskując w 1990 r. stanowisko profesora nadzwyczajnego. Na emeryturę przeszedł w 1994 r. Ogłosił wiele prac z dziedziny etnografii–etnologii, zwłaszcza dla regionu Pomorza Nadwiślańskiego i Kujaw, a także z zakresu osadnictwa wiejskiego dla obszaru Kaszub. Członkiem zwyczajnym TNT był od 1954 r., a członkiem Wydziału III został w 1998 r.

Zmarł nagle 6 lipca 2000 r. w Toruniu, gdzie został pochowany na cmentarzu św. Jerzego.

5 grudnia 2000 r. zmarła docent dr hab. Bożena Osmólska-Piskorska, emerytowany znawca historii literatury polskiej, członek Wydziału II i członek honorowy Towarzystwa. Urodziła się 25 stycznia 1911 r. w Gnieźnie. Maturę uzyskała w 1931 r. w Poznaniu, tam też studiowała filologię polską, uzyskując magisterium w 1936 r. Do wybuchu wojny była młodszym asystentem przy Katedrze Historii Literatury Polskiej. Okres okupacji spędziła także w Poznaniu, pracując fizycznie oraz uczestnicząc w tajnym nauczaniu. Wiosną 1945 r. została starszym asystentem w Zakładzie Historii Literatury Polskiej. W 1947 r. uzyskała doktorat w zakresie historii literatury i filozofii na podstawie rozprawy „Pomorskie Towarzystwo Pomocy Naukowej. Pół wieku istnienia i działalności 1848–1898”. Jesienią 1947 r. podjęła pracę na UMK, kolejno jako asystent, adiunkt, zastępca profesora i starszy wykładowca. W 1962 r. uzyskała habilitację na podstawie monografii „Powstanie styczniowe w twórczości J. I. Kraszewskiego”. Objęła stanowisko docenta etatowego. Była kierownikiem Zakładu Historii Literatury Polskiej XIX w. oraz Zakładu Metodyki Nauczania Literatury i Języka Polskiego. W 1981 r. przeszła na emeryturę. Publikowała prace poświęcone kulturze i nauce Pomorza w XIX stuleciu. Od 1950 r. była członkiem zwyczajnym TNT, a od 1963 r. członkiem Wydziału II. W jego też seriach i w „Zapiskach Historycznych” drukowała swoje podstawowe prace, także o historii Towarzystwa w okresie międzywojennym (1977 r.). W 1995 r. została członkiem honorowym TNT.

Zmarła 5 grudnia 2000 r. w Toruniu i została pochowana na cmentarzu św. Jerzego. ³

19 grudnia 2000 r. zmarła Ludmiła Roszko, emerytowany docent geografii i geologii, członek Wydziału III. Urodziła się 15 czerwca 1913 r. w Wilnie. Tam ukończyła gimnazjum w 1933 r. Studiowała na Uniwersytecie Stefana Batorego geografę, interesowała się także geologią. Studia ukończyła 5 grudnia 1939 r., uzyskując magisterium z geografii pod kierunkiem prof. Mieczysława Limanowskiego. W okresie drugiej wojny światowej początkowo pracowała w III Państwowym Wileńskim Gimnazjum dla Dziewcząt. Brała też udział w tajnym nauczaniu geografii i przyrody. Od jesieni 1944 r. pracowała w Muzeum Geologicznym Litewskiego Instytutu Geologicznego w Wilnie. Po opuszczeniu miasta latem 1945 r. osiedliła się na stałe w Toruniu, wiążąc się z UMK i jego Katedrą Geografii. Na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym, początkowo jako asystent, przyczyniła się do zorganizowania podstaw działania Katedry Geografii i Zakładu Geomorfologii. W 1951 r. doktoryzowała się u prof. Rajmunda Galona z pracy „Moreny czołowe Zachodniego Pojezierza Mazurskiego”, uzyskując stanowisko adiunkta. Tytuł naukowy docenta uzyskała w 1955 r. na podstawie całości dotychczasowego dorobku. W latach 1960–1963 była zawieszona w pracy dydaktycznej z powodów politycznych, a kilkakrotne wnioski o nadanie jej profesury były odrzucane przez władze PRL. Od 1970 r.

pracowała jako docent w Zakładzie Geomorfologii i Geografii Fizycznej. Specjalizowała się w geomorfologii glacialnej i stosowanej, zwłaszcza terenów Polski Północnej, gdzie badała formy polodowcowe. Odbyła wiele podróży naukowych z wykładami w Europie, zwłaszcza południowej, jak i w Ameryce Południowej. Wyróżniała się zamiłowaniem i umiejętnością w pracy dydaktycznej oraz podejściem społecznikowskim, także po przejściu na emeryturę w 1983 r. Członkiem TNT była od 1955 r., a członkiem Wydziału III od 1956 r. W seriach wydawniczych TNT ogłaszała niektóre swoje prace. Była też redaktorem serii „*Studia Societatis Scientiarum Torunensis*”, sectio C. Działała także w Komisji Geograficznej Wydziału III.

Zmarła 19 grudnia 2000 r. w Toruniu i została pochowana na cmentarzu św. Jerzego.

Zmarli też czterej członkowie zwyczajni: dr inż. Krzysztof Biskup (Gdańsk), znawca fortyfikacji nowożytnych Polski Północnej, mgr Janusz Krajewski (Warszawa), Anna Łyskowska (Toruń), mgr Józef Rumiński, archiwista gdański.

Uczcijmy pamięć wszystkich naszych zmarłych członków chwilą ciszy.

* * *

W jubileuszowym roku 2000 Towarzystwo nasze dążyło do podtrzymania osiągniętej pozycji wydawniczej i organizacyjnej. Głównymi sponsorami byli Komitet Badań Naukowych i Uniwersytet Mikołaja Kopernika, realizujący nadal umowę o wspólnym wydawaniu niektórych pozycji przygotowanych przez pracowników Uczelni. Również władze miejskie okazały skuteczną pomoc przy realizacji „*Historii Torunia*” t. 3 (1793–1945) poprzez subsydiowanie kwereń krajowych i zagranicznych. Częściowej pomocy udzielił Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko–Pomorskiego dla wydawnictw jubileuszowych, a także kilka zakładów pracy. W rezultacie dorobek wydawniczy TNT jest obfity i osiągnął 225 arkuszy wydawniczych (15 pozycji).

Wydział I opublikował zeszyty 1–4 „*Zapisek Historycznych*”, a także Supplement z bibliografią za rok 1998, dzieło Urszuli Zaborskiej. W serii „*Fontes*” ukazała się pierwsza część t. I *Lustracji województw Prus Królewskich 1765* przygotowana przez Jerzego Dygdałę. W serii „*Roczniki*” ogłoszona została monografia Waldemara Rozyńkowskiego *Powstanie i rozwój sieci parafialnej w diecezji chełmińskiej w czasach panowania zakonu krzyżackiego*.

Wydział II wydał monografię Arlety Szulc *Leksykalne i słowotwórcze różnicowanie cerkiewnosłowiańskich psalterzy redakcji ruskiej z XI–XIX wieku*.

Wydane też zostały materiały z konferencji „*Colloquia Torunensia*”, poświęcone „*Filozofii dialogu*”.

Poza seriami ukazała się zbiorowa monografia pod redakcją Zenona Huberta Nowaka i Romana Czai *Państwo zakonu krzyżackiego w Prusach* (zagadnienia administracji państwowej i kościelnej). Przy współdziałaniu Instytutu Historii PAN i Uniwersytetu Szczecińskiego Towarzystwo nasze wydało czwarty tom, (część pierwsza) wielkiej *Historii Pomorza* za lata 1850–1918, pod redakcją Stanisława Salmonowicza, przejmując wieloletnią inicjatywę ośrodka poznańskiego.

Osobną rolę odegrały cztery publikacje jubileuszowe. Na czele postawić należy obszerną *Bibliografię prac i publikacji TNT za lata 1961–1999* opracowaną przez Annę Supruniuk. Ukazała się także zbiorowa praca *Działacze Towarzystwa Naukowego w Toruniu* t. II, ukazująca sylwetki 12 reprezentantów różnych gałęzi nauki, zmarłych głównie u schyłku XX stulecia. Natomiast Szczepan Wierzchosławski przygotował obszerną monografię Ignacego Łyskowskiego (1820–1886), zasłużonego ziemianina spod Brodnicy, pierwszego prezesa naszego Towarzystwa. Na szczególną uwagę zasługuje bibliofilsko wydany *Akt erekcyjny gmachu Towarzystwa Naukowego w Toruniu z 17 maja 1881 r.* z wprowadzeniem Sz. Wierzchosławskiego, dowód politycznych dążeń założycieli Towarzystwa. Ukazał się też t. 53 „Sprawozdań TNT” za rok 1999, dostarczony już członkom.

Pragnę podziękować serdecznie wszystkim naszym sponsorom, którzy doprowadzili do zrealizowania druku większości naszych pozycji, na czele z KBN, UMK, władzami miejskimi i samorządowymi województwa, oraz kilku zakładom pracy – te ostatnie po raz pierwszy w takich rozmiarach i zasięgu. Był to zarazem dowód zaufania dla naszej starej placówki społeczno–naukowej oraz uznania dla naszych poczynań edytorskich. Szczere podziękowania należą się także Redakcji Naczelnej TNT z prof. Wojciechem Gutowskim i w pełni oddanej sprawie edycji na wysokim poziomie pani redaktor Bożenie Sołtys. Dziękuję także panu Zygfrydowi Gardzielewskiemu i Zakładowi Poligraficzno–Wydawniczemu POZKAL z Inowrocławia za udaną szatę graficzną naszych publikacji.

Prace w poszczególnych wydziałach i działających przy nich komisjach przebiegały z różnym nasileniem. Aktywność przejawiały wydziały I i II, a z komisji zwłaszcza Filologiczna, Bibliografii i Bibliotekoznawstwa, Ekonomiczna i Geograficzno–Geologiczna. Niektóre z komisji zawiesiły jednak swoją działalność. Problem ten wymagać będzie rozważenia przez Zarząd.

TNT realizowało też grant naukowy KBN dotyczący terytorialno–administracyjnego podziału Inflant okresu krzyżackiego do 1561 r., który ma zostać ukończony w tym roku. Towarzystwo pozostawało też w kontakcie z Radą Towarzystw Naukowych przy Prezydium PAN; rezultatem tego było ogłoszenie drukiem referatu *Cele i warunki działania towarzystw naukowych ogólnych z*

r. 1999 w organach tak PAN („Nauka”), jak Rady Towarzystw Naukowych („Problemy Społecznego Ruchu Naukowego”).

Podjęta też została nowa akcja wydawnicza w porozumieniu z Niemieckim Instytutem Historycznym w Warszawie. Przy jego pomocy Zarząd TNT uzyskał z Fundacji Współpracy Polsko–Niemieckiej fundusze na rozpoczęcie druku nowej serii wydawniczej „Protokoły Sejmiku Generalnego Prus Królewskich” („Fontes”), początkowo dla lat 1526–1528 (jako t. 1). Tom ten, zawierający materiały dotyczące reformy monetarnej Prus Królewskich, Prus Książęcych oraz Polski Jagiellońskiej, jest obecnie w fazie przygotowania do druku w roku bieżącym. Konieczne jest jednak przygotowanie t. 2 (1528–1530), który ukazuje fazę realizacji reformy monetarnej.

Towarzystwo nasze uczestniczyło w kolejnych „Colloquia Torunensia”, na temat „Rozważania o dialogu społecznym”, i przygotowuje druk ich referatów.

Zarząd nadal wspierał Wojewódzką Bibliotekę Publiczną i Książnicę Miejską walczącą z wieloma trudnościami natury finansowo–organizacyjnej. Członkowie Zarządu TNT byli członkami Rady Naukowej działającej przy Książnicy Miejskiej i zasugerowali powstanie nowego periodyku „Folia Toruniensia”, którego tom I ukazał się u schyłku 2000 r.

W 2000 r. TNT wymieniało swoje publikacje z 201 kontrahentami zagranicznymi i 75 krajowymi. Za granicę wysłano 655 egz. oraz 342 egz. do instytucji krajowych. Od zagranicznych partnerów uzyskano 1043 egz., a 500 egz. od instytucji krajowych. Liczby te świadczą o zwyczajnie w uzyskiwaniu zagranicznych nabytków, a także krajowych.

Pracownia Mikrofilmowa wykonała głównie dla Towarzystwa Genealogicznego Stanu Utah (USA) 35 000 klatek mikrofilmowych. Z powodu kończącej się umowy z tym Towarzystwem grozi zamknięcie Pracowni Mikrofilmowej wobec braku krajowych kontrahentów.

Biblioteka nasza w trwałym depozycie Książnicy Miejskiej pod koniec 2000 r. liczyła około 92 000 egz. Biblioteka Podręczna przy ul. Wysokiej liczy 2116 wol. Razem ze zbiorami prof. Konrada Górskiego posiadamy około 105 000 wol.

Pragnę wyrazić serdeczne podziękowania dla naszej administracji za ofiarną, pełną oddania pracę, na czele z niezawodnym dyrektorem administracyjnym mgrm Janem Pronobisem.

Pragnę też podziękować całemu Zarządowi, z Sekretarzem Generalnym prof. Marianem Kallasem na czele, za harmonijną, owocną współpracę. Dziękuję także przewodniczącym komisji, które do końca 2000 r. działały przy Zarządzie, w osobach dr Cecylii Iwaniszewskiej i prof. Mariana Arszyńskiego, za ich pracę i ofiarność.

WYKŁAD PROF. DR HAB. TERESY FRIEDELÓWNY
POLSKIE NAPISY W DAWNYCH KOŚCIOŁACH TORUNIA

Panorama Torunia oglądana z lewego brzegu Wisły to jeden z najpiękniejszych pejzaży miejskich w Polsce. Niepowtarzalny urok, pełen harmonii rytm i ład zawdzięcza istnieniu kilku rozpoznawalnych, wyrazistych akcentów. Są to między innymi, a może nawet przede wszystkim, sylwetki trzech gotyckich świątyń: wyniosłe bryły dzisiejszej katedry Świętych Janów i kościoła Najświętszej Marii Panny oraz finezyjny św. Jakub.

Czas położenia kamieni węgielnych i wszczęcia prac budowlanych przy kościołach – jak wolno chyba stwierdzić z perspektywy wieków – nieznacznie odbiegał od dat lokacji najpierw Starego, później Nowego Miasta toruńskiego. Kościoły wznoszono i rozbudowywano przez całe dziesięciolecia. Mimo tak długotrwałych działań, dojrzały kształt architektoniczny zdołały one osiągnąć już w średniowieczu. Wszelkie zniszczenia wojenne i klęski żywiołowe nie doprowadziły nigdy do unicestwienia budowli ani nawet do drastycznych zmian w ich architekturze. Trzy stare kościoły Torunia są prawdziwą „arką przymierza między dawnymi i młodszymi laty”.

W przeciwieństwie do zewnętrznej trwałości we wnętrzach kościelnych obserwuje się i odczuwa zmienność, którą niesie z sobą przemijanie czasu. Przejęcie kościołów przez gminy protestanckie zmieniło wewnętrzny koloryt świątyń. Pod warstwami bielidla znikły monumentalne malowidła ścienne, które dotąd odgrywały rolę modlitewnika i myśli wiernych skłaniały ku Bogu i sprawom ostatecznym. Odmieniło się także wyposażenie ruchome, które po części podległo naturalnemu zużyciu, ale częściowo zostało usunięte świadomie jako obce protestanckiej teologii i zbędne w liturgii tego wyznania. Gdy po latach kościołom przywrócono katolicki charakter, nie rekonstruowano już oczywiście dawnego ich wystroju. Nowe ołtarze, ambony, konfesjonały powstawały w zgodzie z bardziej nowoczesnymi upodobaniami estetycznymi.

Oprócz śladów zmagających wyznaniowych dostrzega się w ruchomym wyposażeniu kościołów także ślady pewnych napięć narodowych. Od XVII w. począwszy, w kościołach dochodzi do głosu żywioł polski, uzyskuje w nich skromną reprezentację plastyczną, bądź religijną bądź to narodową, świadczącą o politycznym związku z Rzeczpospolitą. Przykładem tej pierwszej są choćby obrazy polskich patronów – św. Stanisława Szczepanowskiego w kościele św. Jakuba, św. Stanisława Kostki w kościele Świętych Janów, św. Jacka na procesyjnym feretronie w kościele Najświętszej Marii Panny. Do drugiej grupy zaliczyć można godło Korony Polskiej na prospekcie organowym u św. Jakuba, tablice poświęcone polskiemu królowi Janowi III Sobieskiemu; jest też polska bandera rozwinięta nad łodzią, którą płynie Chrystus na obrazie w świętojań-

skiej kaplicy św. Barbary. Zachowane, niegdyś liczne portrety trumienne dowodzą, że do Torunia docierał sarmacki obyczaj pogrzebowy. Świadectwem polskiej tradycji jest także, co prawda fragmentarycznie tylko zachowany w kościele Najświętszej Marii Panny, nagrobek braci Tylickich, przeniesiony tu po rozbiórce kościoła św. Mikołaja. Wreszcie łacińskie epitafia wielokrotnie wymieniają polskie nazwiska. Są to na ogół nazwiska szlachty polskiej, której przedstawiciele życzyli sobie spocząć w kryptach wspaniałych kościołów toruńskich.

Ewidentnym i nie wymagającym dodatkowej interpretacji dowodem istnienia polskiego pierwiastka w życiu Torunia są polskie inskrypcje kościelne. Wykonano je różnymi technikami, na różnych materiałach i różnych przedmiotach. Niektóre z nich zaginęły, inne oglądać można w muzeum. Są wreszcie i takie, które pozostały w swoim pierwotnym miejscu; te otacza atmosfera sakralności, a przynajmniej podniosłości, i nie pozwala zmienić się im w ekspozycje czysto muzealne. One najsilniej poruszają naszą wyobraźnię.

Jeżeli pojawienie się inskrypcji łacińskich w XIV w. uważa się za bardzo późne, to cóż można powiedzieć o polskich inskrypcjach, z których najstarsze pochodzą w Toruniu dopiero z XVII stulecia. Łacińskie teksty biją polskie nie tylko pod względem chronologii, ale także pod względem liczebności. D. Krakowiecka-Górecka, autorka pracy o toruńskich inskrypcjach kościelnych, szacuje liczbę łacińskich inskrypcji, powstałych od XIV do XVIII w., na 89, polskich zaś na zaledwie 10. Z całą świadomością używam tu czasownika „szacować”, ponieważ sądzę, że liczby tej nie można być absolutnie i do końca pewnym. Liczbę polskich inskrypcji nieznacznie podwyższa istnienie 2 napisów łacińsko-polskich. Dodam, że inskrypcje niemieckie zachowały się w liczbie 11. Języki narodowe zatem nie stanowiły dla łaciny zagrożenia ani nawet poważnej konkurencji.

Polskie inskrypcje pochodzą z czasu, kiedy średniowieczna tradycja anonimowości została pokonana i zupełnie zapomniana. Natomiast bujna emocjonalność baroku wykształciła całkowicie odmienny typ pobożności, doprowadziła do eksponowania związków rodowych i rodzinnych, rozbudziła chęć podnoszenia prestiżu rodowego i swoisty w tym zakresie snobizm. Doskonałym tego przykładem były w Toruniu inicjatywy Jakuba Kazimierza Rubinkowskiego.

Trudno tu wymieniać szczegółowe fakty, które w naszym mieście podniosły rangę polszczyzny w XVII–XVIII w. Jasne jest, że nobilitacja języka nie działała bez ograniczeń. Owymi wyznaczającymi granice czynnikami na gruncie kościelnym były po pierwsze: płeć, po drugie: status społeczny, ewentualnie można by dodać czynnik trzeci: wiek. Polszczyzna weszła do inskrypcji związanych albo upamiętniających kobiety i dzieci (co prawda również płci żeńskiej, ale może to być wynik zbiegu okoliczności). Poza tym polskie napisy

pojawiły się na przedmiotach fundowanych przez osoby o niższej kondycji społecznej.

Na tym tle pewnym ewenementem był tekst zamieszczony na ufundowanej przez Rubinkowskiego wielkiej tablicy ku czci Jana III Sobieskiego w kościele Świętych Janów. Napis zrealizowano w języku polskim, lecz fragment polski ujęty został w wyraźne ramy łacińskie: łaciński tekst wprowadzający wielbił króla, tekst zamykający nie pozwalał pozostać w cieniu osobie fundatora. W centrum znalazła się rymowana inskrypcja, dedykowana zwycięzcy spod Wiednia. Jej autorem był bez wątpienia sam Rubinkowski, także twórca wspomnianej w *Panu Tadeuszu* panegirycznej *Janiny*. A oto fragment toruńskiego pochwalnego napisu:

Tu ow wielki, z dził swoich Ian III sławiony
Król Polak woien Lechow ozdoba głoszony
Pod którym złoty pokoy, wolność wszelką miała
Wola, chyba niewolna, tam gdzie ginąć chciała
On z tureckich, tatarskich trupów słał mogily
Co nieba nie kazdemu z królów pozwolily
Cnota mu laury wiła, dal Wiedeń odbity
Salvatora zwyciezcy tytuł znamienity

.....
Wieki wiecey napiszą, iż latwo nam dadzą
Monarchie, rzadko meza, z tą sławą y władzą.

Inskrypcja pełna jest emfazy. Wokół postaci Jana Sobieskiego aż gęsto od wzniosłych peryfraz (*Król-Polak, Salvator-Zwycięzca, wojen Lechów ozdoba, mąż z tą sławą i władzą*) oraz epitetów (*wielki, sławiony*). Autor zadbał także o tak wówczas modne nawiązania do antyku (*Cnota laury... wiła*). Styl jest więc wysoki, ale czy to samo można powiedzieć o artyzmie? W nie zacytowanym tu fragmencie panegiryku nastąpiły wyraźne załamania wiersza, nie tylko zresztą formalne, bo z niedostatkami rytmu i rymu połączyły się niejasności merytoryczne. Rubinkowskiemu nie starczało talentu i poetyckiego polotu, by cały, nawet niedługi utwór od początku do końca utrzymać na jednolitym poziomie.

Król – był to sam wierzchołek drabiny społecznej, ale by znaleźć miejsce dla trumny w krypcie kościelnej, by na kościelnym murze zawisło epitafium, też nie można było być byle kim. Były to zaszczyty zastrzeżone dla szlachty z bliższych i dalszych okolic, dla miejscowego patrycjatu, bogatego mieszczaństwa.

Przegląd polskich inskrypcji kościelnych, który dalej przedstawiam, nie pretenduje do tego, by być pełnym inwentarzem. Takie zresztą już istnieją – starsze i nowsze, fragmentaryczne i całościowe. Pragnęłabym natomiast przeprowadzić porządkującą klasyfikację owych nielicznych toruńskich poloników i sprawdzić, w jakim stopniu użyciem polszczyzny kierowały w nich wymienione przed chwilą pozajęzykowe mechanizmy.

Inskrypcje związane z kobietami i ewentualnie dziećmi układają się w dwie grupy formalne: są tu trzy pochodzące z XVII w. napisy na tabliczkach trumiennych oraz trzy napisy epitafijne; z nich jeden jest również XVII-wieczny, dwa zaś pochodzą ze stulecia następnego. Poza tymi zespołami pozostaje jedna inskrypcja fundacyjna i jedna ekspiacyjna.

Napisy na tabliczkach trumiennych wykazują pewne podobieństwa, ale też zasadnicze różnice. Cechy wspólne mają charakter zewnętrzny: podobieństwo materiału i techniki inskrypcji, ograniczona płaszczyzna, na której tekst musiał się pomieścić. Łączy je też podstawowa, spełniana przez nie funkcja identyfikacyjna. Dwie tabliczki pochodzą z kościoła Najświętszej Marii Panny, z czasu, gdy był on świątynią protestancką, trzecia – z katolickiego kościoła Świętych Janów. Dwie pierwsze były napisami na trumnach dzieci, trzecia pochodziła z trumny zakonnicy zmarłej w 92 roku *Wieku y Pánienstwa Swego*.

Najstarsza inskrypcja nosi datę 1619 r. Utrzymana w bardzo poważnym tonie mówi o śmierci Anny Maiermanówny, która zmarła jako niemowlę licząc *miesiące VII dni VII*. Oprócz rzetelnych informacji biograficznych w inskrypcji znalazł się jednoznaczny zapis mówiący o przeszkodach, które stanęły na drodze pochówku dziewczynki w Poznaniu, gdzie urodziła się i zakończyła swoje krótkie życie: *sprzesladovania niemogac woicziznie swei miejsza do pogrzebv czialka iei miecz tam stand sam przeniesiona i pochovana*. Powagę inskrypcji pogłębia umieszczona na wstępie pobożna inwokacja: *S pozandlivoszcziam wielgam oczekavam przisczia tamtego Zbawicieliv moy Panie Iezv*.

Zuzanna Maiermanówna, siostra Anny, zmarła w Toruniu w 1623 r. Napis na tabliczce trumiennnej jest niedługim wierszowanym utworem, który bardzo uszczuploną informację merytoryczną rekompensuje treściami konsolacyjnymi i metaforycznymi. Dziewczynka, piękniejsza niż *lilia* i *roza*, *na sionskim grodzie*, czyli w raju, *wczas wzgardziwszy swiat zbarankiem reiwodzi*. Sama wyraża życzenie: *Nikt po mnie niechodz wmvrzonei zalobie / bo mie Pan Iesvs wslonce vbral sobie*.

Najciekawsza bez wątpienia jest inskrypcja z trumny benedyktyнки Barbary Kaweckiej, „Arcybiskupa Karnkowskiego krewnej”. Tabliczka pochodzi z 1667 r. Zamieszczony na niej tekst właściwy jest pochwałą zmarłej zakonnicy, zwłaszcza pochwałą jej pobożności, nacechowanej prawdziwie barokową ekspresją i w taki też sposób opisanej:

Cále dni y wiele nocy na modlitwie
w tym kościele, y w cieszkie mrozy, trwająca.
300 razy, przed Bogiem. Na dzień
Na twarz w proch ziemie upadająca
Szczęściem się skomlącym przed Bogiem
nazywająca. Wpostách, y umartwieniu
do Sakramentow świętych uczęszająca.
Ubogich dwunastu na każdy dzień
Żebrząca.

Tekstowi właściwemu towarzyszy tekst uboczny – w sensie dosłownym i w przenośni. Są to liczne sentencje i przestrogi, porozmieszczane wokół tekstu zasadniczego i nie mające z nim bezpośredniego związku. Oto niektóre z nich: *Świat Ginie – Wieczność Zostawa, Prędko zarobi – leniwi straci, Mała praca – Wielka płaca, Dziś mnie – jutro (tobie), Czasu iusz nie będzie więcy – Robcie dobrze poki czas macie*. Te pouczające antytezy uzupełnione zostały symbolami, takimi jak uskrzydłona klepsydra, złotw, błyskawice, żmija połykająca własny ogon itp. Trudno uwierzyć, że całe to bogactwo mieści się na kwadratowej plakietce o boku liczącym niewiele ponad 20 cm.

Wspólnym mianownikiem inskrypcji epitafijnych była także ich funkcja – upamiętnienie i pochwała zmarłej osoby. Swoboda wyboru formy plastycznej i wielkości epitafium pozwalały na równie swobodne rozwinięcie okolicznościowego napisu. Z dedykowanych pamięci kobiet trzech polskich inskrypcji epitafijnych ocalała jedna, dwie pozostałe znane są z literatury.

Zachowane epitafium znajduje się w kościele Najświętszej Marii Panny. Umieszczono je tam w czasach, gdy był to kościół zakonny bernardynów. Epitafium jest późne, pochodzi z pierwszych lat XIX w. (część z 1801, część z 1816 r.). Upamiętnia małżonków: Brygittę z *grafów Czapskich* oraz Marcelego Zielińskich. Wzbogacone portretami obojga, zawiera polski napis epitafijny, który odnosi się do małżonki. Otwiera go dwuwiersz, będący pozorną wypowiedzią osieroconego męża:

Skończył się wiek mój słodki pomysłności wszelkich
Z utraty tu złożony mey zony cnot wielkich.

W dalszym ciągu inskrypcja wymienia parantele rodzinne zmarłej, także należące do niej niemałe majątności. Zawieszenie epitafium w najważniejszej części kościoła – w prezbiterium, nie pozostawało obojętne dla prestiżu rodziny.

Z protestanckiego okresu tegoż kościoła pochodziło epitafium Zofii z Dawidowskich Bojanowskiej. W przeszłości zawieszona w prezbiterium, później przeniesiona do północnej nawy, w końcu znikło. Wspominają je J. Domasłowski i J. Jarzewicz w monografii kościoła Najświętszej Marii Panny; opis epitafium wraz z przytoczoną inskrypcją znajduje się w pracy A. Semraua. Autor napisu nie dążył do stylistycznej ozdobności. Skoncentrował się na surowym przytoczeniu faktów biograficznych. Rok urodzenia zmarłej, imiona i nazwiska rodziców, ich godności i majątności, rok wydania ówczesnej szesnastolatki za mąż za królewskiego dworzanina Gabriela Bojanowskiego, ich zmarłe i żyjące dzieci (w sumie jedenaścioro), data pogrzebu – wszystko to zawarte zostało w inskrypcji. Rzetelnością i powagą przypomina ona napis trumienny Anny Maiermanówny, pochodzi zresztą z tego samego, 1619 r. Uderza brak patosu, podniosłość zachowana została jedynie dla Boga: *Tworcy wieczności / chwala wieczna*. Tak brzmi umieszczona na wstępie maksyma. Człowiek ma spełnić w pokorze i posłuszeństwie swoje obowiązki, nagrodą będzie oglądanie Boga w

niebie. Słuszność takiej postawy potwierdza kończący inskrypcję cytat z Księgi Hioba (Job 19, 25–26). W dawnym przekładzie brzmi on bardziej naturalistycznie i przejmująco niż dziś. Fragment *...skora moia y to ciało zgryzione będzie...* we współczesnym tłumaczeniu nie znajduje zupełnie odpowiednika.

W kościele Świętych Janów znajduje się epitafium Konkordii, córki J. K. Rubinkowskiego, zmarłej w 1728 r., wśród karnawałowych uciech i zabaw, w czasie przygotowań do rychłego małżeństwa. W rok później umarł dorosły syn Karol. Dotknięty żalobą ojciec ufundował dzieciom wspaniałe, bliźniacze epitafia, sam komponując obszerne inskrypcje. Bardzo to znamienne, że dla syna przewidział tekst wyłącznie łaciński, dla córki – prawie wyłącznie polski. Napis ten nie zachował się; zdjęty wraz z częścią epitafium w czasie okupacji, przepadł bez śladu. Jednak sama inskrypcja jest znana. Składała się z dedykacyjnego wstępu oraz długiego utworu wierszowanego. Przeplatają się w nim różne wątki. Wspomnienie Konkordii Rubinkowskiej sprowadzono do zbioru schematycznych zalet:

Panna wielkich przymiotów i sam wybór cnoty.
Maryja Konkordyja, Rubinkowskich cora,
Wielka jako nadzieja, tak Domu podpora,
Kształt żywy pobożności, wizerunek urody,
Tu leży – patrz. O! Jakie śmierć czyni zawody!

Są tu też słowa wyrażonego teatralnie żalu, sarmacka megalomania Rubinkowskiego, akcenty konsolacyjne. Wszystko to napisane wartko płynącym, nieco gielkliwym wierszem, którego sens nie zawsze jest jasny.

Pozostały dwie drobne inskrypcje. Obie związane z postaciami kobiecymi, ale każda w inny sposób. Pierwsza z nich jest napisem fundacyjnym, przy czym darczyńcą była oczywiście kobieta. Napis wygrawerowano na stopce kielicha mszalnego, który pochodzi z XVIII w. i należy do paramentów kościoła Najświętszej Marii Panny. Jest pobożną inwokacją: *Oh! Ty cos mnie stworzyło zmiluj się na de mną Magdalena Serafin Rozalia*. Dar nie pozostaje bezimienny, a modlitewna prośba ma osobiste, indywidualne zabarwienie.

Druga inskrypcja znajduje się w kruchcie kościoła św. Jakuba, na wpuszczonej w mur, wydłużonej i wcale niemalej sztabce metalowej. Krój liter i pisownia pozwalają ją wiązać z końcem XVIII, może nawet z XIX w. Napis brzmi: *Za duszę MARYANNY proszę o Zdrowaś MARYA*. Brak nazwiska, daty, jakiegokolwiek przesłanki ułatwiającej identyfikację owej Maryanny. Anonimowość budzi niepokój: kim ona była? Czy bardzo skromna, czy bardzo grzeszna? Czy to pokora, czy przewrotna pycha stała się źródłem anonimowości? Wszystkie pytania pozostają bez odpowiedzi.

I w końcu ostatnia grupa inskrypcji: ta, która wiązała się z religijną, pobożną działalnością ludzi o niższej pozycji społecznej. Byli to członkowie kongregacji i bractw cechowych. Jedno z nich – bractwo browarników i piwowarów – w

1677 r. ufundowało obraz Piety w kościele św. Jakuba i zaświadczyło fakt ten skromnym napisem.

Bractwa nierzadko miały własne kaplice, dbały o ich wyposażenie, w nich się gromadziły i wspólnie modliły. Taki charakter zachowała tylko kaplica św. Barbary w dzisiejszej katedrze, kaplica bractwa sternickiego, bractwa szyperskiego. To ono było fundatorem ołtarza św. Barbary w 1623 r. Świadczy o tym inskrypcja na antependium ołtarzowym, napis rozbrajający ortograficzną nieporadnością: *Ołtarz Bradztwa Stiernickiego*. Na przeciwległej ścianie, w płytkiej niszy zawieszono obraz wotywny, na nim Chrystus płynący łodzią. Na ramie obrazu znajdują się trzy nazwiska członków bractwa i czwarte nie dokończone. Jest tam również data roczna: *Anno Domini 1795*. W górnych partiach ramy (obraz nawiązuje kształtem do trójkąta) wypisano cytaty ewangelijny: *Jezus wstąpiwszy w łódź, siedział, wszystka rzesza na brzegu stała* (por. Mt. 13, 2; Mr. 4, 1). Jest tam i drugie zdanie, dla którego próżno szukać potwierdzenia na kartach ewangelii: *Piotrze, idź do morza a rzuć wędę a onę rybę która najpierwej wgnidzie [sic] wezmij*. W obrazie i inskrypcjach tkwi jakaś tajemnica. Z jednej strony dostrzega się tu naiwność w szukaniu w warstwie sakralnej analogii do pełnionego zawodu. Z drugiej strony wolno się zastanowić, czy ci z pozoru naiwni ludzie nie ujrzeli czegoś bardzo ważnego – sacrum zawartego w pracy człowieka.

Kilka polskich napisów w kaplicy św. Barbary, pochodzących z XIX w., dowodzi, że członkowie bractwa szyperskiego kultywowali pobożność, ale i ducha patriotyzmu w czasie zaborów. Wynika to zwłaszcza z tabliczki ufundowanej w 1859 r. „w skromną pamiątkę bratu starszemu Franciszkowi Ulawskiemu”. Wśród jego zalet wymienia się: „staropolską otwartość”, która jednała mu „serca wszystkich braci i wszystkich jego znajomych”.

Inskrypcje kościelne zrealizowane w polskim języku są nieliczne, żadne dalsze poszukiwania sytuacji tej radykalnie nie zmieniają. Jednakże owe napisy są – co prawda nie pierwszorzędnym – dowodem wzrostu życia polskiego w Toruniu w czasach I Rzeczypospolitej oraz jego trwania w czasach zaborów. Są zwierciadłem przemian polskiej kultury. Mają swoją historię i nawet tajemne treści, zamknięte przed współczesnym badaczem.

P R O T O K Ó Ł
DOROCZNEGO WALNEGO ZGROMADZENIA CZŁONKÓW
TOWARZYSTWA NAUKOWEGO W TORUNIU
W DNIU 26 LUTEGO 2001 ROKU

Porządek obrad

Część I – publiczna

1. Zagajenie i omówienie działalności Towarzystwa w 2000 r. – prof. dr Marian Biskup, prezes TNT.
2. Publiczny wykład naukowy – prof. dr hab. Teresa Friedelówna: „Polskie napisy w dawnych kościołach Torunia”.

Ad 1. Obrady otworzył prezes TNT, prof. dr Marian Biskup. Przywitał wszystkich zgromadzonych członków Towarzystwa Naukowego oraz przybyłych gości. Przypomniał o obchodach jubileuszu 125-lecia istnienia Towarzystwa i podkreślił konieczność funkcjonowania TNT. Prof. M. Biskup, przedstawił zmiany w stanie liczbowym Towarzystwa, ponadto zaprezentował sylwetki członków TNT zmarłych w 2000 r. Ich pamięć uczczono minutą ciszy. W dalszej kolejności prezes omówił działalność Towarzystwa w ubiegłym roku, podziękował wszystkim sponsorom oraz redaktorom TNT. Osobne podziękowania skierował do ustępującego Zarządu, wyróżniając jego pracę i ofiarność.

Ad 2. W części publicznej Walnego Zgromadzenia Sprawozdawczo-Wyborczego członków TNT prof. dr hab. T. Friedelówna wygłosiła wykład „Polskie napisy w dawnych kościołach Torunia”. Wystąpienie nagrodzono brawami.

Część II – administracyjna, sprawozdawczo-wyborcza

3. Wybór Prezydium Zgromadzenia.
4. Przyjęcie protokołu z poprzedniego Walnego Zgromadzenia.
5. Sprawozdanie Zarządu za rok 2000.
6. Sprawozdanie Komisji Rewizyjnej.
7. Dyskusja nad sprawozdaniami i podjęcie uchwały w sprawie absolutorium dla Zarządu.
8. Mianowanie członków honorowych oraz wybór członków wydziałów i ogłoszenie nazwisk nowych członków zwyczajnych.
9. Wybory władz TNT na kadencję 2001–2003:
  - a) prezesa
  - b) członków Zarządu (nie będących przewodniczącymi wydziałów)
  - c) Komisji Rewizyjnej.
10. Ustalenie wysokości składek członkowskich na rok 2001.

11. Wolne wnioski i zakończenie.

Ad 3. Na wniosek prof. dra Mariana Biskupa na przewodniczącego Walnego Zgromadzenia Sprawozdawczo-Wyborczego wybrano jednogłośnie prof. dra hab. Władysława Sawryckiego, a na sekretarza – dr Katarzynę Nowakowską. Przewodniczący Walnego Zgromadzenia zaproponował przystąpienie do wyboru członków Komisji Skrutacyjnej. Znaleźli się w niej: prof. dr hab. Zofia Mocarcka-Tyc, mgr Bożena Sołtys oraz dr hab. Jerzy Maciejewski. Wszyscy zebrani poparli wybór, tylko jedna osoba wstrzymała się od głosu.

Ad 4. W efekcie jawnego głosowania jednomyślnie przyjęto protokół z poprzedniego Walnego Zgromadzenia, które odbyło się 21 lutego 2000 r.

Ad 5. Prof. dr hab. Władysław Sawrycki przypomniał, że sprawozdanie Zarządu za rok 2000 przedstawił już wcześniej prof. dr Marian Biskup. Przewodniczący Walnego Zgromadzenia poprosił tylko o odczytanie sprawozdania finansowego za rok 2000 prof. dra hab. Mirosława Nesterowicza. Skarbnik TNT zwrócił uwagę na coraz gorszą sytuację finansową Towarzystwa Naukowego, przedstawił jego przychody i wydatki. Podkreślił fakt, że instytucja nie otrzymuje żadnych dotacji podmiotowych. Stan majątku TNT na 31 grudnia 2000 r. wynosił 125,704 zł.

Ad 6. Sprawozdanie Komisji Rewizyjnej odczytał prof. dr hab. Andrzej Radziwiński. Stwierdzono, że w 2000 r. TNT prowadziło działalność statutową w sposób niezakłócony. Stan finansowy Towarzystwa Naukowego uległ ustabilizowaniu. W ubiegłym roku otrzymało ono w sumie kwotę 276 tys. złotych. Przychody ze sprzedaży wydawnictw kształtowały się na poziomie porównywalnym w stosunku do roku ubiegłego. Wzrosła wartość zapasów wydawnictw TNT, zmalały jednak lokaty bankowe, co spowodowało zmniejszenie dochodów z odsetek. Komisja pozytywnie oceniła pracę Towarzystwa. Zwrócono uwagę na aktywne działania Zarządu w zakresie zabiegania o środki finansowe. W efekcie Komisja Rewizyjna wniosła o udzielenie Zarządowi TNT absolutorium za działalność w 2000 r.

Ad 7. Nie podjęto dyskusji nad sprawozdaniami. W rezultacie jawnego głosowania jednomyślnie udzielono absolutorium ustępującemu Zarządowi.

Ad 8. Prof. dr Marian Biskup przedstawił sylwetkę prof. dra hab. Jerzego Serczyka – kandydata na członka honorowego TNT. Prezes Towarzystwa zwrócił uwagę na aktywną działalność prof. Serczyka w pracach naukowych i organizacyjnych TNT, podkreślając szczególnie jego wkład wniesiony w rozwój nauki i kultury regionu pomorskiego (m.in. opracowanie w ujęciach monograficznych i syntetycznych dziejów TNT). Wniosek przyjęto jednogłośnie i nagrodzono oklaskami.

Prof. dr hab. Stefan Cackowski przedstawił sylwetki sześciorga kandydatów na członków Wydziału I: dr hab. Emilii Denkiewicz-Szczepaniak, prof. dra hab. Zbigniewa Karpusa, dra hab. Leszka Kuka, dra Kazimierza Przybyszew-

skiego, prof. dra hab. Ryszarda Sudzińskiego oraz dra Tadeusza Zakrzewskiego.

Prof. dr hab. Zygmunt Kruszelnicki zaproponował przyjęcie w poczet członków Wydziału II następujących osób: dra hab. Bogdana Burdzieja, prof. dr hab. Grażynę Gzellę, dr hab. Grażynę Halkiewicz-Sojak, dra hab. Aleksandra Małydę, prof. dr hab. Bronisławę Woźniczke-Paruzel oraz dra hab. Leszka Żylińskiego.

Prof. dr hab. Gabriel Wójcik przedstawił czworo kandydatów na członków Wydziału III: prof. dra hab. Andrzeja Przystalskiego, dra Lucjana Rutkowskiego, dr hab. Bogdanę Wilczyńską oraz dra hab. Tomasza Załuskiego. Przewodniczący poszczególnych wydziałów zapewnili, że wszyscy kandydaci są członkami zwyczajnymi Towarzystwa. Następnie przystąpiono do tajnego głosowania. Komisja Skrutacyjna stwierdziła, że wszystkie osoby uzyskały wymaganą liczbę ważnych głosów i zostały wybrane na członków wydziałów.

Przewodniczący Zgromadzenia ogłosił nazwiska pięciu nowych, przyjętych w 2000 r. członków zwyczajnych TNT.

Ad 9. Przeprowadzono wybory władz Towarzystwa Naukowego na nową kadencję 2001–2003.

a) Przewodniczący Zgromadzenia przedstawił w imieniu ustępującego Zarządu kandydaturę prof. dra Mariana Biskupa na prezesa TNT. Uczestnicy Walnego Zgromadzenia nie zgłosili innych kandydatur. W rezultacie tajnego głosowania prezesem TNT został prof. dr Marian Biskup, który, po odebraniu gratulacji od przewodniczącego Zgromadzenia, podziękował zebrany.

b) Prof. dr hab. Władysław Sawrycki odczytał nazwiska siedmiu kandydatów na członków nowego Zarządu. Poinformował ponadto, że przewodniczący wydziałów wchodzi do Zarządu na mocy Statutu i są to: doc. dr Karola Ciesielska (Wydział I), prof. dr hab. Zygmunt Kruszelnicki (Wydział II), prof. dr hab. Gabriel Wójcik (Wydział III), prof. dr hab. Kazimierz Lubiński (Wydział IV).

Uczestnicy Zgromadzenia nie zgłosili innych kandydatur. W głosowaniu tajnym wybrano do Zarządu następujące osoby: prof. dra hab. Wojciecha Gutowskiego, prof. dra hab. Mariana Kallasa, prof. dra hab. Czesława Łapicza, prof. dra hab. Kazimierza Maliszewskiego, prof. dra hab. Mirosława Nesterowicza, prof. dra hab. Władysława Niewiarowskiego, prof. dra hab. Andrzeja Woszczyka.

c) Przewodniczący Zgromadzenia przedstawił kandydatów na członków Komisji Rewizyjnej. W jawnym głosowaniu jednomyślnie wybrano zaproponowane osoby: prof. dr hab. Krystynę Kamińską, prof. dra hab. Bogumiła Brzezińskiego i prof. dra hab. Andrzeja Radziwińskiego.

Ad 10. Prof. dr hab. Marian Kallas wystąpił z wnioskiem o utrzymanie składek członkowskich na rok 2001 w dotychczasowej wysokości. W rezultacie

jawnego głosowania uczestnicy Zgromadzenia jednomyślnie wyrazili na to zgodę.

Ad 11. W ramach wolnych wniosków zaproponowano, aby usprawnić system przedstawiania kandydatów na członków wydziałowych oraz dopracować się własnej strony internetowej.

Przewodniczący Walnego Zgromadzenia prof. dr hab. Władysław Sawrycki podziękował członkom za przybycie, a następnie zamknął obrady.

Sekretarz Walnego Zgromadzenia

Przewodniczący Walnego Zgromadzenia

(-) *Dr Katarzyna Nowakowska*

(-) *Prof. dr hab. Władysław Sawrycki*

SPRAWOZDANIE

Z CZYNNOŚCI TOWARZYSTWA NAUKOWEGO W TORUNIU ZA ROK 2000

I. Członkowie

Na koniec 2000 r. Towarzystwo Naukowe w Toruniu liczyło 482 członków, w tym 205 członków wydziałów i 276 członków zwyczajnych oraz jednego członka wspierającego – Fundację na Rzecz Nauki Polskiej. Czterech członków miało tytuł członka honorowego. Przyjęto w poczet członków zwyczajnych 5 osób. Zmarło w 2000 r. 6 członków wydziałów i czterech członków zwyczajnych. Skreślono z listy członków 4 osoby na własne życzenie.

Skład ilościowy wydziałów	Członkowie		
	miejscowi	zamiejscowi	razem
Wydział I – Nauk Historycznych	43	14	57
Wydział II – Filologiczno-Filozoficzny	36	6	42
Wydział III – Matematyczno-Przyrodniczy	58	11	69
Wydział IV – Nauk Prawnych, Społecznych i Ekonomicznych	33	4	37
Razem:	170	35	205

II. Walne Zgromadzenie

Dnia 26 II 2001 r. odbyło się doroczne Walne Zgromadzenie członków Towarzystwa Naukowego w Toruniu, na którym dokonano oceny działalności Towarzystwa w roku 2000 r.

III. Komisja Rewizyjna

W 2000 r. Komisja Rewizyjna działała w następującym składzie: prof. dr hab. Bogumił Brzeziński, prof. dr hab. Krystyna Kamińska, prof. dr hab. Andrzej Radziwiński. Komisja odbyła posiedzenie w dniu 12 II 2000 r., na którym dokonała przewidzianej statutem kontroli działalności merytorycznej i finansowej Towarzystwa w okresie od I I 2000 r. do 31 XII 2000 r.

IV. Zarząd TNT

Rok 2000 był trzecim rokiem pracy Zarządu w kadencji 1998–2000. Zarząd działał w następującym składzie: prof. dr h.c. Marian Biskup – prezes, prof. dr hab. Andrzej Woszczyk – wiceprezes, prof. dr hab. Marian Kallas – sekretarz generalny, prof. dr hab. Mirosław Nesterowicz – skarbnik, prof. dr hab. Wojciech Gutowski – redaktor naczelny, prof. dr hab. Stefan Cackowski – przewodniczący Wydziału I, prof. dr hab. Zygmunt Kruszelnicki – przewodniczący Wydziału II, prof. dr hab. Gabriel Wójcik – przewodniczący Wydziału III, prof. dr hab. Kazimierz Lubiński – przewodniczący Wydziału IV oraz prof. dr hab. Jerzy Dygdała, prof. dr hab. Czesław Łapicz i prof. dr hab. Władysław Niewiarowski – członkowie.

W okresie sprawozdawczym Zarząd odbył trzy posiedzenia, podczas których omawiano najważniejsze sprawy Towarzystwa, dotyczące zarówno zadań statutowych, jak i bieżących problemów finansowych i organizacyjnych:

19 stycznia – oceniono wykonanie planu wydawniczego z 1999 r. oraz sytuację finansową Towarzystwa, ze szczególnym uwzględnieniem możliwości realizacji zamierzeń wydawniczych. Omówiono także stan przygotowań do Walnego Zgromadzenia Członków TNT oraz wstępne propozycje organizacji uroczystości jubileuszowych 125-lecia powstania Towarzystwa Naukowego w Toruniu.

23 czerwca – omawiano realizację planu wydawniczego na 2000 r., w tym zwłaszcza pozycji jubileuszowych. Oceniono sytuację finansową, z zadowoleniem przyjmując zapewnienie środków od sponsorów na organizację uroczystości i książki związane z jubileuszem.

13 października – omówiono i zatwierdzono szczegółowy program organizacji jubileuszu 125-lecia TNT. Omówiono także przygotowania do kolejnej sesji z cyklu „Colloquia Torunensia” oraz realizację planu wydawniczego na 2000 r., w tym wydawnictw jubileuszowych. Oceniono sytuację finansową Towarzystwa.

V. Redakcja Naczelna Wydawnictw TNT

Redakcja Naczelna działała w następującym składzie: prof. dr hab. Wojciech Gutowski – redaktor naczelny, prof. dr hab. Antoni Czacharowski, prof. dr hab. Kazimierz Maliszewski – przedstawiciele Wydziału I, prof. dr hab. Jerzy Speina, prof. dr hab. Witold Wróblewski – przedstawiciele Wydziału II, prof. dr hab. Daniela Szymańska – przedstawiciel Wydziału III, prof. dr hab. Andrzej Borodo – przedstawiciel Wydziału IV, dr Cecylia Iwaniszewska – przewodnicząca Komitetu Redakcyjnego „Prac Popularnonaukowych”. Redakcja Naczelna odbyła posiedzenie w dniu 13 XII.

VI. Komisje i komitety przy Zarządzie TNT

1. Zespół do Badań nad Przeszłością Torunia pracował pod kierunkiem prof. dra hab. Mariana Arsyńskiego, sekretarzem była dr hab. Krystyna Zielińska-Melkowska.

2. Komitet Redakcyjny „Sprawozdań TNT”. Przewodniczącym Komitetu był prof. dr hab. Janusz Kryszak, sekretarzem – mgr Bożena Sołtys, członkami – prof. dr hab. Teresa Karwicka i prof. dr Ludmiła Roszko.

3. Komitet Redakcyjny „Prac Popularnonaukowych” działał pod kierunkiem dr Cecylii Iwaniszewskiej. Członkami byli: prof. dr hab. Kazimierz Maliszewski, prof. dr hab. Józef Poklewski, prof. dr hab. Zofia Mocarska-Tycowa, prof. dr hab. Marian Rejewski, prof. dr hab. Zbigniew Kwaśniewski. Komitet odbył jedno posiedzenie (22 XII), na którym omawiano zadania Komitetu.

VII. Wydziały

Wydział I – Nauk Historycznych. Przewodniczącym Wydziału był prof. dr hab. Stefan Cackowski, zastępcą doc. dr Karola Ciesielska, sekretarzem prof. dr hab. Janusz Tandecki. Wydział odbył trzy posiedzenia naukowe (31 I, 27 III, 19 VI) oraz cztery posiedzenia administracyjne. Na posiedzeniach tych przyjęto do druku prace: Andrzeja Piątkowskiego „Pierwsza prywatna inwestycja kolejowa w Prusach Wschodnich. Kolej tylżycko-wystrucka w latach 1862–1884”, Stanisława Salmonowicza (red.) „Historia Pomorza”, t. IV, cz. 2, oraz Jacka Wijaczki (wyd.) „Wizytacja ewangelickiego biskupstwa sambijskiego z 1569 r.”. W dniu 11 XII odbyło się zebranie sprawozdawczo-wyborcze Wydziału I.

1. Komisja Historyczna pracowała pod kierunkiem prof. dra hab. Stefana Kwiatkowskiego. Sekretarzem był dr Roman Czaja. Komisja czasowo zawiesiła swoją działalność.

2. Komitet Redakcyjny „Fontes”. Przewodniczącym Komitetu był prof. dr hab. Janusz Tandecki, członkami: prof. dr hab. Jerzy Dygdała i prof. dr hab. Ryszard Kozłowski. Komitet odbył dwa posiedzenia (31 I, 19 VI). W serii

„Fontes” ukazała się *Lustracja województw Prus Królewskich 1765*, t. I, cz. 1 – *Powiaty pucki i mirachowski*, wyd. Jerzy Dygdała. Przyjęto do druku „Protokoły Sejmiku Generalnego Prus Królewskich” (1526 – połowa 1528), wyd. Marian Biskup, Bogusław Dybaś, Janusz Tandecki.

3. Komitet Redakcyjny „Roczników TNT”. Przewodniczącym Komitetu był prof. dr hab. Antoni Czacharowski, członkami: prof. dr hab. Jacek Staszewski i prof. dr hab. Mieczysław Wojciechowski. W serii „Roczników Towarzystwa Naukowego w Toruniu” ukazała się w 2000 r. praca Waldemara Rozyńskiego *Powstanie i rozwój sieci parafialnej w diecezji chełmińskiej w czasach panowania zakonu krzyżackiego*.

4. Komitet Redakcyjny „Prac Archeologicznych” pracował pod kierunkiem prof. dra hab. Andrzeja Koli. Członkami byli: prof. dr hab. Jadwiga Chudziakowa, prof. dr hab. Krystyna Przewoźna i prof. dr hab. Jerzy Olczak.

5. Komitet Redakcyjny „Zapisek Historycznych”. Przewodniczącym był prof. dr Marian Biskup, sekretarzem prof. dr hab. Magdalena Niedzielska, a członkami: prof. dr hab. Stefan Cackowski, doc. dr Karola Ciesielska, prof. dr hab. Antoni Czacharowski, dr hab. Bogusław Dybaś, prof. dr hab. Jerzy Dygdała, prof. dr hab. Kazimierz Wajda, prof. dr hab. Mieczysław Wojciechowski. W 2000 r. ukazały się następujące numery „Zapisek Historycznych”: t. 65, z. 1, 2, 3–4 oraz suplement – „Bibliografia historii Pomorza Wschodniego i Zachodniego oraz krajów regionu Bałtyku za rok 1998”. Odbyły się trzy posiedzenia Komitetu.

Wydział II – Filologiczno-Filozoficzny. Przewodniczącym Wydziału był prof. dr hab. Zygmunt Kruszelnicki, zastępcą prof. dr hab. Franciszek Peplowski, a sekretarzem prof. dr hab. Teresa Friedelówna. Wydział odbył cztery posiedzenia naukowe, na których omawiano prace rekomendowane do druku w TNT: 20 III – pracę mgr. S. Buśki „Słownictwo Adama Mickiewicza. Listy frekwencyjne i indeks a tergo”, 23 V – pracę A. Żaguń „Warszawskie Pandekty Antiocha na tle cerkiewnosłowiańskiej tradycji piśmienniczej” oraz pracę I. K. Nowakowskiej „Przemiany ewangelijnego słownictwa cerkiewnosłowiańskiego (rzeczownik w staroruskim Ewangeliarzu ławryszewskim)”, 6 XI i 11 XII „Tekę Komisji Historii Sztuki” t. IX. Komitet odbył także dwa posiedzenia administracyjne (6 XI i 11 XII).

1. Komisja Filologiczna. Przewodniczącym Komisji był prof. dr hab. Jerzy Smulski, sekretarzem dr Marek Wiśniewski. Odbyły się trzy posiedzenia naukowe: 23 II, 18 X, 15 XI i jedno administracyjne – 11 XI.

2. Komisja Filozoficzna. Przewodniczącym Komisji był prof. dr hab. Włodzimierz Tyburski, sekretarzem mgr Mirosław Michalski.

3. Komisja Historii Sztuki i Konserwatorstwa. Przewodniczącym Komisji był prof. dr hab. Józef Poklewski, a sekretarzem dr Michał Woźniak. Komisja odbyła trzy posiedzenia naukowe: 31 III, na którym mgr Elżbieta Wiśniewska

omówiła 48 Biennale w Wenecji, 7 IV – w trakcie którego prof. dr Maria Roznerska wygłosiła odczyt pt. „Konserwacja gotyckiego krucyfiks z kościoła oo. Dominikanów pw. św. Mikołaja w Toruniu”. Posiedzenie to należy do rozpoczętego w 1999 r. cyklu spotkań historyków sztuki i konserwatorów, poświęconych dyskusji na temat ostatnio zakończonych i aktualnie prowadzonych prac konserwatorskich w Toruniu, przede wszystkim w zakresie malarstwa i rzeźby. Na trzecim posiedzeniu dr Jacek Tylicki przedstawił referat pt. „Praga i Wiedeń w XVII wieku jako dwory artystyczne”. Posiedzenie to odbyło się 22 XI.

4. Komisja Bibliografii i Bibliotekoznawstwa. Przewodniczącą Komisji była prof. dr hab. Bronisława Woźniczka-Paruzel, sekretarzem zaś mgr Urszula Zaborska. Komisja odbyła dwa posiedzenia naukowe i jedno administracyjne: 15 V mgr Dorota Degan omówiła działalność wydawniczą Kasy im. Józefa Mianowskiego (1881–1951), a 8 XII mgr Ewa Kurkowska wygłosiła referat pt. „Społeczeństwo informacyjne – rozwój koncepcji”.

5. Komitet Redakcyjny „Prac Wydziału Filologiczno-Filozoficznego”. Przewodniczącym Komitetu był prof. dr hab. Marian Szarmach, a członkami: prof. dr hab. Leon Gumański, prof. dr hab. Krystyna Jakowska, prof. dr hab. Krystyna Kallas, prof. dr hab. Aleksander Szvedek i dr Michał Woźniak.

Wydział III – Matematyczno-Przyrodniczy. Przewodniczącym Wydziału był prof. dr hab. Gabriel Wójcik, a sekretarzem prof. dr hab. Lech Jacuński. Wydział odbył jedno posiedzenie naukowe i administracyjne w dniu 29 XI, na którym przyjęte zostały sprawozdania z działalności komisji wydziałowych i Komitetu Redakcyjnego „Studia Societatis Scientiarum Torunensis”.

1. Komisja Astronomiczna – działalność zawieszona.

2. Komisja Geograficzno-Geologiczna pracowała pod kierunkiem prof. dr hab. Leona Andrzejewskiego, sekretarzem był dr Roman Rudnicki. Komisja odbyła dwa posiedzenia naukowe: 9 II, 23 II.

3. Komisja Nauk Medycznych. Przewodniczącym był prof. dr hab. Waldemar Jędrzejczyk, zastępcą dr nauk med. Lech Bieganowski, a sekretarzem dr nauk med. Grzegorz Jarczyk. Odbyły się trzy posiedzenia naukowe (2 I, 11 III, 8 XII), na których wygłoszono sześć referatów, oraz cztery posiedzenia administracyjne (18 II, 16 IV, 15 IX, 9 XI).

4. Komitet Redakcyjny „Studia Societatis Scientiarum Torunensis”. Przewodniczącą Komitetu była prof. dr hab. Daniela Szymańska. Komitet odbył w roku sprawozdawczym dwa posiedzenia (23 X, 29 XI).

Wydział IV – Nauk Prawnych, Społecznych i Ekonomicznych. Wydział pracował pod kierunkiem prof. dra hab. Kazimierza Lubińskiego. Zastępcą był prof. dr hab. Zbigniew Witkowski, sekretarzem zaś prof. dr hab. Krystyna Kamińska. Wydział odbył jedno posiedzenie administracyjne (19 XII).

1. Komitet Redakcyjny „Studia Iuridica”. Przewodniczącym był prof. dr hab. Jan Głuchowski, a członkami: prof. dr hab. Marian Kallas i prof. dr hab. Eugeniusz Ochendowski.

2. Komisja Ekonomiczna pracowała pod kierunkiem prof. dra hab. Wojciecha Kosiedowskiego. Sekretarzem była dr Maria Marszałkowska. Komisja odbyła jedno posiedzenie naukowe (6 XII) oraz dwa posiedzenia administracyjne (15 VI, 6 XII).

VIII. Konferencje naukowe i popularyzacja nauki

24 II – wykład współorganizowany przez Instytut Fizyki UMK i Towarzystwo Naukowe w Toruniu pt. „Modelowanie cybernetycznych systemów biologicznych”.

19–20 V – kiermasz wydawnictw naukowych i popularnonaukowych TNT.

4 XI – współorganizowana przez Towarzystwo Naukowe, w cyklu Colloquia Torunensia, konferencja pt. „Dialog społeczny”.

15 XII – Uroczystości Jubileuszu 125-lecia TNT. Wystawy: „Zbiory muzealne TNT”, „Wydawnictwa TNT”.

IX. Krajowa i zagraniczna wymiana wydawnictw

	1999	2000
1. Liczba krajów, z którymi prowadzona jest wymiana wydawnictw	35	35
2. Liczba kontrahentów wymiany zagranicznej	202	201
3. Liczba kontrahentów wymiany krajowej	72	75
4. Liczba egzemplarzy wydawnictw TNT wysłana kontrahentom zagranicznym	395	655
5. Liczba egzemplarzy wydawnictw TNT wysłana kontrahentom krajowym	141	342
6. Liczba egzemplarzy otrzymanych od instytucji zagranicznych	677	1043
7. Liczba egzemplarzy otrzymanych od instytucji krajowych	348	537

X. Sprzedaż wydawnictw

W 2000 r. Towarzystwo uzyskało ze sprzedaży wydawnictw własnych 34 200 zł. Wydawnictwa TNT można było nabyć w siedzibie Towarzystwa przy ul. Wysokiej 16, w toruńskich księgarniach o profilu naukowym oraz w niektórych księgarniach w Warszawie, Gdańsku, Poznaniu i Krakowie. Sprzedaż pozycji popularnonaukowych prowadziły także i inne księgarnie toruńskie, Ośrodek Informacji Turystycznej i PTTK.

XI. Pracownia Mikrofilmowa i Fotograficzna

W 2000 r. Pracownia wykonała 35 203 zdjęcia negatywowe, 625 przeźroczy oraz 526 fotokopii. Wykonywała ona mikrofilmy i fotokopie materiałów naukowych i archiwalnych dla instytucji krajowych i zagranicznych, a także dla indywidualnych badaczy. Większość prac mikrofilmowych (księgi parafialne) wykonano w ramach stałej umowy z Towarzystwem Genealogicznym Stanu Utah.

XII. Zbiory archiwalne i muzealne TNT

Zbiory akt i dokumentów TNT oraz materiały archiwalne przekazane Towarzystwu przez różne osoby tworzą oddzielny depozyt i zespół w Archiwum Państwowym w Toruniu. Fragmenty zbiorów archiwalnych znajdują się również w Książnicy Miejskiej w Toruniu. Akta przechowywane są też w archiwum własnym TNT. Pozostałości dawnych zbiorów muzealnych, gromadzonych od początku istnienia Towarzystwa i eksponowanych w okresie zaboru pruskiego w siedzibie TNT przy ul. Wysokiej, znajdują się obecnie w depozycie w Muzeum Okręgowym w Toruniu. Na zbiory te składają się:

- malarstwo, rzeźba, rzemiosło artystyczne, militaria, meble i inne przedmioty zabytkowe – 183 eksponaty,
- obiekty archeologiczne – 574 eksponaty,
- stare grafiki w różnych technikach (w większości z darów W. Amrogowicza) – 345 pozycji,
- obiekty numizmatyczne – 2919 pozycji.

XIII. Biblioteka Towarzystwa Naukowego

W 2000 r. Towarzystwo Naukowe przekazało do swojego księgozbioru, znajdującego się w Książnicy Miejskiej, 1580 woluminów z wymiany, zakupów, darów i wydawnictw własnych. Księgozbiór ten liczył na koniec roku 100 750 woluminów. W bibliotece podręcznej TNT znajdowało się 2116 pozycji. Księgozbiór prof. dra Konrada Górskiego obejmował 11 065 książek. Łącznie zbiory Towarzystwa liczą 113 931 pozycji.

XIV. Personel etatowy

W dniu 31 XII 2000 r. skład pracowników etatowych TNT był następujący:
Mgr Jan Pronobis – dyrektor Biura
Krystyna Jaworska – główna księgowa (niepełny etat)
Mgr Bożena Sołtys – kierownik Redakcji
Małgorzata Dykier – starszy instruktor (kancelaria)

Grzymisław Jasiński – kierownik Pracowni Mikrofilmowej

Barbara Abramowicz – magazynier.

Sekretarz Generalny TNT

Prezes TNT

(-) Prof. dr hab. Marian Kallas

(-) Prof. dr h.c. Marian Biskup

SPRAWOZDANIE

Z GOSPODARKI FINANSOWEJ TOWARZYSTWA NAUKOWEGO W TORUNIU ZA ROK 2000

Przychody A+B+C	406 899,55
A. Przychody ze sprzedaży:	97 700,20
– sprzedaż wydawnictw	34 202,78
– sprzedaż usług Prac. Mikrofilm.	23 954,02
– wynajem pomieszczeń	31 803,40
– wynajem sali kolumnowej	6 480,00
– wynajem pokoju gościnnego	1 260,00
B. Przychody finansowe:	32 787,42
1. Wpłaty składek członkowskich	7 284,00
2. Fundacja na Rzecz Nauki Polskiej	5 000,00
3. Odsetki od lokat terminowych	20 503,42
C. Pozostałe przychody	276 411,93
1. Komitet Badań Naukowych Warszawa	
na:	124 900,00
– Zapiski Historyczne t. 65 z. 1–4 (Suplement) t. 65 Bibliografia historii Pomorza Wschodniego i Zachodniego oraz krajów regionu Bałtyku	38 500,00 8 000,00
– Lustracja województw Prus Królew- skich 1765, t. 1: Województwo pomorskie, cz. 1: Powiaty pucki i mirachowski, wyd. Jerzy Dygdała	13 000,00
– Leksykalne i słotwórcze różni- cowania cerkiewnosłowiańskich psalterzy redakcji ruskiej z XI–XIX	

wieku, cz. 1, autor Arleta Szulc	8 500,00
– Powstanie i rozwój sieci parafialnej w diecezji chełmińskiej w czasach panowania zakonu krzyżackiego, autor Waldemar Rozynkowski	11 900,00
– Grant „Inflanty”	45 000,00
2. UMK (porozumienie)	23 085,25
3. Dofinansowanie na wydanie Historii Pomorza t. IV	26 970,00
– Uniwersytet Szczeciński	16 970,00
– Urząd Marszałkowski Woj. Zachodniopomorskiego – Szczecin	5 000,00
– Urząd Miejski – Szczecin	5 000,00
4. Urząd Miasta – Toruń	51 930,68
– Historia Torunia tom 3	49 620,68
– Filozofia dialogu (Colloquia Torunensia)	2 310,00
5. Kuria Diecezjalna Toruńska Dofin. na Filozofię dialogu (Colloquia Torunensia)	2 500,00
6. Dotacje jubileuszowe na wydawnictwa naukowe	34 200,00
a) Działacze Towarzystwa Naukowego w Toruniu t. 2 pod red. Mariana Biskupa i Andrzeja Gizińskiego	
– Urząd Marszałkowski – Toruń	11 500,00
– Toruń – Pacific	5 000,00
b) Ignacy Łyskowski 1820–1886. Polityk i publicysta, pierwszy prezes Towarzystwa Naukowego w Toruniu, autor Szczepan Wierchosławski	
– Toruń – Pacific	5 000,00
c) Bibliografia prac i publikacji Towarzystwa Naukowego w Toruniu za lata 1961–1999, autor Anna Supruniuk	
– Urząd Miejski – Inowrocław	5 000,00
Na publikację: Akt erekcyjny gmachu Towarzystwa Naukowego w Toruniu z 17 maja 1881 roku, autor Szczepan Wierchosławski	

– Fabryka Cukiernicza „Kopernik” Toruń	5 000,00	
– „Pozkał” – Inowrocław	2 700,00	
7. Dotacje jubileuszowe – inne		12 826,00
– Zakład Drobiarski – Linowo Kwiatkowsy	3 000,00	
– Bank Ochrony Środowiska Warszawa	2 000,00	
– Urząd Gminy Świecie n. Osą	2 000,00	
– Biuro Handlowo–Usługowe E. Siadkowska – Bydgoszcz	1 000,00	
– Zakład Wielobranżowy Morgan – Inowrocław	1 000,00	
– Kancelaria Notarialna E. Milan–Szymańska – Grudziądz	300,00	
– Urząd Miasta – Toruń	2 920,88	
– „Pozkał” – Inowrocław (druk zaproszeń)	605,12	

Koszty:		445 311,22
1. Wynagrodzenia		279 764,77
– umowy o pracę	145 919,27	
– umowy zlec. – honoraria	133 845,50	
2. Świadczenia na rzecz pracowników (ZUS + ZFŚS, bony)		38 465,89
3. Zużycie materiałów, energii, w tym:		19 597,98
woda, gaz, energia elektryczna	11 403,56	
prenumerata czasopism	2 945,32	
4. Usługi obce		81 435,03
w tym: drukarskie	51 278,00	
skład komputerowy	10 210,00	
koszty utrzymania gmachu (nadzór techniczny, naprawy drobne)	5 872,00	
opłaty pocztowe	12 521,81	
prowinzje bankowe	1 553,22	
5. Podatki i opłaty		1 651,00
6. Pozostałe koszty		24 396,55
– delegacje	16 745,19	
– organizacja jubileuszu 125–lecia		

Towarzystwa Naukowego w Toruniu	6 951,36	
- ubezpieczenie majątkowe, ogłoszenie prasowe	700,00	
Środki pieniężne w banku		125 704,52
rachunek bieżący		59 231,04
lokaty bankowe		66 230,38
kasa		243,10
Główna Księgowa		Skarbnik TNT
(-) <i>Krystyna Jaworska</i>		(-) <i>Prof. dr hab. Mirosław Nesterowicz</i>

PROTOKÓŁ

Z POSIEDZENIA KOMISJI REWIZYJNEJ TOWARZYSTWA NAUKOWEGO W TORUNIU W DNIU 12 LUTEGO 2001 ROKU

Komisja Rewizyjna w składzie: prof. dr hab. Bogumił Brzeziński, prof. dr hab. Andrzej Radziwiński, prof. dr hab. Krystyna Kamińska – członkowie, w obecności księgowej TNT Krystyny Jaworskiej, dokonała przewidzianej statutem kontroli działalności merytorycznej i finansowej Towarzystwa za 2000 r.

Komisja stwierdza, co następuje: w 2000 r. TNT prowadziło działalność statutową w sposób niezakłócony. Podstawowe znaczenie miała działalność wydawnicza. W 2000 r. Towarzystwo wydało 15 pozycji książkowych o objętości 223,25 arkuszy, to jest o 2 arkusze więcej niż w roku poprzednim.

Zarząd TNT zabiegał o środki finansowe na działalność Towarzystwa przede wszystkim z Komitetu Badań Naukowych, UMK, Urzędu Miasta Torunia oraz innych instytucji. W sumie Towarzystwo Naukowe w Toruniu otrzymało w 2000 r. kwotę 276 tysięcy złotych, w tym z Komitetu Badań Naukowych 124,9 tysięcy złotych. W stosunku do 1999 r. dofinansowanie wzrosło ogółem o 55 tysięcy złotych. Przychody ze sprzedaży wydawnictw utrzymały się na poziomie porównywalnym do roku ubiegłego (1999 – 38,2 tys.; 2000 – 34,2 tys.). Wartość zapasów wydawnictw TNT wzrosła z 510 do 572,3 tysięcy złotych. Ponadto zmalały lokaty bankowe ze 156,8 tys. w roku 1999 do 125,4 tysięcy złotych w 2000 r. Spowodowało to odpowiednio obniżenie wpływów z odsetek, co wpłynęło na niewielkie zmniejszenie przychodów o 1,8 tys. (z 22,3 do 20,5 tys. zł).

Towarzystwo zatrudnia obecnie 6 osób, w tym 5 na pełnych etatach i 1 na niepełnym etacie. Według stanu na dzień 31 XII 2000 r. Towarzystwo liczyło 482 członków. Wpływy ze składek wynosiły 7,3 tys. i wzrosły w porównaniu do ubiegłego roku (1999) o 2,4 tys. Kwota zaległych składek zwiększyła się do 10 tys. zł.

Komisja stwierdza ustabilizowanie się stanu finansowego Towarzystwa Naukowego. Równocześnie na podkreślenie zasługuje dyscyplina finansowa w zakresie wydatków Towarzystwa oraz aktywność Zarządu w zakresie zabiegania o środki finansowe.

W konkluzji, Komisja Rewizyjna pozytywnie oceniając działania Zarządu TNT, jednomyślnie wnosi o udzielenie absolutorium za działalność w 2000 r.

Członkowie Komisji Rewizyjnej

(-) *Prof. dr hab. Bogumił Brzeziński*

(-) *Prof. dr hab. Andrzej Radziński*

(-) *Prof. dr hab. Krystyna Kamińska*

ZMIANY W SKŁADZIE TOWARZYSTWA

Nowi członkowie wydziałów

Burdziej Bogdan, dr hab., adiunkt w Zakładzie Literatury Polskiej Romantyzmu i Pozytywizmu Instytutu Literatury Polskiej UMK.

Denkiewicz-Szczepaniak Emilia, dr hab., adiunkt w Zakładzie Historii Nowożytnej i Historii Krajów Skandynawskich Instytutu Historii i Archiwistyki UMK.

Gzella Grażyna, dr hab., prof. UMK, kierownik Zakładu Wiedzy o Prasie Katedry Bibliotekoznawstwa i Informatyki UMK.

Halkiewicz-Sojak Grażyna, dr hab., adiunkt w Zakładzie Literatury Polskiej Romantyzmu i Pozytywizmu Instytutu Literatury Polskiej UMK.

Karpus Zbigniew, dr hab., prof. UMK, kierownik Katedry Stosunków Międzynarodowych UMK.

Kuk Leszek, dr hab., prof. UMK, kierownik Zakładu Europy Zachodniej Katedry Stosunków Międzynarodowych UMK.

Madyda Aleksander, dr hab., adiunkt w Zakładzie Teorii Literatury Instytutu Literatury Polskiej UMK.

Przybyszewski Kazimierz, dr, kustosz, kierownik Sekcji Rękopisów Biblioteki Uniwersyteckiej.

Przystalski Andrzej, dr hab., prof. UMK, kierownik Zakładu Zoologii Kręgowców Instytutu Ekologii i Ochrony Środowiska UMK.

Rutkowski Lucjan, dr, adiunkt w Pracowni Kartografii Geobotanicznej Instytutu Ekologii i Ochrony Środowiska UMK.

Sudziński Ryszard, prof. dr hab., kierownik Zakładu Historii Powszechnej i Polski po 1945 r. Instytutu Historii i Archiwistyki UMK.

Wilczyńska Bogdana, dr hab., kierownik Pracowni Histologii i Embriologii Kręgowców Instytutu Ekologii i Ochrony Środowiska UMK.

Woźniczka-Paruzel Bronisława, dr hab., prof. UMK, kierownik Zakładu Bibliotekoznawstwa, Czytelnictwa i Biblioterapii Instytutu Historii i Archiwistyki UMK.

Zakrzewski Tadeusz, dr, em.

Załuski Tomasz, dr hab., kierownik Pracowni Kartografii Geobotanicznej Instytutu Ekologii i Ochrony Środowiska UMK.

Żyliński Leszek, dr hab., adiunkt w Katedrze Filologii Germańskiej UMK.

Nowi członkowie zwyczajni

Karpus Zbigniew, dr hab., prof. UMK, jw.

Kowalewska Danuta, dr, adiunkt w Zakładzie Literatury Staropolskiej i Oświecenia Instytutu Języka Polskiego UMK.

Kuc Michał, dr nauk historycznych, Słupsk.

Skowrońska-Kamińska Renata, mgr, doktorant w Instytucie Historii i Archiwistyki UMK.

Żaguń Alicja, dr, adiunkt w Zakładzie Historii Języka Polskiego Instytutu Języka Polskiego UMK.

Zmarli:

Dr inż. Krzysztof Biskup

Prof. dr hab. Władysław Bojarski

Prof. dr hab. Lucjan Borowiecki

Mgr Janusz Krajewski

Prof. dr hab. Anna Krzewińska

Prof. dr hab. Ryszard Kukier

Anna Łyskowska

Doc. dr hab. Bożena Osmólska-Piskorska

Doc. dr Ludmiła Roszko

Mgr Józef Rumiński

II SPRAWOZDANIA Z POSIEDZEŃ

WYDZIAŁ I NAUK HISTORYCZNYCH

Posiedzenie naukowe dnia 31 I 2000 r.

Doc. dr hab. Andrzej Piątkowski (Instytut Historii PAN, Toruń) przedstawił pracę własną: *Kolej Tylżycko–Wystrucka w latach 1862–1884. Pierwsza prywatna inwestycja kolejowa w Prusach Wschodnich*.

(Praca wydana w serii „Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu”, R. 90, z. 1, Toruń 2001).

Posiedzenie naukowe dnia 27 III 2000 r.

Prof. dr hab. Stanisław Salmonowicz (Instytut Historii PAN, Toruń) przedstawił tom IV, cz. 2 *Historii Pomorza*.

Posiedzenie naukowe dnia 19 VI 2000 r.

Prof. dr hab. Jacek Wijaczka (Akademia Świętokrzyska, Kielce) przedstawił wydawnictwo źródłowe: *Wizytacja biskupstwa sambijskiego z 1569 r.*

(Wydane w serii „Fontes”, t. 90, Toruń 2001).

WYDZIAŁ II FILOLOGICZNO–FILOZOFICZNY

Posiedzenie naukowe dnia 23 V 2000 r.

Prof. dr hab. Czesław Łapicz (UMK) przedstawił pracę dr Alicji Żaguń (UMK): *Warszawskie „Pandekty Antiocha” na tle cerkiewnosłowińskiej tradycji piśmienniczej*.

(Rozprawa wydana w serii „Prace Wydziału Filologiczno–Filozoficznego”, t. XXXVI, z. 2, Toruń 2001).

Prof. dr hab. Teresa Friedelówna (UMK) przedstawiła pracę dr Iwony Nowakowskiej (UMK): *Przemiany ewangelijnego słownictwa cerkiewno-słowińskiego (rzeczownik w staroruskim Ewangieliarzu lawryszewskim)*.

(Rozprawa wydana w serii „Prace Wydziału Filologiczno-Filozoficznego”, t. XXXVI, z. 1, Toruń 2001).

Posiedzenie naukowe dnia 6 XI 2000 r.

Prof. dr hab. Zygmunt Kruszelnicki (UMK) przedstawił IX tom „Teki Komisji Historii Sztuki”.

POSIEDZENIA KOMISJI FILOLOGICZNEJ

Posiedzenie naukowe dnia 23 II 2000 r.

Dr hab. Aleksander Madyda (UMK): *Utopijne wątki myślowe w eseistyce religioznawczej Mircei Eliadego*.

Sylwetki Mircei Eliadego nie trzeba nikomu przedstawiać. Wybitny historyk religii, jeden z najznakomitszych uczonych XX wieku, znany jest przede wszystkim ze swych fundamentalnych monografii poświęconych jodze, szamanizmowi i rytuałom inicjacyjnym, a także historii wierzeń i idei religijnych. Eliade jest również autorem wielu artykułów i esejów religioznawczych, drukowanych w specjalistycznych czasopismach, a następnie ogłaszanych w postaci książek¹. Większość esejów adresowana jest do niespecjalistów² (jak to ujął sam autor – do ludzi „inteligentnych” i „kulturalnych”), co stanowi wystarczającą zachętę do sięgnięcia po nie także przez polonistę o zainteresowaniach folklorystycznych. Oprócz bowiem oczywistej dla filologa korzyści w postaci poszerzenia horyzontów intelektualnych folklorysta dowiedzieć się może sporo na temat źródeł i istoty kultury ludowej, której jednym z wytworów jest folklor, czyli literatura ustna. Jak wiadomo, kultura ludowa wyrasta z tzw. religijności kosmicznej (tradycyjnej, archaicznej), a ta właśnie odmiana religii stanowiła główną dziedzinę eksploracji badawczej Eliadego, który poświęcił jej w esejach sporo miejsca. Eseistyka religioznawcza Eliadego, poza niewątpliwymi

¹ W odsyłaczach do pism eseistycznych Eliadego zastosowano następujące skróty: AM – *Aspekty mitu*, przeł. P. Mrówczyński, Warszawa 1998; KA – *Kowale i alchemicy*, przeł. A. Leder, Warszawa 1993; MA – *Mefistofeles i androgyn*, przeł. B. Kupis, oprac. R. Reszke, Warszawa 1999; MSM – *Mity, sny i misteria*, przeł. K. Kocjan, Warszawa 1999; MWP – *Mit wiecznego powrotu*, przeł. K. Kocjan, Warszawa 1998; OCMK – *Okultyzm, czary, mody kulturalne. Eseje*, przeł. I. Kania, Kraków 1992; OS – *Obrazy i symbole. Szkice o symbolizmie magiczno-religijnym*, przeł. M. i P. Rodakowie, Warszawa 1998; SP – *Sacrum i profanum. O istocie religijności*, przeł. R. Reszke, Warszawa 1999; WPHZR – *W poszukiwaniu historii i znaczenia religii*, przeł. A. Grzybek, Warszawa 1997.

² Zob. np.: MWP, s. 8–9; KA, s. 12; AM, s. 5; WPHZR, s. 9–10; OCMK, s. 5.

walorami poznawczymi, wykazuje jeszcze jedną cechę, do której nie sposób odnieść się z obojętnością. Autor mianowicie nie ogranicza się do opisu, analizy i interpretacji zajmujących go fenomenów religijnych, lecz formułuje też pewne poglądy, do których stara się przekonać czytelnika³. Czyni to, nawiasem mówiąc, zgodnie z regułami wybranego gatunku, gdyż esej sytuuje się na pograniczu piśmiennictwa użytkowego i literatury, co uczonemu daje znacznie większą swobodę wypowiedzi. O ile bowiem w tekście ściśle naukowym ideologizowanie jest niedopuszczalne, o tyle esej nie wyklucza takiej możliwości. Warto zatem przyrzeć się bliżej temu, do czego Eliade chce zjednać ludzi kulturalnych i inteligentnych.

Punktem wyjścia rozważań wielkiego religioznawcy na interesujący nas temat jest przekonanie o kryzysie kultury europejskiej, którego korzeni doszukuje się on w XIX-wiecznym scjentyzmie. Zdaniem Eliadego współczesną kulturę Zachodu cechuje wyjąłkująca jednostronność, znajdująca wyraz w dominacji racjonalizmu, empiryzmu oraz ideologii nieskończonego postępu naukowego i technicznego, które sprzyjają desakralizacji dziedzictwa duchowego Europy. Tymczasem człowiek czysto racjonalny, powiada Eliade, to abstrakcja, której nie sposób spotkać w rzeczywistości; każda istota ludzka składa się ze swej aktywności świadomej i z przeżyć irracjonalnych, toteż nie da się wyeliminować z egzystencji doświadczenia *sacrum*⁴. Co więcej, doświadczenie *sacrum* jest kamieniem węgielnym człowieczeństwa⁵, a początki każdej kultury tkwią w zachowaniach religijnych⁶, dlatego desakralizacja kultury jest procesem skierowanym przeciw człowiekowi, zaprzeczając jego istocie. Jednakże człowiek nie może oderwać się od własnych korzeni, nie może całkowicie zniszczyć przeszłości, której jest wytworem. Odrzucając religię, tak czy inaczej, niezależnie od własnej woli i świadomości, zdradza ślady zachowania człowieka religijnego, tyle że nie mają już one swego właściwego, religijnego znaczenia⁷. Tak więc hołdowanie wyłącznie racjonalizmowi zubaża duchowo i w dodatku na dłuższą metę okazuje się nieskuteczne, bo końcowym rezultatem procesu desakralizacji są zachowania kryptoreligijne, będące co prawda przejawami religijności zdegradowanej, kalekiej, ale jednak, mimo wszystko, religijności⁸. Odpowiedzialnością za zaistnienie tego niekorzystnego i zarazem groźnego dla przyszłości Europy stanu rzeczy obarcza Eliade głównie naukow-

³ Por. M. Eliade, *Religia, literatura i komunizm. Dziennik emigranta*, przeł. A. Zagajewski, Londyn 1990, s. 280 (13 kwietnia).

⁴ SP, s. 174.

⁵ Tenże, *Próba labiryntu. Rozmowy z Claude-Henri Rocquetem*, przeł. K. Środa, Warszawa 1992, s. 165–166.

⁶ WPHZR, s. 22, 98–99.

⁷ SP, s. 17, 169.

⁸ OS, s. 13–14, 21–22; MSM, s. 17–33; AM, s. 73, 76–78, 179–189; WPHZR, s. 8, 172–173.

ców, widząc w nich „ludzi, którzy naprawdę są pozbawieni wszelkiego uczucia religijnego”⁹.

W tym miejscu logika nakazuje zadać pytanie, jak pogodzić powyższe wywody z oczywistym faktem wielowiekowej obecności w kulturze europejskiej religii chrześcijańskiej, której duch przeniknął przecież wszystkie wymiary egzystencji Europejczyków. Na tak postawione pytanie nie da się, niestety, odnaleźć w eseistyce Eliadego jasnej, jednoznacznej odpowiedzi. Stosunek tego badacza do chrześcijaństwa wydaje się ambiwalentny. Z jednej strony bowiem traktuje je jako najwyższe stadium ewolucji idei i wyobrażeń religijnych¹⁰, z drugiej jednak strony uważa, że należy ono do tych późniejszych form religijności, do których stosuje się Feuerbachowsko–Marksowska interpretacja religii jako zjawiska alienującego człowieka, a to ze względu na istotną w chrześcijaństwie rolę idei „tamtego świata”, mającej zniechęcać do życia doczesnego, co z kolei ma być równoznaczne z ograniczeniem człowieczeństwa chrześcijan. Tak zdeprecjonowanemu chrześcijaństwu przeciwstawia Eliade religie archaiczne i orientalne, podkreślające solidarność człowieka z życiem i naturą¹¹. I tu właśnie znajduje się sedno poglądów Eliadego, kolportowanych w kolejnych edycjach esejów. Otóż uważa on, że doświadczenia historyczne i kulturalne XX wieku powinny zmusić Europę do dialogu z kulturami emancypujących się ludów nieeuropejskich – przede wszystkim azjatyckich. Europa ma, zdaniem badacza, do wyboru albo pozostawać nadal w obrębie własnej tradycji filozoficznej, ignorując dorobek innych kultur, albo też otworzyć się na obce wpływy. Wybór pierwszej możliwości grozi Europie „prowincjonalizacją” kulturalną, natomiast wybór drugiej jest równoznaczny z odnowieniem i wzbogaceniem kultury¹². Należy tu podkreślić, iż źródłem owej ożywczej inspiracji pozostaje dla Eliadego przede wszystkim dorobek duchowy ludów pierwotnych („prymitywnych”, „egzotycznych”), czyli archaicznych, oraz europejskich społeczności chłopskich, atrakcyjny ze względu na odmienne od europejskich hierarchie wartości, a także koncepcje ontologiczne, epistemologiczne i antropologiczne¹³. „Choć nie mogą one [społeczeństwa archaiczne – A.M.] pretendować do żadnych osiągnięć naukowych (w nowoczesnym sensie tego słowa) ani też nie mają umiejętności koniecznych do rozwijania techniki, wypracowały systemy meta-

⁹ SP, s. 125, 131; zob. też WPHZR, s. 97. Por. tenże, *Próba labiryntu*, s. 142.

¹⁰ Tenże, *Traktat o historii religii*, przeł. J. Wierusz-Kowalski, Warszawa 1966, s. 32; SP, s. 7.

¹¹ SP, s. 147; WPHZR, s. 94, przyp. 7. Por. tenże, *Religia, literatura i komunizm*, s. 211 (3 listopada).

¹² MWP, s. 8; OS, s. 13, 205; MSM, s. 57; MA, s. 9–12; WPHZR, s. 10, 13, 92. Por. tenże, *Religia, literatura i komunizm*, s. 289 (3 stycznia 1963).

¹³ OS, s. 13; SP, s. 134, 147; zob. też: MWP, s. 154; OS, s. 204–205; MSM, s. 17–18, przyp. 2, 22, przyp. 4, 248; AM, s. 169–172; WPHZR, s. 8. Por. tenże, *Religia, literatura i komunizm*, s. 125 (15 czerwca), 297 (17 maja), 349–350 (6 marca).

fizyczne, moralne czy nawet ekonomiczne o wielkiej wartości”¹⁴. Myśl pierwotna, dodaje uczony, jest wewnętrznie spójna, doniosła, śmiała w spekulacjach i „szlachetna”¹⁵ w swym humanizmie¹⁶. Dlatego synteza doświadczeń zachodnich i archaicznych zaowocuje, w przekonaniu Eliadego, „nowym humanizmem”¹⁷, analogicznym w swej genezie i skutkach do humanizmu renesansowego.

Szczególnie ważną rolę do odegrania w postulowanym procesie zbliżenia Zachodu i Wschodu przewiduje Eliade dla historii religii. „Prawdziwy dialog musi bowiem dotyczyć wartości podstawowych dla kultur jego uczestników. Otóż żeby właściwie zrozumieć te wartości, trzeba koniecznie poznać ich źródła religijne, bo – jak wiadomo – kultury pozaeuropejskie – orientalne i pierwotne – czerpią nadal z żyznej gleby religijnej”¹⁸. Praca historyka religii okazuje się zatem niezbędna, gdy idzie o poznanie istoty kultur nieeuropejskich, lecz, zdaniem Eliadego, osiągnięcie celów poznawczych to nie wszystko. Historia religii jest bowiem nie tylko, a właściwie: nie tyle nauką, ile pewnego rodzaju misją, polegającą na przekształcaniu przedmiotu badań w przesłanie duchowe¹⁹, a to w celu umożliwienia zarówno przemiany duchowej człowieka (Europejczyka), jak i zmiany charakteru tworzonej przezeń kultury. W pierwszym wypadku mówi Eliade o historii religii jako o „pedagogii”, w drugim zaś postuluje, by religioznawstwo stało się źródłem wartości kulturalnych, dostarczających inspiracji filozofii i sztuce, a także innym dyscyplinom nauki²⁰. Wypada teraz zapytać o to, co, zdaniem Eliadego, świat ma Europie do zaoferowania.

W świetle dotychczas scharakteryzowanych poglądów autora *Traktatu o historii religii* oczywiste jest, iż na pierwszym miejscu trzeba postawić koncepcję człowieka „całkowitego”²¹, nie zredukowanego tylko do wymiaru racjonalnego, a więc nie tłamszącego w sobie odruchów i zachowań religijnych. Eliade przekonuje Europejczyków, by diametralnie zmienili dotychczasowe poglądy na rzeczywistość i swoje w niej miejsce. Powinni oni mianowicie przyjąć, że oprócz świata znanego im z doświadczenia istnieje również rzeczywistość absolutna, czyli sacrum, stanowiąca paradygmat („archetyp”) dla tego, co świeckie, profaniczne. Taka zmiana światopoglądu przyniesie Europejczykom same

¹⁴ KA, s. 10.

¹⁵ OS, s. 13. Por. tenże, *Próba labiryntu*, s. 173–174.

¹⁶ KA, s. 9.

¹⁷ MA, s. 7–11; WPHZR, s. 11–24. Por. tenże, *Religia, literatura i komunizm*, s. 174.

¹⁸ WPHZR, s. 13. Por. tenże, *Religia, literatura i komunizm*, s. 210 (22 października).

¹⁹ WPHZR, s. 57, 91. Zob. też tenże, *Próba labiryntu*, s. 159.

²⁰ WPHZR, s. 96.

²¹ Zob.: SP, s. 175; MSM, s. 8; MA, s. 11; WPHZR, s. 9, 20, 95. Por.: tenże, *Dziennik indyjski*, przeł. I. Kania, Warszawa 1999, s. 181–182; tenże, *Religia, literatura i komunizm*, s. 369 (16 czerwca).

korzyści, ponieważ, jak twierdzi Eliade, im bardziej człowiek jest religijny na sposób archaiczny, tym więcej ma świętych wzorców zachowania się i działania, czerpanych z mitów, tym mocniej wpisuje się w to, co rzeczywiste, gdyż w myśl archaicznej ontologii tylko sacrum jest rzeczywiste *par excellence*²². Świat archaiczny w zasadzie nie zna czynności świeckich. Każda ważna czynność – jak praca, gry, konflikty, odżywianie, prokreacja – uczestniczy w sacrum, jest rytuałem, ponieważ ma wzorzec pozaludzki, przedstawiany w narracjach mitologicznych²³. Każda ważna czynność człowieka archaicznego ma więc sens – w przeciwieństwie do czynności i zachowań człowieka nowożytnego, które są zdesakralizowane, a więc bezsensowne, przytłaczające ich podmiot i narzucające konieczność odpoczynku od nich w postaci rozrywek²⁴. I tak np. w społeczeństwie tradycyjnym

uprawa roli jest rytuałem objawionym przez bogów lub przez herosów kulturotwórczych, jest przeto jednocześnie czynem rzeczywistym i istotnym. Pomyślmy dla porównania o uprawie roli w społeczeństwie zdesakralizowanym, w którym stała się ona działaniem świeckim, uzasadnianym jedynie chęcią zysku: człowiek orze ziemię, by ją zrabować, by czerpać z niej zysk i pokarm. Ogołocona ze swej symboliki, praca na polu staje się „nieprzejrzysta” i znojna. Już nie odślania żadnego znaczenia, już nie umożliwia „otwarcia” na to, co uniwersalne, na świat Ducha. Żaden Bóg, żaden heros kulturotwórczy nigdy nie objawił czynu świeckiego²⁵.

Człowiek areligijny, powiada dalej Eliade, odrzuca transcendencję, akceptuje względność „rzeczywistości”, wątpi w sens swojego istnienia, postrzega siebie jedynie jako przedmiot i podmiot historii, wreszcie tworzy sam siebie o tyle, o ile jest w stanie zdesakralizować siebie i świat, bo wolność pojmuje jako wolność od sacrum²⁶. Tymczasem dla człowieka religijnego (na sposób archaiczny) świat jest pełen znaczeń religijnych, ponieważ został stworzony przez bogów, zatem jest Kosmosem, który „jawi się jako szyfr; »przemawia«, przekazuje swe posłanie za pomocą swych struktur, swych sposobów istnienia, swych rytmów. Człowiek »słucha« tego posłania – albo je »odczytuje« – i zgodnie z tym zachowuje się wobec Kosmosu tak, jak wobec zwartego systemu znaczeń”²⁷. Człowiekowi nowożytnemu chodzi o podbicie świata i zapanowanie nad nim poprzez desakralizację, natomiast człowiekowi archaicznemu chodzi o zrozumienie świata, by żyć tak jak Kosmos, wiecznie się odradzając²⁸. Co wię-

²² SP, s. 78–79.

²³ MWP, s. 39; MA, s. 176–177; WPHZR, s. 6, 98–99. Zob. też tenże, *Próba labiryntu*, s. 166, 169.

²⁴ MSM, s. 31–32.

²⁵ SP, s. 78–79, podkr. aut.

²⁶ Tamże, s. 168.

²⁷ MA, s. 191.

²⁸ Tamże, s. 189–192.

cej, człowiek archaiczny „czuł się mistycznie związany z Kosmosem i wiedział, że Kosmos okresowo się odnawia; zdawał sobie też jednak sprawę z tego, że odnowę można osiągnąć także przez obrzędowe powtórzenie kosmogonii [...]. W końcu człowiek religijny doszedł do tego, że poczuł się odpowiedzialny za odnowę Świata”²⁹, czym różni się zdecydowanie od człowieka nowożytnego. O ile bowiem ten ostatni zna tylko odpowiedzialność przed sobą i społeczeństwem, o tyle przedstawiciel kultury tradycyjnej poczuwa się do odpowiedzialności na płaszczyźnie kosmicznej, gdyż to od niego zależy istnienie świata³⁰.

Idea wiecznej odnowy („mit wiecznego powrotu”) jest po idei swoiście pojmowanej komplementarności duchowej („całkowitości”) człowieka oraz po idei paradygmatyczności („archetypiczności”) sacrum trzecim konstytutywnym składnikiem postulowanego przez autora *Szamanizmu i archaicznych technik ekstazy* światopoglądu religijnego. Idea ta implikuje zupełnie różną od nowożytnej koncepcję czasu: nie linearnego, lecz kolistego, cyklicznie się regenerującego. Na tym polega kolejna zasadnicza różnica między nowożytną Europą a kulturami egzotycznymi. Według Eliadego społeczeństwa archaiczne rejestrują czas tylko biologicznie, nie pozwalając mu przemienić się w historię, tzn. nie pozwalają, aby jego niszcząca działalność mogła oddziaływać na świadomość przez objawienie nieodwracalności zjawisk. A choć pamięć człowieka archaicznego prowadzi do odkrycia nieodwracalności zjawisk, tj. do zarejestrowania historii, to jednak społeczności tradycyjne dążą do zniesienia historyczności poprzez udział w obrzędach służących periodycznej odnowie świata i człowieka³¹. Dlatego pamięć archaiczna w długich okresach czasu nie zachowuje wydarzeń historycznych, lecz kategorie, nie zachowuje postaci historycznych, lecz archetypy – pomija zatem to, co indywidualne, a zachowuje to, co wzorcowe³². W ten sposób każde wydarzenie historyczne wpisuje się w kategorię mityczną, a każdy bohater reprezentuje boski archetyp, dzięki czemu zyskują sens ponadczasowy i są tym samym możliwe do zaakceptowania³³. Tymczasem dla społeczeństw nowożytnych „każde wydarzenie historyczne znajduje pełny i wyłączny sens w samym swym urzeczywistnieniu”³⁴, tzn. jest niepowtarzalne i jednocześnie stanowi samo dla siebie ostateczne uzasadnienie. Taki pogląd, nazywany przez Eliadego historycyzmem, ma być rezultatem „wyjałowienia duchowego, które zawsze przynosi z sobą relatywistyczną lub nihilistyczną wizję histo-

²⁹ Tamże, s. 192, podkr. aut.

³⁰ SP, s. 76–77.

³¹ MWP, s. 87–88.

³² Tamże, s. 55–59, 154.

³³ Tamże, s. 164–165; zob. też MSM, s. 51.

³⁴ MWP, s. 162.

rii”³⁵. W konsekwencji społeczeństwa nowożytne żyją pod „terrorem historii”, ulegając manii samobójczej, której najjaskrawszym wyrazem jest, według Eliadego, idea nieskończonego postępu. Traktowanie przez Europejczyków historii jako wartości zagraża bowiem rodzajowi ludzkiemu, ponieważ nieskrępowany rozwój cywilizacyjno–techniczny może wywołać katastrofę o wymiarach globalnych. Toteż jedynym remedium wydaje się w tej sytuacji „zakazanie »wydarzeń historii« przez reintegrację społeczeństw ludzkich w (sztucznej, ponieważ wprowadzonej odgórnie) perspektywie archetypów i ich powtarzania”, co oznacza, iż

ludźkość, aby zapewnić sobie przetrwanie, zostanie zmuszona do zaprzestania „czynienia” dalej „historii” w takim sensie, w jakim zaczęła to czynić od stworzenia pierwszych imperiów, [...] zadowolony się powtarzaniem przepisanych gestów archetypowych i spróbuje zapomnieć o każdym geście spontanicznym, który groziłby konsekwencjami „historycznymi”, jako [o] nieznaczącym i groźnym³⁶.

Innymi słowy, odpowiedzią na niekontrolowany przyrost odkryć i wynalazków w sferze ducha i materii ma być porzucenie przez Europejczyków fundamentalnej dla ich kultury idei faustyczności, czyli dobrowolna bądź wymuszona zgoda na stagnację intelektualną i duchową. Zapewne Eliade nie zgodziłby się na taką interpretację jego propozycji, ponieważ twierdził, że archetypiczność kultury archaicznej nie wyklucza postępu i twórczej spontaniczności, tyle że wszelkie wynalazki i odkrycia społeczne, kulturalne czy techniczne traktowane są jako nowe objawienia zsyłane przez bogów³⁷. Nie ulega jednak wątpliwości, że realizacja Eliadowskiego projektu, nazwanego przez autora „rozwiązaniem ahistorycznym”³⁸, przyniosłaby w rezultacie zagładę tożsamości kulturalnej Europy, ponieważ oparcie egzystencji na koncepcji czasu nielinearnego, kolistego, wyeliminowałoby z tradycji europejskiej cały dorobek duchowy chrześcijaństwa, czego zresztą uczony był świadom, zaznaczając, że „judeochrześcijańskiej” koncepcji historii nie da się pogodzić z temporalnością mitologii archaicznych³⁹. „W tym względzie chrześcijaństwo okazuje się bezsprzecznie religią »człowieka upadłego«, i to o tyle, o ile człowiek nowożytny jest nieodwracalnie włączony w historię i postęp, o ile zarówno historia, jak i postęp są upadkiem implikującym ostateczne porzucenie raju archetypów i powtarzania”⁴⁰. Dowodem wyższości religii archaicznej nad chrześcijańską mógłby

³⁵ Tamże, s. 165. Por. tenże, *Dziennik indyjski*, s. 22, 24.

³⁶ MWP, s. 166–167, podkr. aut. Por. tenże, *Religia, literatura i komunizm*, s. 265–266 (27 listopada).

³⁷ SP, s. 73–74.

³⁸ MWP, s. 167.

³⁹ MWP, s. 175; WPHZR, s. 123–124. Por. tenże, *Religia, literatura i komunizm*, s. 172.

⁴⁰ MWP, s. 176, podkr. aut. Zob. też: MSM, s. 189–190; tenże, *Próba labiryntu*, s. 162.

być np. fakt, iż „nawet najbardziej barbarzyńskie akty, najdziwaczniejsze wzory zachowań mają ponadludzkie, boskie wzory. [...] człowiek religijny [na sposób archaiczny – A.M.] zamierzał naśladować swych bogów nawet wtedy, gdy dawał się pociągać do czynów graniczących z szaleństwem, nیکczemnością i zbrodnią”⁴¹.

Tę, trzeba przyznać, dość szokującą wizję przyszłości Europy Eliade starał się jednak jakoś uzasadnić, wskazując na nie dostrzegane przez człowieka nowożytnego korzyści, jakie odniesie, gdy zdecyduje się na zmianę własnej tożsamości kulturalnej. Otóż otwarcie się na religijność archaiczną ma, w opinii uczonego, poszerzyć zakres indywidualnej wolności i kreatywności. Mianowicie, wbrew temu, co można by sądzić na pierwszy rzut oka, człowiek archaiczny jest wolny i twórczy. Wolny, gdyż może anulować własną historię przez okresowe obalanie czasu i odnowę zbiorową, wskutek czego zachowuje wolność anulowania swych błędów (grzechów), polegających na odstępstwie od archetypów i popadnięciu w egzystencję historyczną. Twórczy, gdyż co roku uczestniczy w powtarzaniu kosmogonii, przekraczając w ten sposób swe uwarunkowania ontologiczne i sytuując się na płaszczyźnie ponadludzkiej, boskiej. Zatem człowiek archaiczny – kreator na płaszczyźnie kosmicznej – jest bardziej twórczy od człowieka nowożytnego, określającego się mianem kreatora li tylko historii. Wyznawca religii archaicznej dysponuje też większą wolnością, ponieważ człowiek nowożytny nie może wyzwolić się spod „terroru historii”, a to dlatego, że nie ma na nią praktycznie żadnego wpływu. Według Eliadego możliwość tworzenia historii przez zwolenników historycyzmu jest co najmniej problematyczna, historia bowiem tworzy się sama jako następstwo czynów zaszłych w odległej przeszłości (np. rewolucja neolityczna, rewolucja przemysłowa) lub (i) jest tworzona współcześnie przez uprzywilejowaną mniejszość. Świadomość tych faktów czyni iluzorycznym przekonanie o wolności tworzenia historii przez cały rodzaj ludzki; początki jej ograniczenia przypadają już na moment powstania pierwszych cywilizacji miejskich na Bliskim Wschodzie. W tej sytuacji jednostce ludzkiej, upierającej się przy poglądzie, że ma wpływ na bieg dziejów, pozostaje, zdaniem Eliadego, wolność wyboru między dwiema możliwościami: pierwsza to przeciwstawienie się historii tworzonej przez nie liczną mniejszość, czyli w praktyce albo samobójstwo, albo deportacja, druga zaś to schronienie się w egzystencji podludzkiej lub ucieczka⁴². Ale uczonego jest optymistą co do możliwości uleczenia Europejczyków z choroby historycyzmu, ponieważ uważa, że jest to problem jedynie elit umysłowych, podczas gdy duża część kontynentu (głównie mieszkańcy wsi) żyje w perspektywie antyhistory-

⁴¹ SP, s. 86. Zob. też: MA, s. 140–141, 148–149, przyp. 130; tenże, *Próba labiryntu*, s. 136–138, 161.

⁴² MWP, s. 169–172; KA, s. 139–140, przyp. 2. Por. tenże, *Religia, literatura i komunizm*, s. 225–226 (28 stycznia).

cystycznej, czyli archaicznej, i tam właśnie trzeba upatrywać źródeł odnowy duchowej⁴³.

Oczywiście Eliade zdaje sobie sprawę, że pewne elementy dziedzictwa archaicznego trudno byłoby współczesnemu Europejczykowi uznać za własne, ale bagatelizuje ich znaczenie, twierdząc, iż kultura archaiczna jako całość umożliwia prawdziwą egzystencję w odróżnieniu od „fragmentarycznej i podlegającej alienacji egzystencji cywilizowanego człowieka naszych czasów”⁴⁴. Wskazuje np. na istnienie w kulturze tradycyjnej pewnych, jak to ujął, „aberracyjnych stron jej socjologii, ekonomii czy higieny”, ale uznaje je za wtórne, a zatem nie oddające rzeczywistej istoty kultury, której są pochodnymi⁴⁵. Trzeba w tym miejscu z całą mocą podkreślić, że uczony nie mówi prawdy. Zdaniem Jerzego Szackiego w społecznościach tradycyjnych „kultura traktowana jest jako tak silnie zintegrowana całość, że zmiana jakiegokolwiek jej fragmentu przedstawia się jako zagrożenie wszystkich innych: wszystkie normy są ważne, społeczna zaś kontrola obejmuje całe życie jednostek”⁴⁶. A zatem owe aberracyjne z punktu widzenia Europejczyka aspekty kultury archaicznej nie dadzą się pominąć, w związku z czym przyjmując religijność archaiczną, trzeba automatycznie pogodzić się ze wszystkimi tej decyzji konsekwencjami, także aberracyjnymi. Warto uświadomić sobie, co miał na myśli Eliade, mówiąc o aberracjach socjologicznych, ekonomicznych i higienicznych. Według Howarda Beckera

społeczeństwa sakralne są izolowane trojako: sąsiedzko, społecznie i umysłowo. Izolacja sąsiedzka prowadzi m.in. do utrwalenia się określonych nawyków i silnego oporu przeciwko zmianie; izolacja społeczna prowadzi do wytworzenia się stałych stosunków odosobnienia [...] i do skostnienia postaw wobec grupy własnej i grupy obcej (etnocentryzm); izolacja umysłowa łączy się zazwyczaj ze społeczną i daje podobne wyniki⁴⁷.

Równie mało zachęcająco charakteryzuje amerykański socjolog archaiczną ekonomię:

[...] względy racjonalne i utylitarne mają niewielkie znaczenie nawet w najbardziej utylitarnej sferze działalności, jaką jest zdobywanie środków utrzymania. Panowaniu sankcji sakralnych sprzyja to, że izolowane społeczeństwo sakralne jest gospodarczo samowystarczalne; nie ma w nim handlu zagranicznego ani żadnej innej możliwości intruzji pieniądza i ukształtowania się niezależnych pozycji ekonomicznych. Ponieważ nie ma handlu, podział pracy jest prosty⁴⁸.

⁴³ MWP, s. 154, 165.

⁴⁴ Tenże, *Traktat o historii religii*, s. 449.

⁴⁵ KA, s. 9.

⁴⁶ J. Szacki, *Tradycja. Przegląd problematyki*, Warszawa 1971, s. 207.

⁴⁷ H. Becker, H. E. Barnes, *Rozwój myśli społecznej od wiedzy ludowej do socjologii. Historia i interpretacja pojęć o współżyciu ludzi*, przekł. zbior., cz. 1, Warszawa 1964, s. 98.

⁴⁸ Tamże, s. 99.

Co się tyczy archaicznej higieny, to można się domyślać, iż Eliademu chodziło o wspomniany już wyżej fakt, że człowiek archaiczny uważał daną czynność za sensowną jedynie wtedy, gdy miała ona charakter religijny, tzn. gdy odnosiła go do sfery sacrum. Dlatego w kulturze tradycyjnej mycie się miało znaczenie tylko o tyle, o ile było ablucją, tj. oczyszczeniem z grzechów; za cel stawiano czystość duchową, świecki brud zaś był nieistotny⁴⁹. Ludwik Stomma dostrzega sedno kultury archaicznej w zjawisku izolacji świadomościowej, a tę z kolei definiuje jako „przenoszenie ideologii nad empirię; przekonanie, iż w przypadku skłócenia zasad z faktami prawdziwsze są zasady”⁵⁰. Eliade, odnoszący się niechętnie do europejskiego empiryzmu i racjonalizmu, wyraźnie opowiada się za takimi właśnie wartościami kultury tradycyjnej, co pozwala w pełni zrozumieć, jak złowieszcze znaczenia kryją się w określeniu „raj archetypów”.

W głoszonej przez Eliadego ideologii powrotu do archaicznych początków uderza przede wszystkim to, iż jest ona oparta na postulatach negatywnych. Jak widzieliśmy, należą do nich w pierwszym rzędzie antyracjonalizm i antyempiryzm, a także antychryścianizm, antyprogresizm, antyhistorycyzm, antyindywidualizm i antydemokratyzm. Okazuje się zatem, że nową kulturę Europy uczo-ny chce oprzeć na fundamentach izolacji świadomościowej⁵¹, kolektywizmu⁵², irracjonalizmu i repaganizacji (teologię chrześcijańską ma zastąpić bliżej nie określona mitologia), co wystarcza do zbudowania społeczeństwa totalitarnego, jak tego dowodzi Eliadowska wzmianka o konieczności przeprowadzenia „rozwiązania ahisterycznego” odgórnie, czyli siłą. Zrekonstruowana wizja przyszłej Europy wywołuje co najmniej zdziwienie, ponieważ jej autorem jest, jak się rzekło na wstępie, jeden z najwybitniejszych intelektualistów XX wieku. Jeśli jednak wziąć pod uwagę jego biografię, geneza zawartego w eseistyce utopijnego myślenia staje się całkowicie zrozumiała. Eliade ma bowiem w życiorysie pewien kompromitujący okres, który później skwitował w swych dziennikach i pamiętnikach jedynie paru mglistymi, ogólnikowymi wzmiankami. Otóż pod koniec lat trzydziestych przyszedł autor *Traktatu o historii religii* zgłosił akces do obozu politycznego generała Antonescu, dążącego do zaprowadzenia w Rumunii porządków faszystowskich.

⁴⁹ Postawa ta znajduje kontynuację w kulturze średniowiecza, wykazującej, jak wiadomo, wiele cech kultury tradycyjnej: „Reguły klasztorne ograniczają do minimum kąpiele, mycie się, troskę o higienę ciała uchodzącą za zbytek i zniewieściałość. Brud jest cnotą pustelnika. Chrzest, dosłownie i w przenośni, ma obmyć chrześcijanina raz na zawsze” – J. Le Goff, *Kultura średniowiecznej Europy*, przeł. H. Szumańska-Grossowa, Warszawa 1995, s. 352.

⁵⁰ L. Stomma, *Antropologia kultury wsi polskiej XIX w.*, Warszawa 1986, s. 143 oraz 82, 147. Por. M. Eliade, *Religia, literatura i komunizm*, s. 222 (1 lutego 1960).

⁵¹ Zob. MA, s. 162.

⁵² Zob.: MWP, s. 59; MSM, s. 16–17.

W grudniu roku 1937 młody Mircea Eliade, [...] zwolennik faszystowskiego Legionu Archaniola Michała, pisał: „W imię tej Rumunii, która powstała przed tysiącami lat i przetrwa do czasu Apokalipsy, reformy społeczne zostaną przeprowadzone w sposób brutalny, każdy zakątek naszych prowincji rojących się dziś od obcokrajowców będzie ponownie skolonizowany, wszyscy zdrajcy zostaną ukarani, mit naszego Państwa rozgłoszony będzie po całym kraju, a wieść o naszej potędze obiegnie świat”. Rumuński prawosławno-nacjonalistyczny Legion wsławił się bezprzykładnym okrucieństwem wobec Żydów⁵³.

Lektura powojennych esejów Eliadego wskazuje, że autorska skłonność do indoktrynacji w duchu faszystowskim nie zanikła wraz z historyczną przegraną faszyzmu⁵⁴. Wręcz przeciwnie, stała się trwałym składnikiem intelektu uczonego, czego dowodzi fakt, iż utopijne wątki myślowe zajmują bardzo dużo miejsca zarówno w powstałym zaraz po wojnie *Micie wiecznego powrotu*, jak i w opublikowanym w 1969 roku zbiorze *W poszukiwaniu historii i znaczenia religii*. Wygląda więc na to, że wybitna inteligencja i olbrzymia erudycja niekoniecznie muszą iść w parze nie tylko z mądrością, lecz nawet ze zwykłym zdrowym rozsądkiem, cechującym na ogół ludzi inteligentnych i kulturalnych.

Posiedzenie naukowe dnia 18 X 2000 r.

Dr Marek Wiśniewski (UMK): *Uwagi o transformacjach biernych we współczesnej polszczyźnie*.

Jak wynika z tytułu niniejszej rozprawki, przedmiotem moich obserwacji będą konstrukcje syntaktyczne zawierające w swoim składzie leksykalnym formy tzw. „imiesłowów przymiotnikowych biernych”, czyli tworzonych ze znacznym stopniem regularności przymiotników na *-ny*; *-ty* typu *(z)robiony*, *(prze)czytany*, *(u)myty*, *(z)bity*. Pole obserwacji ograniczam jednak tylko do takich zdań, w których imiesłowy występują w pozycji przyczasownikowej, por.:

- (1) *Jaś został ukarany przez matkę.*
- (2) *Książka jest czytana przez dziecko.*
- (3) *Jaś jest zdenerwowany.*

⁵³ S. Kowalski, *Satelitarna ambona ojca Rydzyska*, Gazeta Wyborcza 1997, nr 125, s. 15. Por.: M. Eliade, *Religia, literatura i komunizm*, s. 29 (13 października); tenże, *Świętojańskie żniwo. Pamiętniki II (1937–1960)*, przeł. I. Kania, Kraków 1991, s. 12–13, 15–17, 20–25, 37, 38. Obszerniejsza dokumentacja faktograficzna w: Z. Mikolejko, *Niewidomy w Jassach*, Gazeta Wyborcza 1998, nr 190, s. 22–25.

⁵⁴ Negacja jako zasada formułowania ideologii spokrewnia powojenną myśl utopijną Eliadego z programami faszystowskimi. „Uderzające jest, że większość hasel faszystowskich miała charakter negacji; były to hasła »przeciw«, a nie hasła »za«. Postulaty pozytywne odgrywały rolę minimalną” – J. Krasuski, *Historia Niemiec*, Wrocław 1998, s. 407.

Pomijam natomiast wszelkie wypowiedzenia, w których imiesłowy zajmują pozycję członów podrzędnych względem form leksemów rzeczownikowych, por.:

(4) *Już zjadłem chleb kupiony przez ciebie.*

(5) *Tekst czytany na zajęciach był bardzo ciekawy.*

(6) *Pani ubrana na czarno siedziała w ostatniej ławce.*

Zawężenie perspektywy badawczej do analizy samych tylko przyczasownikowych użyć imiesłowów biernych jest motywowane celami, jakie sobie tutaj stawiam. W toku dalszych rozważań chciałbym bowiem zrealizować następujące zamierzenia.

Po pierwsze – postaram się udowodnić, że podane przez autorów „Składni współczesnego języka polskiego” (dalej w skrócie SWJP) informacje na temat transformacji biernych w polszczyźnie są nazbyt ogólnikowe i uproszczone. Konieczne w związku z tym wydają mi się modyfikacje uwzględniające aspekt leksemów czasownikowych, wokół których zorganizowane są konstrukcje czynne stanowiące podstawę charakteryzowanych przekształceń. Po drugie – na podstawie analizy różnych użyć imiesłowów typu *przekonany*, *oderwany* chciałbym wykazać, że nie wszystkie zdania z przymiotnikami na *-ny*; *-ty* utworzonymi od prefiksalnych czasowników dokonanych dadzą się przekształcić na konstrukcje czynne.

Realizację pierwszego spośród wyżej sformułowanych celów zacznijmy od przypomnienia najistotniejszych wiadomości, jakie uzyskujemy na temat transformacji biernych na podstawie lektury SWJP (zob. Saloni, Świdziński 1998: 315–320). Zdaniem autorów transformacja zachodzi między dwoma wyrażeniami językowymi, np. *A* i *B*, które jednocześnie spełniają następujące warunki:

- są poprawnymi konstrukcjami danego języka, np. współczesnej polszczyzny,
- mają ten sam skład leksykalny; mogą różnić się co najwyżej obecnością lub brakiem określonych słów posiłkowych, pomocniczych lub funkcyjnych.

Przekształceniu może podlegać jedno wypowiedzenie (*S*) lub uporządkowana para wypowiedzeń $\langle S1; S2 \rangle$, dlatego też wyróżnia się dwa typy transformacji, a mianowicie:

- przekształcenia jednego wypowiedzenia na wypowiedzenie innego typu, co symbolicznie charakteryzuje się za pomocą formuły $S1 \Rightarrow S2$,
- przekształcenia par wypowiedzeń na określony typ wypowiedzenia, co symbolicznie charakteryzuje się za pomocą formuły $\langle S1; S2 \rangle \Rightarrow S3$.

Interesujące nas transformacje bierne należą do pierwszego spośród wyżej wyodrębnionych rodzajów przekształceń. Różnice między wypowiedzeniami biernymi a odpowiadającymi im konstrukcjami czynnymi dotyczą:

- charakterystyki obydwu rzeczownikowych form wyrazowych – dalej symbolicznie oznaczonych jako *NP1* oraz *NP2*,

- b) obecności morfemu strony biernej, tzn. sufiksu *-ny* lub *-ty* charakterystycznego dla form tzw. imiesłowów przymiotnikowych biernych – dalej symbolicznie oznaczanych jako *V-n*,
- c) występowania jednego spośród następujących słów posiłkowych – BYĆ, BYWAĆ, ZOSTAĆ, ZOSTAWAĆ,
- d) odmienności uzgodnień wartości zarówno centralnej formy finitywnej, jak i formy imiesłowowej.

Zdaniem autorów SWJP istotę omawianych tu przekształceń oddaje następująca formuła (por. Saloni, Świdziński 1998: 320):

(7) PASS NP1 (G1,P1,nom,L1) VP (g1,l1,p1,t) NP2 (G2,P2,tr,L2)

↓

NP2(G2,P2,nom,L2)	<table border="1" style="border-collapse: collapse; width: 100px; height: 100px;"> <tr><td style="padding: 5px;">BYĆ</td></tr> <tr><td style="padding: 5px;">BYWAĆ</td></tr> <tr><td style="padding: 5px;"> </td></tr> <tr><td style="padding: 5px;">ZOSTAĆ</td></tr> <tr><td style="padding: 5px;">ZOSTAWAĆ</td></tr> </table>	BYĆ	BYWAĆ		ZOSTAĆ	ZOSTAWAĆ	(g2,l2,p2,t) V-n(nom,g2,l2) NP1(G1,P1,przez + Acc,L1)
BYĆ							
BYWAĆ							
ZOSTAĆ							
ZOSTAWAĆ							

Z. Saloni i M. Świdziński informują jednocześnie, że transformacje bierne możliwe są tylko w wypadku niektórych wypowiedzeń. Podlegają im bowiem jedynie konstrukcje zorganizowane wokół tzw. czasowników tranzytywnych (por. Gołąb 1967: 25–30; Szupryczyńska 1973; Saloni 2000: 13), przy których oprócz mianownika (na miejscu *NP2*) pojawiają się dopełniaczowe, biernikowe lub narzędnikowe grupy nominalne, por.:

(8) *NP1(nom)* = Żołnierz *VP* = strzeże *NP2(gen)* = granic. ⇒ *Granice są strzeżone przez żołnierza.*

(9) *NP1(nom)* = Wy *VP* = kupiliście *NP2(acc)* = książkę. ⇒ *Książka została kupiona przez was.*

(10) *NP1(nom)* = Koty *VP* = zjadły *NP2(acc)* = mięso. ⇒ *Mięso bywało zjedzone przez koty.*

(11) *NP1(nom)* = Mafia *VP* = rządzi *NP2(instr)* = miastem. ⇒ *Miasto jest rządzone przez mafię.*

Zwróćmy w tym miejscu uwagę na fakt, że przedstawiona wyżej formuła (7), która w zamierzeniu autorów SWJP ma oddawać istotę transformacji biernych, nie jest adekwatna empirycznie. Na jej podstawie można bowiem odnieść mylne wrażenie, że formy leksemów BYĆ, BYWAĆ, ZOSTAĆ, ZOSTAWAĆ, wokół których organizowane są konstrukcje bierne we współczesnej polszczyźnie, pozostają w dystrybucji wymiennej, a co za tym idzie, mogą wariantywnie pojawiać się w tych samych kontekstach. W transformach biernych niemożliwa

jest tymczasem swobodna wymiennalność form wzmiankowanych wyżej czasowników zwanych posiłkowymi. Przekonamy się o tym na podstawie analizy przekształceń typu:

(12) *Jaś czasem pisuje listy.* ⇒ *Listy czasem są pisywane przez Jasia.*

(12a) *Jaś czasem pisuje listy.* ⇒ *Listy czasem bywają pisywane przez Jasia.*

(12b) *Jaś czasem pisuje listy.* ⇒ * *Listy czasem zostały pisywane przez Jasia.*

(12c) *Jaś czasem pisuje listy.* ⇒ * *Listy czasem zostają pisywane przez Jasia.*

(13) *Dzieci często czytają książki.* ⇒ *Książki często są czytane przez dzieci.*

(13a) *Dzieci często czytają książki.* ⇒ * *Książki często zostały czytane przez dzieci.*

(13b) *Dzieci często czytają książki.* ⇒ * *Książki często zostają czytane przez dzieci.*

(13c) *Dzieci często czytają książki.* ≈ *Książki często bywają czytane przez dzieci.*

Z obserwacji przytoczonych tu przykładów, por. (12)–(13c), wyływa ważny – jak sądzę – wniosek w omawianej przez nas kwestii. Można go ująć w następującej formie. Jeżeli konstrukcje czynne zorganizowane są wokół form leksemów typu PISYWAĆ, CZYTAĆ zaliczanych do podklasy czasowników niedokonanych (dalej symbolicznie oznaczanych jako *V ndk*), to w transformach biernych niemożliwe jest pojawienie się form leksemów ZOSTAĆ, ZOSTAWAĆ, por. (12b)–(12c) i (13a)–(13b). W takich wypadkach funkcję słowa posiłkowego organizującego konstrukcje bierne mogą pełnić jedynie formy leksemów BYĆ lub BYWAĆ.

Zwróćmy w tym miejscu uwagę na fakt, że w konstrukcjach biernych pojawiają się ciągi złożone z dwóch składników, a mianowicie:

- a) formy czasownika posiłkowego,
- b) formy biernego imiesłowu przymiotnikowego.

Każdy z tych składników może sygnalizować jednokrotność (*-kr*) lub wielokrotność (*+kr*) czynności. Możliwe są zatem następujące układy:

Czas. posiłkowy	Imiesłów bierny	Przykład konstrukcji biernej	Bazowe zdanie czynne
<i>-kr</i>	<i>-kr</i>	<i>Wiersze są czytane przez dzieci.</i>	<i>Dzieci czytają wiersze.</i>
<i>-kr</i>	<i>+kr</i>	<i>Wiersze są czytywane przez dzieci.</i>	<i>Dzieci czytują wiersze.</i>
<i>+kr</i>	<i>-kr</i>	<i>Wiersze bywają czytane przez dzieci.</i>	<i>Dzieci czytują wiersze.</i>
<i>+kr</i>	<i>+kr</i>	<i>Wiersze bywają czytywane przez dzieci.</i>	<i>Dzieci czytują wiersze.</i>

Konstrukcje bierne przykładowo podane w wyżej zamieszczonej tabeli zestawiałem z odpowiadającymi im zdaniami czynnymi, kierując się następującymi zasadami:

1. Za transformacje bierne zdań zorganizowanych wokół niedokonanych czasowników wyrażających czynności jednokrotne uznają tylko takie wypo-

wiedzenia, w których jednocześnie identyfikujemy dwa sygnały jednokrotności, tzn. jedynie wówczas, gdy formy jednokrotnego czasownika posiłkowego BYĆ współwystępują z imiesłowami biernymi utworzonymi od czasowników wyrażających czynność jednokrotną.

2. Jeśli w konstrukcjach biernych pojawia się jakkolwiek wykładnik wielokrotności (sygnalizowany bądź przez formę czasownika posiłkowego, bądź przez imiesłów przymiotnikowy bierny), uznaję, że mam do czynienia z przekształceniem zdania czynnego zorganizowanego wokół formy czasownika wielokrotnego.

O konieczności przyjęcia scharakteryzowanych wyżej założeń przekonały mnie wyniki ankiety, którą przeprowadziłem wśród stu przypadkowo wybranych studentów UMK w Toruniu. Dwudziestu słuchaczy drugiego roku filologii polskiej (dalej w skrócie Fil. pol.) oraz osiemdziesięciu słuchaczy wyższych zawodowych studiów nauczycielskich w zakresie pedagogiki wczesnoszkolnej (dalej w skrócie Ped.) otrzymało po jednym arkuszu następującej treści:

W rubryce odpowiedź postaw znak „+” przy tym zdaniu, które uznasz za bazową konstrukcję czynną zdania biernego cytowanego w pierwszej kolumnie tabeli.

Zdanie bierne	Bazowe zdanie czynne	Odpowiedź
<i>Wiersze są czytane przez dzieci.</i>	<i>a) Dzieci czytają wiersze.</i>	
	<i>b) Dzieci czytują wiersze.</i>	
<i>Wiersze są czytywane przez dzieci.</i>	<i>a) Dzieci czytają wiersze.</i>	
	<i>b) Dzieci czytują wiersze.</i>	
<i>Wiersze bywają czytane przez dzieci.</i>	<i>a) Dzieci czytają wiersze.</i>	
	<i>b) Dzieci czytują wiersze.</i>	
<i>Wiersze bywają czytywane przez dzieci.</i>	<i>a) Dzieci czytają wiersze.</i>	
	<i>b) Dzieci czytują wiersze.</i>	

Sądzę, że odpowiedzi respondentów są godne uwagi, albowiem odzwierciedlają one intuicję badanych użytkowników współczesnej polszczyzny. W naukowym opisie nie można abstrahować od tego rodzaju faktów, gdyż refleksja językoznawcza jest – jak mi się zdaje – niczym innym jak tylko próbą modelowania intuicji użytkowników analizowanego systemu językowego i musi być adekwatna do przyjętych przez nich zwyczajów językowych. Badani przeze mnie studenci UMK w Toruniu rozumieli cytowane w ankiecie konstrukcje bierne w następujący sposób:

Zdanie bierne	Bazowe zdanie czynne	Odpowiedź		
		Fil. pol.	Ped.	Razem
<i>Wiersze są czytane przez dzieci.</i>	a) <i>Dzieci czytają wiersze.</i>	20=100%	80=100%	100=100%
	b) <i>Dzieci czytują wiersze.</i>	0	0	0
<i>Wiersze są czytane przez dzieci.</i>	a) <i>Dzieci czytają wiersze.</i>	1=5%	4=5%	5=5%
	b) <i>Dzieci czytują wiersze.</i>	19=95%	76=95%	95=95%
<i>Wiersze bywają czytane przez dzieci.</i>	a) <i>Dzieci czytają wiersze.</i>	3=15%	9=11%	12=12%
	b) <i>Dzieci czytują wiersze.</i>	17=85%	71=89%	88=88%
<i>Wiersze bywają czytane przez dzieci.</i>	a) <i>Dzieci czytają wiersze.</i>	0	0	0
	b) <i>Dzieci czytują wiersze.</i>	20=100%	80=100%	100=100%

W świetle wszystkich przytoczonych wyżej faktów uznaję, że w transformach biernych swobodna wymiennosc form posiłkowych leksemów BYĆ, BYWAĆ możliwa jest jednak tylko w ściśle określonych kontekstach. Wówczas mianowicie, gdy konstrukcje czynne konstytuowane są przez formy niedokonanych leksemów typu PISYWAĆ, por. (12)–(12a), które stanowią podklasę czasowników zwanych wielokrotnymi (dalej symbolicznie oznaczanych jako $V+kr$). Jeśli konstrukcje czynne zorganizowane są wokół niedokonanych czasowników jednokrotnych typu CZYTAĆ ($V-kr$), por. (13), w transformach biernych mogą pojawić się jedynie formy posiłkowego czasownika BYĆ.

Za proponowanym tutaj rozwiązaniem przemawia porównanie z jednej strony ciągu wypowiedzeń (13), z drugiej zaś (13a).

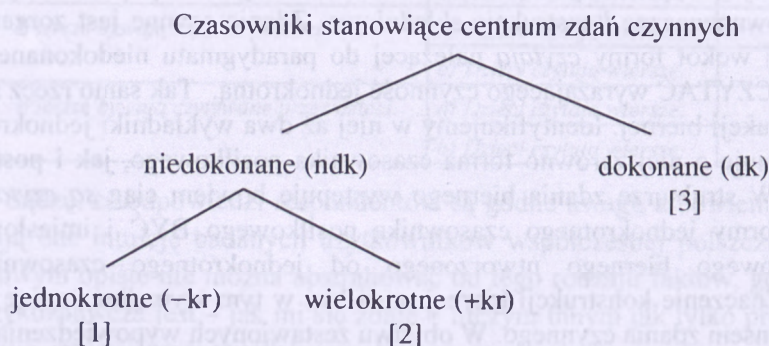
W pierwszym wypadku, por. (13), zestawione zostały dwie poprawne i jednocześnie równoznaczne konstrukcje składniowe. Zdanie czynne jest zorganizowane tutaj wokół formy *czytają* należącej do paradygmatu niedokonanego czasownika CZYTAĆ wyrażającego czynność jednokrotną. Tak samo rzecz się ma w konstrukcji biernej. Identyfikujemy w niej aż dwa wykładniki jednokrotności. Informuje o niej zarówno forma czasownika posiłkowego, jak i postać imiesłowu. W strukturze zdania biernego występuje bowiem ciąg *są czytane* złożony z formy jednokrotnego czasownika posiłkowego BYĆ i imiesłowu przymiotnikowego biernego utworzonego od jednokrotnego czasownika CZYTAĆ. Znaczenie konstrukcji biernej musi być w tym wypadku uznane za tożsame z sensem zdania czynnego. W obydwu zestawionych wypowiedzeniach mówi się bowiem o tej samej jednokrotnej czynności.

Nieco inaczej rzecz się ma w odniesieniu do drugiej spośród cytowanych wyżej par, por. (13a). Tym razem znaczenie konstrukcji biernej nie wydaje mi się tożsame z sensem zdania czynnego. Podobnie jak uprzednio zorganizowane jest ono wokół formy *czytają*, informuje więc o czynności jednokrotnej. W konstrukcji biernej identyfikujemy tymczasem ciąg *bywają czytane*. Co prawda,

w jego obrębie występuje imiesłów przymiotnikowy bierny utworzony od jednokrotnego czasownika CZYTAĆ. Współwystępuje on jednak z formą wielokrotnego czasownika posiłkowego BYWAĆ. Analizowany ciąg zawiera więc składnik sygnalizujący wielokrotność bazowej czynności. To – jak mi się wydaje – sprawia, że pod względem znaczeniowym nie może być uznany za pochodny w stosunku do form jednokrotnego czasownika CZYTAĆ, lecz wobec form leksemu CZYTYWAĆ wyrażającego czynność wielokrotną. W konsekwencji przyjmuję, że ciągi typu *Takie książki rzadko bywają czytane przez dzieci* nie są transformacjami biernymi zdań *Dzieci rzadko czytają takie książki*. Są to przekształcenia wypowiedzi typu *Dzieci rzadko czytują takie książki*, a więc ciągów zorganizowanych wokół form czasowników wielokrotnych.

Dotychczasowe obserwacje przekonują, że na podstawie rozwiązań zaproponowanych przez autorów SWJP nie można w precyzyjny sposób oddać istoty przekształceń zwanych transformacjami biernymi, jakie dają się zauważyć w tekstach współczesnej polszczyzny. Błędem okazuje się ograniczenie perspektywy badawczej do uwzględnienia samych tylko formalnogramatycznych właściwości form leksemów czasownikowych konstytuujących bazowe konstrukcje czynne. Konieczne wydaje się wzięcie pod uwagę także charakterystycznych dla nich cech leksykalnych takich jak aspekt oraz semantycznych takich jak krotność.

Zdania czynne – stanowiące podstawę omawianych tu przekształceń syntaktycznych – mogą być zorganizowane wokół form leksemów czasownikowych trojakiego typu. To ich leksykalno-semantyczne („aspektowo-krotnościowe”) zróżnicowanie obrazuje następujący schemat:

W konsekwencji przyjmujemy, że we współczesnej polszczyźnie istnieją trzy typy konstrukcji czynnych, a mianowicie:

[1] – zdania zorganizowane wokół form niedokonanych czasowników wyrażających czynności jednokrotne, por. CZYTAĆ, PISAĆ, JEŚĆ,

[2]– zdania zorganizowane wokół form niedokonanych czasowników wyrażających czynności wielokrotne, por. CZYTYWAĆ, PISYWAĆ, JADAĆ, a także PRZEPISYWAĆ, ZJADAĆ itp.

[3]– zdania zorganizowane wokół form czasowników dokonanych typu NAPISAĆ, ZJEŚĆ, PRZECZYTAĆ.

Świadomość pokazanych tu różnic między bazowymi konstrukcjami czynnymi przekonuje o niemożliwości scharakteryzowania wszelkich transformacji biernych za pomocą jednej – uniwersalnej reguły. Konieczne wydaje się oddzielne potraktowanie każdej spośród trzech wyżej wyodrębnionych podklas bazowych konstrukcji czynnych. W szczegółach charakterystyczne dla nich reguły przekształceń biernych można przedstawić w następujący sposób:

A. Jeśli konstrukcja czynna zorganizowana jest wokół formy czasownika niedokonanego wyrażającego czynność jednokrotną, to w transformie biernej może pojawić się w charakterze słowa posiłkowego jedynie forma leksemu BYĆ, co obrazuje poniższa formuła:

(14) PASS NP1 (G1,P1,nom,L1) VP (ndk,-kr,g1,l1,p1,t) NP2 (G2,P2,tr,L2)

↓

NP2(G2,P2,nom,L2) [BYĆ] (g2,l2,p2,t) V-n(nom,g2,l2) NP1(G1,P1, przez + Acc,L1)

Zwraca jednocześnie uwagę fakt, że w analizowanych tutaj wypadkach nie zachodzi potrzeba nakładania jakichkolwiek ograniczeń dotyczących wartości kategorii czasu form czasownikowych konstytuujących bazowe konstrukcje czynne. Mogą być one zorganizowana wokół dowolnych form czasowych. W transformach biernych za każdym razem pojawi się zgodna z nimi pod względem kategorii czasu forma leksemu posiłkowego BYĆ, por.:

(15) *Dzieci czytały książki.* ⇒ *Książki były czytane przez dzieci.*

(15a) *Dzieci czytają książki.* ⇒ *Książki są czytane przez dzieci.*

(15b) *Dzieci będą czytały książki.* ⇒ *Książki będą czytane przez dzieci.*

B. Jeśli konstrukcja czynna zorganizowana jest wokół formy czasownika niedokonanego wyrażającego czynność wielokrotną, to w transformie biernej w charakterze słowa posiłkowego alternatywnie mogą pojawić się formy leksemu BYĆ albo BYWAĆ, co obrazuje poniższa formuła:

(16) PASS NP1 (G1,P1,nom,L1) VP (ndk,+kr,g1,l1,p1,t≠fut) NP2 (G2,P2,tr,L2)

↓

NP2 (G2,P2,nom,L 2) [BYĆ a. BYWAĆ] (g2,l2,p2,t) V-n (nom,g2,l2) NP1(G1,P1, przez + Acc,L1)

Alternatywne występowanie form posiłkowych leksemów BYĆ albo BYWAĆ jest tym razem możliwe jedynie wówczas, gdy baza konstrukcja czynna nie jest konstytuowana przez formę czasu przyszłego. Przekonuje o tym obserwacja serii następujących przykładów:

- (17) *Dzieci czytują książki.* ⇒ *Książki są czytane przez dzieci.*
 ⇒ *Książki bywają czytane przez dzieci.*
 ⇒ *Książki bywają czytane przez dzieci.*
- (17a) *Dzieci czywały książki.* ⇒ *Książki były czytane przez dzieci.*
 ⇒ *Książki były czytane przez dzieci.*
 ⇒ *Książki były czytane przez dzieci.*
- (17b) *Dzieci będą czywały książki.* ⇒ *Książki będą czytane przez dzieci.*
 ⇒ **Książki będą były czytane przez dzieci.*

Niepoprawność konstrukcji typu *Książki będą były czytane...* przekonuje, że w transformach zdań zorganizowanych wokół form czasu przyszłego od niedokonanych czasowników wyrażających czynność wielokrotną w charakterze słowa posiłkowego może pojawić się jedynie forma czasu przyszłego posiłkowego leksemu BYĆ.

C. Jeśli konstrukcja czynna zorganizowana jest wokół formy czasownika dokonanego, to w transformie bierniej w charakterze słowa posiłkowego mogą pojawić się jedynie formy leksemu ZOSTAĆ, co obrazuje poniższa formuła:

- (18) PASS   NP1 (G1,P1,nom,L1)   VP (dk,g1,l1,p1,t)   NP2 (G2,P2,tr,L2)
 ↓
 NP2(G2,P2,nom,L2) [ZOSTAĆ] (g2,l2,p2,t)   V-n(nom,g2,l2)   NP1(G1,P1, przez + Acc,L1)

Zwróćmy w tym miejscu uwagę na fakt, że w transformacjach biernych pojawiają się zawsze takie formy, które pod względem kategorii czasu zgadzają się z formą czasownikową konstytuującą bazową konstrukcję czynną, por.:

- (19) *Dzieci przeczytały książkę.* ⇒ *Książka została przeczytana przez dzieci.*
 ≠ *Książka zostanie przeczytana przez dzieci.*
- (19a) *Dzieci przeczytają książkę.* ⇒ *Książka zostanie przeczytana przez dzieci.*
 ≠ *Książka została przeczytana przez dzieci.*

Zaproponowane tutaj stanowisko, choć odmienne od rozwiązania przyjętego w SWJP, zgodne jest ze sformułowaniami autorów kompendiów poprawnościowych oraz artykułów słownikowych. W SJP Sz III: 1054 znajdujemy informację, że tylko dokonany czasownik ZOSTAĆ służy do tworzeniu konstrukcji biernych. Tylko dla niego, nie zaś dla leksemu ZOSTAWAĆ charakterystyczne jest znaczenie „ulegać czemuś”¹.

¹ Zwróćmy w tym miejscu uwagę na fakt, że cytowany przez autorów SWJP przykład (10) o postaci *Mięso bywało zjedzone przez koty* nie podważa słuszności sformułowanych tutaj wniosków. Nie jest to bowiem transformacja bierna zdań czynnych typu *Koty zjadły mięso*, lecz konstrukcja dewiacyjna pod względem gramatycznym.

Sądzę, że w nienacechowanych tekstach nie pojawiają się konstrukcje bierne, w których identyfikowalibyśmy ciągi złożone z form posiłkowego leksemu ZOSTAWAĆ oraz tzw. imiesłowu biernego utworzonego od czasowników dokonanych. Owszem, mogą w określonych kontekstach występować wyraźnie nacechowane konstrukcje typu:

(20) *Szyf obrazil Bogów. Zostaje wówczas srogo ukarany przez nich. Musi odtąd wtaczać ogromny głaz na wysoką górę.*

Jak mi się wydaje, ciąg *zostaje ukarany* będący składnikiem cytowanego wyżej tekstu jest wtórny względem standardowej konstrukcji biernej *został ukarany*. Może alternatywnie pojawić się jedynie w takich kontekstach, w których nadawca zastosował zabieg stylistyczny zwany „praesens historicum”.

Takie rozwiązanie zgodne jest z interpretacją R. Laskowskiego (1998: 143). Choć nie podzielam opinii wspomnianego tutaj badacza co do traktowania strony jako fleksyjnej kategorii czasowników, zgadzam się z nim, że „konstrukcje typu *zostaje przepisany* są funkcjonalnie nacechowane w stosunku do biernych form dokonanych typu *zostanie (został) przepisany* jako wyrażające czas historyczny o przebiegu aktualnym względem momentu wyznaczonego przez ramy narracji”(…). Konstrukcje o biernej dialezie wyrażającej czas historyczny (np. *zostaje ukarany*, por. (20), *zostaje przepisany*) różnią się od odpowiednich „form czynnych nie tylko swą dialezą bierną, lecz także i tym, że wnoszą dodatkowe znaczenie o charakterze temporalno-aspektowym” Laskowski (1998: 143).

Na zakończenie zwróćmy uwagę na zdania typu:

(21) *Ta deska została oderwana od ściany przez Jasia.*

(22) *Krytycy zarzucali, że ta literatura jest oderwana od rzeczywistości.*

W obrębie cytowanych wyżej wypowiedzi identyfikujemy dwa różne ciągi. W pierwszym wypadku – *została oderwana*, w drugim zaś – *jest oderwana*. Łączy je fakt, że za każdym razem z formą innego leksemu czasownikowego współwystępuje imiesłów przymiotnikowy *oderwana* utworzony od dokonanego czasownika ODERWAĆ. Mogą w związku z tym nasuwać się wątpliwości, czy sformułowana wyżej reguła (18) jest adekwatna empirycznie, czy w istocie oddaje ona istotę biernych zdań zorganizowanych wokół form czasowników dokonanych. Okazuje się bowiem, że pochodzące od nich imiesłowy typu *oderwana* mogą w poprawnych konstrukcjach współwystępować nie tylko z formami posiłkowego leksemu ZOSTAĆ.

Zwróćmy jednakże uwagę na fakt, że w pierwszym wypadku, por. (21), a więc wówczas, gdy imiesłów współwystępuje z formą leksemu ZOSTAĆ, można wskazać poprawną i znaczeniowo równoważną konstrukcją czynną. Możliwe jest zatem przekształcenie symetryczne względem omawianych w niniejszej rozprawce transformacji biernych, por.:

(21) *Ta deska została oderwana od ściany przez Jasia.* = *Jaś oderwał tę deskę.*

Jak mi się wydaje, operacja taka nie jest możliwa w drugim spośród wyżej cytowanych przykładów, por.:

(22) *Krytycy zarzucali, że ta literatura jest oderwana od rzeczywistości. ≠ *
Twórcy oderwali literaturę od rzeczywistości. (*Literatura oderwała się od rzeczywistości).*

Zgodnie z rozróżnieniem sugerowanym przez redaktorów SPP przyjmujemy, że tylko połączenia imiesłowów od czasowników dokonanych z formami leksemu ZOSTAĆ mają znaczenie czynnościowe, a co za tym idzie, są składnikami konstrukcji składniowych dających się interpretować jako transformacje bierne określonych zdań czynnych. Połączenia imiesłowów od czasowników dokonanych z formami leksemu BYĆ uznamy natomiast za ciągi mające znaczenie rezultatywno–stanowe, a co za tym idzie, nie będące elementami konstrukcji, które można byłoby przekształcić na zdania czynne.

Bibliografia:

- Gołąb Z. (1967), Próba klasyfikacji syntaktycznej czasowników polskich (na zasadzie konotacji), *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego* XXV, s. 3–43.
- Laskowski R. (1998), Kategorie morfologiczne języka polskiego – charakterystyka funkcjonalna [w:] *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*, red. R. Grzegorzczkowska, R. Laskowski, H. Wróbel, wyd. II, Warszawa, s. 121–171.
- Saloni Z. (2000), *Wstęp do koniugacji polskiej*, Olsztyn.
- Saloni Z., Świdziński M. (1998), *Składnia współczesnego języka polskiego*, Warszawa.
- SJP SZ (1978–1981), *Słownik języka polskiego*, red. M. Szymczak, Warszawa.
- SPP (1973), *Słownik poprawnej polszczyzny*, red. W. Doroszewski, H. Kurkowska, Warszawa.
- Szupryczyńska M. (1973), *Syntaktyczna klasyfikacja czasowników przybiernikowych*, Warszawa–Poznań.

Posiedzenie naukowe dnia 15 XI 2000 r.

Dr Bogumiła Kaniańska (UAM, Poznań): *Śladami „Tristrama Shandy”. O tradycji powieściowej.*

Podstawowym problemem dla teorii powieści wydaje się zakreślenie granic gatunku. W potocznej, ale także badawczej świadomości, utrwalił się gatunkowy wzorzec powieści opierający się wyraźnie na prozie XIX–wiecznej, zdominowanej przez: fabułę, pojęcie prawdopodobieństwa oraz dominację świata przedstawionego nad narracją, która w efekcie staje się relacją przezroczystą. Eksperymenty powieściowe, charakterystyczne dla twórczości narracyjnej XX wieku, zmierzają do destrukcji tego modelu – proza zmierza do „poetyckości”, niefabularności oraz wyzwolenia się ze zobowiązań mimetycznych. Tak zorientowane myślenie sugeruje jednowektorowy kierunek rozwoju gatunku

powieściowego: od modelu do eksperymentu. Ten sposób myślenia doskonale ilustruje praca Davida Lodge'a *The Modes of Modern Writing. Metaphor, Metonymy and the Typology of Modern Literature*. Jej autor, idąc za Jakobsonem, przyporządkowuje język powieściowy dwóm biegunom: metonimicznemu i metaforycznemu (w uproszczeniu jest to model realistyczny i awangardowy). Kierunek rozwoju gatunku kształtuje się klarownie: od metonimii do metafory – przy czym w prozie postmodernistycznej występuje zmieszanie obu języków.

Tymczasem właśnie w powieści angielskiej obserwujemy od początku, od momentu jej powstania w wieku XVIII, zróżnicowanie języka powieściowego. Symboliczną ilustracją tego stanu stały się dwie ówczesne powieści *Tom Jones* Henry'ego Fieldinga i *Tristram Shandy* Laurence'a Sterne'a. Utwory te, oparte na analogicznym schemacie biograficznym, posługują się całkowicie odmienną poetyką, odslaniającą rozmaite możliwości gatunku. Fielding komunikuje się ze swoim czytelnikiem poprzez precyzyjnie skonstruowaną fabułę, podlegającą żelaznej logice, opartej na ciągu przyczynowo–skutkowym. Odautorskie komentarze i refleksje umieszcza poza ramą modalną obejmującą fikcyjny świat, w początkowych rozdziałach poszczególnych ksiąg. Dla Sterne'a fabuła okazuje się tylko pretekstem, punktem zaczepienia dla swobodnej, szczegółowej i zabawnej narracji. Obaj autorzy posługują się chwytem ironii – u Fieldinga wynika ona ze sztampowej, schematycznej konstrukcji elementów świata przedstawionego, u Sterne'a natomiast staje się zasadą organizującą całość materii powieściowej, w tym także samego narratora.

Technika powieściowa Sterne'a stała się inspiracją dla twórców postmodernistycznych – jej renesans ujawnił przy tym, że wiele awangardowych pomysłów na powieść ma swoje źródło w wieku XVIII. Wystarczy tu wymienić: „ja” sylleptyczne, metatekstowe funkcjonowanie utworu, ujawnianie mocy kreatywnych narratora oraz burzenie iluzji fikcyjności świata przedstawionego.

Wydaje się zatem, że współczesne badania formy powieściowej powinny uwzględnić wielokształtność gatunkowej tradycji. Dzieje powieści rozpinają się bowiem między dwoma biegunami: ośrodkiem jednego staje się „ja” narracyjne, czyli podmiotowy charakter relacji; drugiego – przedmiot opowieści (zdarzenie, fabuła, warstwa przedstawionego świata). Jeśli w utworze dominuje porządek fabularny – narracja się „wycofuje”, staje się przezroczysta; jeśli fabuła zostaje zredukowana czy zniszczona – osią konstrukcji staje się nieprzezroczysta, autorefleksyjna narracja. Biegun narracji skupia wokół siebie wartości ludyczne, ironię, zabiegi metatekstowe i autotematyczne. Biegun fabuły oznacza wartości poznawcze, akcję, zabiegi uwiarygodniające, autorytet narratora, a także genologiczną wyrazistość. Pomędzy tymi biegunami – nigdy nie występującymi w stanie „czystym” – zrodziła się powieść współczesna. Może, gdyby jej definicję oprzeć na XVIII–wiecznych dokonaniach, wieczne kryzysy

gatunku i postmodernistyczne żarty okazałyby się nie tak niebezpieczne, nie tak szokujące i zupełnie nie nowe... ?

POSIEDZENIA KOMISJI HISTORII SZTUKI I KONSERWATORSTWA

Posiedzenie naukowe dnia 31 III 2000 r.

Mgr Elżbieta Wiśniewska: *48. Biennale w Wenecji.*

Posiedzenie naukowe dnia 7 IV 2000 r.

Prof. dr hab. Maria Roznerska (UMK): *Konserwacja gotyckiego krucyfiksu z kościoła oo. Dominikanów pw. św. Mikołaja w Toruniu.*

Posiedzenie naukowe dnia 22 XI 2000 r.

Dr Jacek Tylicki (UMK): *Praga i Wiedeń w XVII wieku jako dwory artystyczne.*

Zagadnienia związane z historią kolekcjonerstwa i mecenatu europejskiego nie są ciągle jeszcze wystarczająco opracowane, a w Polsce literatura na ten temat przedstawia się wręcz ubogo. Stąd ich dzieje w sąsiadujących z Polską krajach habsburskich wydają się godne przypomnienia, zwłaszcza iż ostatnie lata przyniosły na świecie duże zainteresowanie najwspanialszym zwłaszcza przejawem zbieractwa około 1600 r., jakim była Praga cesarza Rudolfa II (1577–1612).

Na osobowość tego cesarza mniejszy stosunkowo wpływ wywarły skromne raczej wtedy i ukierunkowane w dużej mierze na okazy przyrodnicze zbiory wiedeńskie, kompletowane przez poprzednich cesarzy; decydującym dla niej impulsem stał się natomiast pobyt na dworze spokrewnionego króla hiszpańskiego Filipa II, który obfitował w gromadzone tam dzieła malarskie z terenu całej Europy. Przekrojowy charakter tych zbiorów oraz znajomość zarówno arcykatolickiego tamtejszego środowiska, jak i sprzyjającego protestantom dworu wiedeńskiego poprzedniego cesarza Maksymiliana II, stały się zapewne źródłem encyklopedycznych zainteresowań Rudolfa i jego ponadkonfesyjnej postawy religijnej. Aby stworzyć wokół siebie uniwersalną kolekcję godną świeckiego zwierzchnika państw chrześcijańskich, stanowiącą oprawę jego stanowiska i dążeń, Rudolf przeniósł się wraz z kilkoma artystami, odziedziczonymi po dworze ojca, do Pragi, mniej narażonej na ewentualne ataki tureckie. Od tej pory Hradczany były rozbudowywane w jeden z największych kompleksów muzealno-rezydencjonalnych nowożytnej Europy, a liczba artystów zaczęła się szybko zwiększać. Około 1600 r. ustalił się skład najważniejszych mistrzów pracujących na dworze, a ich wzajemny wpływ doprowadził do wy-

kształcenia się stylu określanego czasem jako „szkoła praska”. Był on późną odmianą zjawisk manierystycznych w sztuce, a cechowały go intelektualizm, formalne wyrafinowanie oraz łączenie elementów włoskich z północnymi. Cechy tego stylu nie przetrwały w zasadzie poza rok 1620, ale za życia cesarza naśladowane były przez licznych, zwłaszcza północnoeuropejskich twórców, ściągających w dużej liczbie do Pragi, co później skłoniło niemieckiego historyografa sztuki, Joachima von Sandrarta, do nazwania ówczesnego środowiska „powszechną akademią” w sensie nieformalnym. Najważniejszymi malarzami dworu byli Bartholomaeus Spranger, Hans von Aachen oraz Joseph Heintz Starszy, tworzący głównie kompozycje figuralne o kilku postaciach wyposażonych w charakterystyczne fizjonomie, a w zakresie tematyki obracający się przede wszystkim w kręgu mitologii antycznej i alegorii. Obok nich działali tu naturaliści koncentrujący się na pejzażu, martwej naturze i miniaturach przyrodniczych, tacy jak Roelandt Savery, Pieter Stevens, Joris Hoefnagel czy Hans Hoffmann. Nie zabrakło w Pradze przedstawicieli innych dziedzin sztuki, wirtuozów w swych dziedzinach: złotnika Paulusa van Vianen, rytownika Aegidiusa Sadelera czy rzeźbiarza Adriaena de Vries. Uderza zatem wszechstronny i interdyscyplinarny charakter mecenatu cesarza, zarówno odzwierciedlający jego osobowość, jak i znajdujący odpowiednik w charakterze gromadzonych przez niego zbiorów. To dążenie do spójności, widoczne w działaniach milczącego i zamkniętego w sobie Rudolfa, miało źródło w jego wybitnym poczuciu powagi urzędu, pojmowanego jeszcze na sposób średniowieczny. Koncepcja przywrócenia autorytetu cesarstwa i jednej, powszechnej, rozumnej wiary, przyjęta przez władcę – poprzez zgromadzenie wokół siebie największego zbioru wszechczasów, rodzaju encyklopedycznego mikrokosmosu, podzielonego na *artificialia*, *naturalia* i *scientifica* – okazała się jednak utopijna politycznie. Jeszcze przed śmiercią w 1612 r. Rudolf został praktycznie odsunięty od władzy przez swą rodzinę, która uważała go za chorego umysłowo. Organizacja kolekcji cesarskiej nie jest niestety do końca znana. Rozproszone informacje świadczą, że składa się ona z ciągu sal zamkowych z wielką „salą hiszpańską” na czele, w których pogrupowano rzeźbę i malarstwo wszelkich szkół i epok, broń, rzemiosło artystyczne, *naturalia*, instrumenty naukowe, a nawet różnego rodzaju automaty. Narastająca lawinowo ilość przedmiotów w rezydencji sprawiła, że pod koniec panowania cesarza nie były już one segregowane, lecz zalegały chaotycznie – jak się wydaje – komnaty zamkowe. Personalny rys tych zbiorów polegał na wytrwałym śledzeniu przez władcę losów upatrzonych przedmiotów, aby pozyskać je w odpowiedniej chwili. Podobnie odwiedzał on stale swoich artystów, aby z nimi dyskutować o tworzonych pracach, stając się w ten sposób współautorem ich formy i treści. Z czasem niektórzy malarze Rudolfa – np. Hans von Aachen – doszli nawet do wysokich godności na dworze.

Dwór artystyczny cesarza nie przetrwał długo po jego odejściu. Twórcy, którzy jeszcze żyli, w znakomitej większości wyjechali z Pragi. Z kolei zbiory praskie – po ich wstępnej parcelacji i częściowym wywiezieniu do Wiednia przez habsburską rodzinę – stały się łupem szwedzkiego generała Königsmarka w ostatnich dniach wojny trzydziestoletniej w 1648 r. Mimo to pojedyncze dzieła z kolekcji odnajdywano w zakamarkach ogromnych Hradczan jeszcze w XX w., co świadczy o jej dawnej skali.

Działalność cesarza–ekscentryka wywoływała u jego następców specyficzne odium. Ze względu na ten fakt, jak i wojenne wydatki Macieja I, Ferdynanda II, Ferdynanda III, a nawet jeszcze Leopolda I (zm. 1704), działalność artystyczna na dworze tych władców sprowadzała się mniej lub bardziej jedynie do potrzeb konwencjonalnej reprezentacji. Natomiast następną kolekcję godną tradycji habsburskich stworzył w czasie dziesięcioletniego urzędowania na dworze w Brukseli (od 1646 r.) namiestnik południowych Niderlandów, arcyksiążę Leopold Wilhelm. Dysponując dużymi środkami i wykorzystując fakt nasycenia tej od dawna bogatej prowincji dziełami sztuki, stworzył on w ciągu krótkiego czasu zbiór niemal 2300 obrazów, rzeźb i rysunków, w tym bardzo licznych – co godne podkreślenia – włoskich. Wiele z eksponatów najwyższej jakości pochodziło z zakupionego zbioru po straconym królu angielskim Karolu I, który z kolei pozyskał je z rozproszonej mantuańskiej kolekcji Gonzagów. Profil gromadzonego w pałacu brukselskim zbioru Leopolda Wilhelma można określić jako konesersko–estetyczny, a sposób ekspozycji – w formie wypełniania ciasno obrazami całych ścian otaczającej z trzech stron dziedziniec pałacowy sklepionej galerii już jako barokowy. Specyficznym rysem kolekcji był jej otwarty – w przeciwieństwie do zbiorów rudolfskich – charakter. Arcyksiążę chętnie przyjmował i oprowadzał gości, formą autopromocji zaś stał się pomysł publikacji najlepszych dzieł w formie jednego z najwcześniejszych drukowanych katalogów, ilustrowanego pracami graficznymi. Jego pierwsze wydanie ukazało się pod nazwą *Theatrum Pictorium* w Antwerpii i Brukseli w 1660 r., czyli już po tym, kiedy namiestnik powrócił do Wiednia, zabierając ze sobą swe skarby. Weszły one z czasem w skład głównego korpusu kolekcji habsburskich w Europie Środkowej. Ten wielki zasób dzieł, zgromadzony w dużej mierze dzięki działalności samotnika z Hradczan, a następnie brukselskiego namiestnika, zorganizowano w XVIII w. w galerię w stajniach dworskich (Stallburg), a następnie w półpubliczną, oświeceniową już w charakterze ekspozycję w pałacu belwederskim (1776). W końcu XIX w. znalazł on pomieszczenie w istniejącym do dziś ogromnym gmachu Kunsthistorisches Museum, wybudowanym w ramach powstającego nowego forum imperialnego naddunajskiej monarchii.

POSIEDZENIA KOMISJI BIBLIOGRAFII I BIBLIOTEKOZNAWSTWA

Posiedzenie naukowe dnia 15 V 2000 r.

Mgr Dorota Degan (UMK): *Działalność wydawnicza Kasy im. Józefa Mianowskiego (1881–1951)*.

Posiedzenie naukowe dnia 8 XII 2000 r.

Mgr Ewa Kurkowska (UMK): *Spółczeństwo informacyjne – rozwój koncepcji*.

Ostatnio coraz częściej spotykamy się z pojęciem społeczeństwo informacyjne. Używa się go omawiając rozmaite problemy, chociaż oznacza zjawisko, które do końca jeszcze się nie ukształtowało. Dziś najbliższe realizacji koncepcji społeczeństwa informacyjnego są Stany Zjednoczone, a także Japonia i kraje Unii Europejskiej. Nie można jednak stwierdzić, czy wymienione kraje osiągnęły już ten etap rozwoju. Dzieje się tak m.in. ze względu na trudności ze zdefiniowaniem pojęcia społeczeństwo informacyjne.

Według M. Uri Porata jest to społeczeństwo, w którym odsetek osób zatrudnionych w sektorze informacji jest wyższy niż pracowników przemysłu. K. Krzysztofek uważa, że społeczeństwo staje się informacyjnym, gdy stopień jego rozwoju zmusza do użycia narzędzi, bez których nie jest możliwe gromadzenie, przetwarzanie i użytkowanie ogromu informacji i wiedzy, zapanowanie nad szumem informacyjnym przy pomocy ludzkiego mózgu oraz tradycyjnych nośników informacji i narzędzi komunikowania. Definicji społeczeństwa informacyjnego można by mnożyć, rozpatrując jego różne aspekty.

Prób scharakteryzowania przemian zachodzących w społeczeństwie dostarczają nam socjologowie i futurologowie od kilkudziesięciu lat. Już w latach trzydziestych XX w. zauważono, że w społeczeństwie zachodzą niespotykane dotąd zmiany. Próbowano wówczas stworzyć koncepcję społeczeństwa usług. Spotkała się ona jednak z krytyką. Tymczasem zmiany zachodziły i były bodźcem do kreowania kolejnych koncepcji rozwoju społeczeństwa. Począwszy od lat pięćdziesiątych powstało wiele wizji, np.: koncepcja ery technologicznej Z. Brzezińskiego, postkapitalizmu R. Dahrendorfa, neoindustrializmu K. Galbraitha, społeczeństwa postindustrialnego D. Bella. Stały się one inspiracją w budowaniu wizji społeczeństwa informacyjnego. Szczególnie koncepcja D. Bella, która wyróżniła 3 fazy rozwoju społeczeństw: agrarną, industrialną i postindustrialną zyskała sobie dużą popularność. W wizji Bella społeczeństwo postindustrialne jest ściśle powiązane z nauką i wiedzą, które stają się imperatywem jego funkcjonowania i źródłem wytwarzanych wartości. Dominują w

nim specjaliści i technicy, rozwija się sektor usług, ważny jest kontrolowany rozwój technologii oraz zarządzanie złożonymi organizacjami i systemami.

Dla rozwoju koncepcji społeczeństwa informacyjnego ważne było pojawienie się w latach sześćdziesiątych tzw. ekonomii informacji. Jej współtwórca – F. Machlup – zauważył, że „wytwarzanie” wiedzy można potraktować jako odrębny sektor gospodarki. Zaliczył do niego jednostki gospodarcze i instytucje, które zajmują się gromadzeniem, przetwarzaniem i przechowywaniem informacji oraz usługami z tym związanymi. Pogrupował je w 5 działów: oświaty, badań i rozwoju, komunikacji, usług informacyjnych, maszyn informatycznych. W rozwój ekonomii informacji miał także wkład M. Uri Porat. On również starał się określić sektor informacyjny. Wyróżnił w nim dodatkowo sektor pierwotny – o charakterze komercyjnym i wtórny – związany z administracją państwową i przedsiębiorstw. W ekonomii informacji istniała też szkoła japońska, według której m.in. zakładano, że towary mają zarówno wartość użytkową jak i informacyjną. W nowoczesnych społeczeństwach jest coraz więcej dóbr, w których przeważa pierwiastek informacyjny.

Zmiany w ekonomii i zatrudnieniu były podstawą powstania koncepcji społeczeństwa informacyjnego. Terminu tego pierwsi – bo pod koniec lat sześćdziesiątych, użyli Japończycy (K. Koyama, Y. Masuda), tworząc japoński plan rozwoju społeczeństwa informacyjnego. Do głównych założeń planu należał rozwój intelektualny społeczeństwa, tworzenie wiedzy i ciągłe poszukiwanie zadowolenia społecznego, a nie stałe zwiększanie posiadanych dóbr materialnych.

Koncepcja społeczeństwa informacyjnego jest ściśle związana z tzw. rewolucją informatyczną wywołaną zastosowaniem nowoczesnych technologii informacyjnych i komunikacyjnych.

Właśnie na możliwości, jakie daje nowoczesna technologia, zwracało uwagę coraz więcej osób. Wśród nich był A. Toffler – autor koncepcji trzech fal w rozwoju społeczeństw. Uważał, że nowoczesne społeczeństwo będzie charakteryzowało się różnorodnością systemów wartości, form życia rodzinnego, religijnego, sposobów komunikowania się, wzrastającą indywidualizacją, wzrostem znaczenia oddolnych inicjatyw obywatelskich.

Mniej optymistyczne były wypowiedzi np. R. Dahrendorfa, który twierdził, że bez zmian politycznych – głównie nacisku na edukację i stworzenia szans rozwoju – technologia może stać się użyteczna tylko dla wąskiej grupy, a to może być niebezpieczne. Podobnie ostrożne były wypowiedzi W. P. Dizarda, który obawiał się złego zastosowania technologii i dostrzegał zagrożenie dla podstawowych wartości. Do opinii bardziej pesymistycznych należy chociażby wizja *technopolu* N. Postmana.

Wielkie nadzieje w realizacji koncepcji społeczeństwa informacyjnego pokłada Unia Europejska. Jej liczne dokumenty i raporty, a także programy kładą

duży nacisk zarówno na rozwój technologii jak i edukacji. Szczególne znaczenie miał tzw. raport Bangemanna, w którym określono możliwości rozwoju na wielu obszarach życia społecznego.

Nie ulega wątpliwości, że jesteśmy, jak twierdzi F. Fukuyama, na etapie „wielkiego wstrząsu” podobnego do zmiany stylu życia na osiadły kilka tysięcy lat temu czy rewolucji przemysłowej. Ludzie będą musieli ponieść pewne koszty z nim związane, jednak społeczeństwo informacyjne może też znacznie poprawić jakość ludzkiego życia. Warunkiem tego wydaje się przejście przemian na 3 płaszczyznach: technologicznej, ekonomicznej i politycznej. Wszystkie te aspekty są jednak ściśle powiązane z podstawowym dziś czynnikiem – wiedzą. To wiedza w nowoczesnym społeczeństwie stała się najwyższym dobrem, a informacja najbardziej poszukiwanym towarem.

WYDZIAŁ III

MATEMATYCZNO-PRZYRODNICZY

Posiedzenie naukowe dnia 29 XI 2000 r.

Prof. dr hab. Stanisław Łęgowski (UMK): *Pojęcie czasoprzestrzeni.*

POSIEDZENIA KOMISJI GEOGRAFICZNO-GEOLOGICZNEJ

Posiedzenie naukowe dnia 9 II 2000 r.

Dr Elżbieta Grzelak (UMK): *Przemiany w strukturze i procesach demograficznych na obszarze województwa kujawsko-pomorskiego.* ✓

W referowanej dysertacji przedstawiono całościowo i systemowo procesy i struktury demograficzne w województwie kujawsko-pomorskim od 1975 do 1997 r. Celem badań była analiza przemian, wychwycenie ogólnych prawidłowości i tendencji w strukturach i procesach demograficznych na obszarze województwa kujawsko-pomorskiego. Zakres przedmiotowy pracy obejmował struktury i procesy ludnościowe. Dotyczył on struktury badanej populacji oraz zjawiska feminizacji i procesu starzenia się ludności. W jego zakres weszły także elementy ruchu naturalnego (małżeństwa, urodzenia, zgony, przyrost naturalny, dynamika demograficzna) i migracje oraz stan, rozmieszczenie i dynamika zmian ludnościowych. Drugą płaszczyzną, tj. zakres przestrzenny pracy, wyznaczyły ramy województwa kujawsko-pomorskiego, które badano w czterech poziomach: poszczególnych miast i gmin, byłych województw tworzących region, województwa kujawsko-pomorskiego – jako całość, regionu na tle kraju. Zakres czasowy dysertacji objął lata 1975–1997.

Podstawę teoretyczną badań stanowiła teoria demograficznej transformacji poszerzona o koncepcję transformacji ruchliwości przestrzennej W. Zelinsky'ego. Zgodnie z przyjętym założeniem, zmiany w procesach i strukturach ludnościowych są uwarunkowane ogólną transformacją demograficzną (modernizacja demograficzna), jak i transformacją ruchliwości przestrzennej, jakie dokonują się na świecie (teoria Zelinsky'ego) od społeczeństw tradycyjnego do nowoczesnego.

Wydaje się, że wyniki zawartych w pracy badań są konieczne dla dalszego rozwoju i weryfikacji koncepcji przejścia demograficznego, a uzyskane rezultaty mogą być pomocne, niekiedy wręcz konieczne przy prowadzeniu polityki regionalnej, kreowaniu polityki społecznej (w związku ze starzeniem się ludności i koniecznością dostosowania do tego procesu systemu zabezpieczeń społecznych, służby zdrowia itp., wpływem falowania demograficznego na poziom bezrobocia itd.).

Akcentując praktyczne znaczenie i aktualność tego typu badań należy podkreślić, że współczesny przestrzenny układ stosunków demograficznych jest wypadkową działania wielu procesów o charakterze społecznym, politycznym, historycznym, ekonomicznym, modyfikujących zjawiska i procesy ludnościowe zarówno w przeszłości jak i obecnie. Same zaś zjawiska ludnościowe są niezwykle czułym indykatorem zmian społeczno-ekonomicznych w środowisku, poszczególnej jednostki, jak i społeczeństw.

Posiedzenie naukowe dnia 23 II 2000 r.

Dr Paweł Molewski (UMK): *Nowe dane na temat stratygrafii czwartorzędu Kujaw (część zachodnia).*

Celem wystąpienia było zapoznanie słuchaczy z najnowszymi danymi i ustaleniami dotyczącymi budowy geologicznej i stratygrafii czwartorzędu na obszarze obejmującym zachodnie obrzeże Kujaw. Podstawowym źródłem tych nowych danych były wyniki badań geologicznych uzyskanych przez autora, w latach 1996–1999, w trakcie realizacji arkuszy Inowrocław i Piotrków Kujawski Szczegółowej Mapy Geologicznej Polski w skali 1:50 000. Ponadto autor nawiązał do publikowanych i niepublikowanych dotąd wyników badań pochodzących z arkuszy sąsiednich, tj. Gniewkowo i Ślesin, wykonanych w pierwszej połowie lat dziewięćdziesiątych.

W obrębie obszaru arkuszy Inowrocław i Piotrków Kujawski SMGP po raz pierwszy przeprowadzono badania geofizyczne, poza wcześniejszymi badaniami sejsmicznymi i grawimetrycznymi dla głębokiej prospekcji, mające na celu przesłedzenie przebiegu stropu osadów podczwartorzędowych przede wszyst-

kim w strefie obniżenia rynny Gopła. Potwierdziły one zakładaną obecność dyslokacji w podłożu rynny Gopła i uszczegółowiły ich położenie.

W osi antykliny Gopła stwierdzono występowanie struktury o charakterze rowu tektonicznego wypełnionego osadami trzeciorzędowymi. Zjawiska tektoniczne w obrębie antyklinalno-zrębowej struktury Gopła, które najintensywniej zachodziły na przełomie kredy i trzeciorzędu, kontynuowane były również w neogenie. Struktura ta kontynuuje się w kierunku południowym na obszarze arkusza Ślesin.

W odniesieniu do ukształtowania podłoża czwartorzędu na arkuszu Inowrocław, w porównaniu z dotychczasowymi opracowaniami, wyróżniono kilka nowych elementów tego podłoża oraz zrewidowano interpretację elementów wyróżnionych wcześniej.

Stwierdzono występowanie na analizowanym obszarze kopalnych zaburzeń glajotektonicznych osadów trzeciorzędowych i starszego plejstocenu, związanych prawdopodobnie z działalnością lądolodów zlodowaceń środkowopolskich.

Po raz pierwszy na obszarze wyżej wymienionych arkuszy przeprowadzono badania sedymentologiczne i petrograficzne glin zwałowych w pięciu otworach badawczych. W ich wyniku udokumentowano istnienie co najmniej dwóch różnowiekowych glin zwałowych, tj. zlodowacenia Odry i Wisły.

W podłożu rynny Gopła rozpoznana została mięjsza seria osadów rzecznych interpretowana jako seria z interglacjału eemskiego. Seria ta nie jest udokumentowana osadami organicznymi. Występuje ona w obrębie kopalnej doliny potwierdzającej wcześniejsze hipotezy o starszych, dolinnych założeniach rynny Gopła. Na arkuszu Inowrocław wyróżniono również mięjsze serie osadów rzecznych, zaliczonych do interglacjałów mazowieckiego i eemskiego oraz udokumentowaną palinologicznie serię osadów starorzecza z kopalną florą powstałą w warunkach klimatu polarnego. Uznana została ona za osad z okresu schyłku zlodowacenia Odry.

Na półwyspie Potrymich, w strefie brzegowej współczesnego Gopła, udokumentowano torf, który tworzył się już w böllingu oraz gytie, której ciągła akumulacja trwała od allerödu do okresu borealnego. Świadczy to o ciągłości sedymentacji jeziornej z niższym poziomem wód od współczesnego do starszego dryasu, co najmniej do okresu borealnego.

Daty uzyskane z osadów organicznych (torf) wypełniających obniżenie, prawdopodobnie po lodzie naledziowym w dnie doliny Bachorzy, wskazują jednoznacznie, iż ich sedymentacja rozpoczęła się w końcu interstadiu böllingu, a akumulacja osadów jeziornych (gytie) trwała co najmniej do okresu subborealnego.

POSIEDZENIA KOMISJI NAUK MEDYCZNYCH

Posiedzenie naukowe dnia 2 I 2000 r.

Prof. dr hab. med. K. Bielecki, dr med. J. Sieklucki (Centrum Medycznego Kształcenia Podyplomowego w Warszawie): *Kontrowersje związane z rakiem trzustki.*

Prof. dr hab. med. A. Jawień (Akademia Medyczna w Bydgoszczy): *Sprawozdanie ze Zjazdu East–West Angiological Meeting w Warszawie.*

Posiedzenie naukowe dnia 11 III 2000 r.

Prof. dr hab. med. M. Krawczyk (Akademia Medyczna w Warszawie): *Nowotwory wątroby i dróg żółciowych.*

Dr D. Bała, dr med. W. Czechowicz, dr J. Piech (Regionalne Centrum Onkologii w Bydgoszczy): *Przerzuty raka jelita grubego do wątroby.*

Posiedzenie naukowe dnia 8 XII 2000 r.

Prof. dr hab. med. M. Świątkowski (Akademia Medyczna w Bydgoszczy): *Wrzodzące zapalenie jelita grubego. Postępy i leczenie.*

Dr med. M. Kołpacka (Akademia Medyczna w Bydgoszczy): *Choroba refluksowa przełyku. Postępy diagnostyki i leczenia.*

WYDZIAŁ IV

NAUK PRAWNYCH, SPOŁECZNYCH I EKONOMICZNYCH

POSIEDZENIA KOMISJI EKONOMICZNEJ

Posiedzenie naukowe dnia 6 XII 2000 r.

Prof. dr hab. Wojciech Kosiedowski (UMK): *Kontrowersje wokół integracji Polski z Unią Europejską.*

Integracja jest czynnikiem decydującym o sposobie realizacji interesu narodowego, charakterze polityki zagranicznej i wzroście potencjału gospodarczego i politycznego każdego państwa członkowskiego. Efektywność procesu integracyjnego zależy od ewolucji doktryny integracyjnej, a zwłaszcza od wyboru między wewnętrzną równością i solidarnością a wymogami zewnętrznej, globalnej konkurencji.

Główne cele integracji Polski z Unią Europejską to: zmniejszenie dystansu cywilizacyjnego dzielącego nas od Zachodu, zagwarantowanie bezpieczeństwa politycznego i gospodarczego oraz poprawa poziomu i jakości życia naszego społeczeństwa.

Dzięki członkostwu w Unii Europejskiej uzyskamy szanse szybszego odrobienia zapóźnień gospodarczych. Polska stanie się uczestnikiem wspólnego rynku, znikną granice celne. Będziemy mogli korzystać ze znacznych środków wsparcia rozwoju regionalnego. Zwiększy się napływ inwestycji zagranicznych. Obywatele Polski będą mogli się osiedlać w wybranym kraju UE, a z czasem również podejmować pracę. Podniesie się poziom ochrony zdrowia, edukacji i ochrony środowiska, zgodnie ze standardami unijnymi. Przystąpienie do Unii oznacza także swobodę założenia firmy, podjęcia nauki, możliwości otrzymania emerytury w każdym kraju członkowskim oraz efektywną ochronę konsumentów. Przykłady Grecji, Portugalii i Irlandii wskazują, że przynależność do Unii stwarza firmom możliwości rozwoju, a obywatelom zapewnia wyraźnie wyższy poziom życia.

Włączenie Polski do struktur wspólnotowych wymaga trudnych i kontrolowanych dostosowań polityki gospodarczej, zwłaszcza w zakresie polityki pieniężnej, budżetowej i handlowej, a także harmonizacji prawa. Oddzielną, ważną grupę problemów stanowią sprawy rozwoju regionalnego. Podejmowanym w związku z tym decyzjom towarzyszy krytyka, podkreślająca zwłaszcza niebezpieczeństwo osłabienia suwerenności państwowej i tożsamości narodowej.

Najważniejsze zagrożenia dla integracji Polski z Unią Europejską wynikają z niskiej konkurencyjności naszej produkcji, niedostatecznego poziomu technologii, przestarzałej struktury sektorowo-gałęziowej, głębokiej nierównowagi na rynku pracy, złego stanu infrastruktury techniczno-ekonomicznej.

Przystąpienie do Unii wymagać będzie od naszych producentów wydajniejszej pracy i jakości zgodnej ze standardami europejskimi. Polskie firmy staną do konkurencji z przedsiębiorstwami o większym potencjale i bogatszych doświadczeniach oraz z lepszą znajomością reguł gry na Wspólnym Rynku. Istnieje w związku z tym obawa, że nie wszystkie poradzą sobie w nowych warunkach. Groźba ta dotyczy zwłaszcza sektora małych i średnich przedsiębiorstw, których rozwój wymaga wsparcia przy pomocy uprzywilejowanych kredytów i programów edukacyjnych oraz ochrony prawnej przed nieuczciwą i zbyt agresywną konkurencją ze strony dużych koncernów. Szczególnej uwagi wymaga rolnictwo. Musi nastąpić głęboka restrukturyzacja polskiej wsi, gdzie zaledwie jedna trzecia gospodarstw posiada zdolność do samodzielnego inwestowania, a wielkość inwestycji i pomocy państwa jest kilkakrotnie mniejsza niż w krajach Unii. Aby sprostać unijnej konkurencji, konieczne jest m. in. zwiększenie nakładów finansowych na rolnictwo, stosowanie nowoczesnych

technologii, zorganizowanie sprawnie funkcjonującego rynku produktów rolnych, powiązanie producentów rolnych z przemysłem spożywczym, stworzenie rynków hurtowych, giełd towarowych i systemu standaryzacji wyrobów oraz podniesienie cen żywności.

Polska jest największym państwem spośród 10 krajów Europy Środkowo-Wschodniej, kandydujących do UE. O skali dysproporcji dzielących nas od zachodniej Europy najlepiej świadczą różnice w poziomie produktu krajowego brutto w przeliczeniu na 1 mieszkańca. Informacje o kształtowaniu się tych wskaźników zawiera załączona tablica.

Ludność i produkt krajowy brutto w 1998 r. w państwach Unii Europejskiej oraz w państwach Europy Środkowo-Wschodniej stowarzyszonych z Unią Europejską

Państwo	Ludność w mln osób	PKB wg parytetu siły nabywczej w mld USD	PKB wg parytetu siły nabywczej na 1 mieszkańca	
			USD	średnio UE=100
Unia Europejska	374,1	7859,9	21010	100,0
w tym:				
Austria	8,1	193,4	23884	113,7
Belgia	10,2	240,4	23569	112,2
Dania	5,3	136,6	25786	122,7
Finlandia	5,2	109,8	21131	100,6
Francja	58,8	1260,8	21443	102,1
Grecja	10,5	148,3	13997	66,6
Hiszpania	39,4	644,3	16353	77,8
Irlandia	3,7	83,9	22696	108,0
Luksemburg	0,4	13,6	34000	161,8
Niderlandy	15,7	365,8	23301	110,9
Niemcy	82,0	1872,9	22841	108,7
Portugalia	9,9	152,8	15444	73,5
Szwecja	8,9	190,3	21389	101,8
Wielka Brytania	58,6	1222,1	21292	101,3
Włochy	57,4	1224,9	21341	101,6
Europa Środkowo-Wschodnia, w tym:	104,4	750,1	7185	34,2
Bułgaria	8,2	31,7	3860*	18,4
Czechy	10,3	130,8	12703	60,5
Estonia	1,4	7,0	5010*	23,8
Litwa	3,7	15,9	4310	20,5
Łotwa	2,4	8,8	3650*	17,4
Polska	38,6	296,4	7680*	36,6
Rumunia	22,5	89,3	3970	18,9
Słowacja	5,3	41,6	7850*	37,4
Słowenia	1,9	23,8	12520*	59,6
Węgry	10,1	104,8	10374	49,4

* 1997

Źródło: Rocznik Statystyki Międzynarodowej 2000, GUS, Warszawa 2000, s. 494, obliczenia własne.

III MATERIAŁY BIO- I BIBLIOGRAFICZNE CZŁONKÓW WYDZIAŁÓW TOWARZYSTWA

Wydział I

DENKIEWICZ-SZCZEPANIAK EMILIA urodziła się 12 sierpnia 1947 r. w rodzinie rzemieślniczej w miejscowości Kadzidło, woj. ostrołęckie. Po ukończeniu szkoły podstawowej w Kadzidle w 1961 r. rozpoczęła naukę w Liceum Pedagogicznym w Mrągowie. W 1966 r. podjęła 2-letnie studia muzyczne w Studium Nauczycielskim w Warszawie. W latach 1968–1970 była zatrudniona jako nauczyciel historii i muzyki w szkole podstawowej w Pasiekach w woj. ostrołęckim. Po dwóch latach pracy pedagogicznej podjęła studia historyczne na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu, które ukończyła w 1975 r. na podstawie pracy magisterskiej napisanej pod kierunkiem prof. dra hab. W. Łukaszewicza nt. „Skandynawowie w obozie koncentracyjnym Stutthof 1942–1945”. Z dniem 15 IX 1975 r. otrzymała zatrudnienie na etacie bibliotekarza w Bibliotece Głównej, a następnie zakładowej Instytutu Historii i Archiwistyki UMK. W tym czasie kontynuowała studia nad dziejami najnowszymi Norwegii. W latach 1976 i 1983 przebywała w Międzynarodowej Szkole Letniej w Oslo, gdzie studiowała język norweski i historię. 15 IX 1976 r. podjęła pracę na stanowisku asystenta, a następnie starszego asystenta w Zakładzie Nauk Politycznych Instytutu Nauk Społecznych. Niezależnie od obowiązków dydaktycznych kontynuowała studia nad historią najnowszą krajów skandynawskich. Badania naukowe koncentrowały się głównie wokół dziejów Norwegii okresu II wojny światowej i pierwszych lat powojennych. W tym czasie uczęszczała na seminarium doktoranckie prowadzone przez prof. dra hab. Janusza Małką. W celu zebrania materiałów do rozprawy doktorskiej nt. „Norwegia pod rządami Det norske Arbeiderpartiet w latach 1945–1949” przebywała najpierw na 3-miesięcznym stażu naukowym (1 III – 31 V 1978) w Zakładzie Skandynawistyki UAM w Poznaniu, a następnie jesienią tego roku (wrzesień-

grudzień) na stażu zagranicznym w Oslo jako stypendystka Rządu Norweskiego. Pracę doktorską napisaną pod kierunkiem prof. dra hab. J. Małłka obroniła 4 III 1985 r., uzyskując stopień doktora nauk humanistycznych. 1 VI 1985 r. została zatrudniona na stanowisku adiunkta w wyżej wymienionym zakładzie Instytutu Nauk Społecznych. Badania koncentrowały się nad dziejami najnowszymi krajów skandynawskich, ale z rozszerzeniem tej problematyki początkowo na stosunki polsko-skandynawskie, a później na problem eksploatacji polskiej siły roboczej przez Trzecią Rzeszę w Skandynawii, i pośrednio także emigrację polską w krajach nordyckich. Podczas jednego z pobytów w Norwegii natrafiła w Norweskim Archiwum Państwowym (Riksarkivet) na interesujące materiały dotyczące wywózki Polaków podczas wojny do robót budowlanych w Skandynawii w ramach paramilitarnej Organizacji Todta. Problem ten był całkowicie nieznanym zarówno w polskiej, jak i skandynawskiej literaturze. Jego podjęcie wymagało jednak dłuższego pobytu w archiwach w Oslo. W roku akademickim 1989/90 otrzymała 4-miesięczne stypendium (IX–XII 1990) ufundowane przez Norweską Radę Badawczą (Norges Forskningsråd) w ramach wymiany naukowej pomiędzy Polską a Norwegią. Z powodu dużej ilości zespołów archiwalnych Organizacji Todta, zgromadzonych w Riksarkivet w Oslo, których przebadanie w ciągu czterech miesięcy nie było możliwe, uzyskała przedłużenie stypendium o kolejne cztery miesiące, tj. do 30 IV 1991 r. Po powrocie ze stypendium, po pięciu i pół roku pracy na etacie adiunkta, praca naukowa została przerwana na skutek rozwiązania Instytutu Nauk Społecznych, w którym była zatrudniona. Od 1 X 1991 r. podjęła obowiązki nauczyciela języka norweskiego na stanowisku st. wykładowcy w Studium Języków Obcych. Czynności związane z organizowaniem od podstaw lektoratu języka norweskiego opóźniły proces opracowywania zebranych materiałów. Trzy lata funkcjonowania lektoratu pozwoliło jednakże na przygotowanie pierwszej grupy studentów historii do samodzielnego korzystania ze źródeł i opracowań w języku norweskim, a także ze względu na duże podobieństwo językowe – również w językach duńskim i szwedzkim. W ten sposób powstały możliwości utworzenia skandynawskiego profilu studiów historycznych na UMK, tym bardziej że zainteresowanie nauką języka norweskiego systematycznie rosło. Najlepsi studenci uzyskali możliwość wyjazdów na letnie szkoły językowe do Norwegii (Oslo i Bergen). Po utworzeniu przez prof. dra hab. Janusza Małłka w Instytucie Historii i Archiwistyki Zakładu Historii Nowożytnej i Historii Krajów Skandynawskich została przeniesiona z dniem 1 X 1994 r. na etat adiunkta w tym zakładzie, gdzie pracuje do chwili obecnej. W trakcie pisania pracy habilitacyjnej zaistniała potrzeba przeprowadzenia uzupełniających kwerend archiwalnych w Norwegii i Niemczech. Dlatego też w 1993 r. odbyła 2-miesięczny (IX–X 1993) staż zagraniczny w Oslo, natomiast w marcu 1996 r. przeprowadziła badania w archiwach w Trondheim (Norwegia). Trzeci staż odbyła w

Niemczech w marcu 1997 r., zbierając materiały w Bundesarchiv w Koblencji i Bundesarchiv-Militärische Archiv we Freiburgu. Niezależnie od tego przeprowadziła również kwerendę w Archiwum Akt Nowych i Archiwum Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Warszawie. Rezultatem 7-letnich badań zagranicznych i krajowych była rozprawa habilitacyjna pt. „Polska siła robocza w Organizacji Todta w Norwegii i Finlandii w latach 1941–1945”. Praca ta została opublikowana przez Wydawnictwo UMK w maju 1999 r. Kollokwium habilitacyjne odbyło się 26 X 1999 r. W jego wyniku uzyskała stopień doktora habilitowanego nauk humanistycznych w zakresie historii – historii powszechnej i Polski XX w. Od 1986 r. jest członkiem Towarzystwa Naukowego w Toruniu, a od 1992 r. współpracownikiem Instytutu Polsko-Skandynawskiego (Polsk-Skandinavisk Forskningsinstitut) z siedzibą w Kopenhadze.

Spis prac: a) Prace monograficzne: 1) Norwegia na drodze dylematów i przemian 1945–1949, Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu, R. 85, z. 2, Toruń 1992, ss. 192. 2) Polska siła robocza w Organizacji Todta w Norwegii i Finlandii w latach 1941–1945, Wydawnictwo UMK, Toruń 1999, ss. 323. b) Artykuły: 3) Skandynawowie w obozie koncentracyjnym Stutthof (1942–1945), Zapiski Historyczne, 1977, t. 42, z. 3, s. 51–83. 4) Kierunki polityki ekonomicznej rządu norweskiego w latach 1945–1949, Acta Univ. Nic. Cop., Nauki Hum.-Społ., z. 139/1983, s. 95–110. 5) Krótki zarys norweskiego ruchu robotniczego do 1940 r. i problem jego zjednoczenia w latach 1940–1945, Komunikaty Instytutu Bałtyckiego 1986/87, z. 38/39, s. 107–118. 6) Wizja powojennej Norwegii w programie norweskich związkowców i działaczy ruchu robotniczego przygotowanym na emigracji w latach 1942–1945, Acta Univ. Nic. Cop., Nauki Polit. XIX, Nauki Hum.-Społ., z. 213/1990, s. 25–38. 7) Program działania rządu norweskiego na lata 1945–1949. Jego geneza, treść i znaczenie, Acta Univ. Nic. Cop., Nauki Polit. XXI, Nauki Hum.-Społ., z. 231/1991, s. 83–100. 8) Kildematerialet til Organisation Todt-Einsatzgruppe Wiking – polsk arbeidskraft, VIII Rocznik Instytutu Polsko-Skandynawskiego 1992/1993, Kopenhaga 1994, s. 32–37. 9) Polakkene fra Reichsgau Danzig-Westpreussen i Organisasjon Todt i Norge og Finland i årene 1941–1945, VII Rocznik Instytutu Polsko-Skandynawskiego 1991/1992, Kopenhaga 1994, s. 14–38. 10) Polacy z Okręgu Gdańsk-Prusy Zachodnie w Organizacji Todta na terenie Norwegii i Finlandii w latach 1941–1945, Zapiski Historyczne, 1994, t. 59, z. 4, s. 57–79. 11) Źródła do Organizacji Todt – Grupa Operacyjna Wiking – polska siła robocza, Rocznik VIII Instytutu Polsko-Skandynawskiego, Kopenhaga 1994, s. 26–31. 12) Polacy w Organizacji Todta na terenie Skandynawii w latach 1941–1945, Sprawozdania TNT, nr 47, Toruń 1994, s. 39–43. 13) Polityka zatrudnienia w Organizacji Todt-Einsatzgruppe Wiking w latach 1940–1945, [w:] Z dziejów Polski i Skandynawii. Rozprawy i studia na X-lecie Instytutu Polsko-Skandynawskiego, Kopenhaga 1995, s. 159–171. 14) Polacy w Norwegii w latach 1945–1947, [w:] Polacy w Skandynawii, pod red. E. Olszewskiego, Lublin 1997, s. 271–278. 15) Przygotowania rządu norweskiego na emigracji do repatriacji obcokrajowców z Norwegii (1941–1945), Czasy Nowożytne, t. II/1997, s. 137–147. 16) Polskie OT-tvangsarbeidere og krigsfanger i Norge under den annen verdenskrig, Historisk Tidsskrift nr 2/1997, s. 268–281. 17) Polske tvangsarbeidere og krigsfanger ved bygging av Nordlandsbanen og riksvei 50 i Norge (1942–1945), XII Rocznik Instytutu Polsko-Skandynawskiego 1996/1997, Kopenhaga 1997, s. 89–99. 18) Poles in Norway in the years 1945–1947, [w:] Poles in Scandinavia, ed. by E. Olszewski, Lublin 1997, s. 263–269. 19) Organizacja Todta w budowie systemu niemieckich fortyfikacji na terenie Norwegii w okresie II wojny światowej, Czasy Nowożytne, t. IV/1998, s. 77–89. 20) Polish Workers from the Reichsgau Danzig-Westpreussen (The Gdańsk-Western Prussia Region) in Organisation Todt in Finland and Norway (1942–1945), Acta Poloniae Histo-

rica, nr 80/1999, s. 117–142. 21) Bygging av Nordlandsbanen sør for Mo i Rana, Arbok for Rana med omliggende distrikter, Bd. XXXII, 1999, s. 33–37. 22) Bygging av Nordlandbanen nord for Mo i Rana (1942–1944), Arbok for Rana med omliggende distrikter, Bd. XXXIII, 2000, s. 110–129. 23) Duńczycy w obozie koncentracyjnym Stutthof w latach 1943–1945 w świetle relacji jednej z polskich więźniarek, XV Rocznik Instytutu Polsko-Skandynawskiego 1999/2000, s. 64–81. c) R e c e n z j e : 24) Yngvar Ystvedt, Den varme freden – den kalde krigen, Det skjedde i Norge, bind 1, 1945–52, Komunikaty Instytutu Bałtyckiego, Gdańsk 1980, z. 31/32, s. 99–103. 25) B. Bratbak, Polen. Europas bolverk mot øst. Kopenhaga 1994; X Rocznik Instytutu Polsko-Skandynawskiego, 1994/95, Kopenhaga 1996, s. 39–40. 26) Norsk Krigsleksikon 1940–1945, red. Hans Frederik Dahl, Guri Hjeltnes, Berit Nøkleby, Nils Johan Ringdahl, Øystein Sørensen, J. W. Cappelen forlag A/S, Oslo 1995, ss. 468; Zapiski Historyczne, 1997, t. 62, z. 2–3, s. 154–157.

Wykaz nie uwzględnia prac przyjętych do druku.

PRZYBYSZEWSKI KAZIMIERZ urodził się 31 października 1937 r. w Gronowie w powiecie toruńskim, w rodzinie robotniczej Jana i Franciszki z domu Stanke. W latach 1945–1952 uczęszczał do szkoły podstawowej w Toruniu, Barlinku i Zielonej Górze. Następnie był uczniem Zasadniczej Szkoły Zawodowej Metalowo-Elektrycznej, ze specjalnością elektromontera instalacji przemysłowej w Zielonej Górze i Nowej Soli. We wrześniu 1954 r. rozpoczął pracę w zawodzie elektryka w Lubuskiej Fabryce Zgrzeblarek Bawełnianych w Zielonej Górze, gdzie pracował do 28 IX 1958 r. Po uzyskaniu w 1958 r. świadectwa dojrzałości w Gimnazjum i Liceum dla Pracujących w Zielonej Górze, studiował stacjonarnie historię na UMK w Toruniu. Pracę magisterską na temat: „Działalność hitlerowskiego Sądu Specjalnego (Sondergericht) w Toruniu w latach 1942–1943” napisał pod kierunkiem prof. dra Witolda Łukaszewicza. Po ukończeniu w czerwcu 1963 r. studiów pracował do 14 I 1964 r. w Biurze Obsługi Ruchu Turystycznego PTTK w Toruniu. Od 15 stycznia tego roku do chwili obecnej pracuje w Bibliotece Uniwersyteckiej w Toruniu; przechodził w niej praktykę biblioteczną w podstawowych agendach działalności bibliotecznej. W marcu 1973 r. rozpoczął pracę w Dziale Starych Druków i Rękopisów (Sekcja Rękopisów) pod kierownictwem starszego kustosa dyplomowanego dr hab. Elwiry Wróblewskiej. W 1975 r. odbył krótkie staże w działach rękopisów Biblioteki Narodowej, Biblioteki Jagiellońskiej i Bibliotece Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, a w 1982 r. w Bibliotece PAN w Kórniku oraz w 1986 r. w Bibliotece Uniwersyteckiej w Rostocku. Jesienią 1975 r. został kierownikiem Sekcji Rękopisów, gdzie pracuje do chwili obecnej na stanowisku kustosa. W 1983 r. na podstawie przedłożonej rozprawy doktorskiej pt. "Stosunki gospodarczo-społeczne w Toruniu w latach 1920–1939", przygotowanej pod kierunkiem prof. dra hab. Mieczysława Wojciechowskiego, oraz po złożeniu przepisanych egzaminów uzyskał stopień naukowy doktora nauk humanistycznych na Wydziale Humanistycznym UMK w Toruniu. Jest m. in. członkiem Towarzystwa Naukowego w Toruniu, Instytutu Kaszubskiego w

Gdańsku, Polskiego Towarzystwa Historycznego, członkiem Zarządu Towarzystwa Bibliofilów im. Joachima Lelewela, członkiem Zarządu Towarzystwa Miłośników Torunia, członkiem Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego – byłym prezesem Oddziału Toruńskiego i byłym członkiem Zarządu Głównego w Gdańsku. Poza tym jest członkiem Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego, Koła Przewodników PTTK w Toruniu oraz członkiem Komisji Nazewnictwa Ulic Rady Miejskiej Torunia, a także NSZZ "Solidarność". Ponadto jest członkiem Komitetu Redakcyjnego "Rocznika Toruńskiego", "Słownika biograficznego Pomorza Nadwiślańskiego" i "Toruńskiego słownika biograficznego" oraz był sekretarzem Rady Naukowej Fundacji Archiwum Pomorskie Armii Krajowej. Był też inicjatorem ufundowania tablicy pamiątkowej ku czci prezydenta Torunia Antoniego Bolta w Ratuszu Staromiejskim oraz organizatorem sesji naukowej w stulecie jego urodzin, członkiem komitetu budowy pomnika ku czci ks. Jerzego Popiełuszki i jednym z inicjatorów odbudowy pomnika wojewody pomorskiego dra Stefana Łaszewskiego. Wygłosił kilkanaście referatów i komunikatów na sesjach i konferencjach naukowych oraz był współorganizatorem i współautorem kilkunastu wystaw okolicznościowych w Bibliotece Uniwersyteckiej i na UMK, w tym m. in. "Toruń w latach prezydentury Antoniego Bolta", „Koło Miast Pomorskich”, wystawy z okazji 35-lecia UMK, a także 3 wystaw z cyklu: „Pomorze w Odrodzonej Rzeczypospolitej” i wystawy pt. "Geniusz Niepodległości", poświęconej Marszałkowi Józefowi Piłsudskiemu z okazji uroczystego odsłonięcia jego pomnika w dniu 15 VIII 2000 r. w Toruniu. Posiada m. in. Złoty Krzyż Zasługi, Złotą i Srebrną Odznakę Honorową PTTK i inne odznaczenia regionalne tego Towarzystwa, Złotą Odznakę ZNP, odznaki Zasłużony dla m. Torunia, Zasłużony Działacz Kultury i Medal 40-lecia Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego.

Spis prac: a) Prace zwarte: 1) Ks. [Księdzu] Jerzemu [Popiełuszcze] – Toruniacy, Toruń 1990 [z A. Bogłowską]. 2) Toruń w latach Drugiej Rzeczypospolitej (1920–1939). Społeczeństwo i gospodarka, Toruń 1994. 3) Ludzie Torunia Odrodzonej Rzeczypospolitej (1920–1939), Toruń 2001. b) Artykuły: 4) Z działalności hitlerowskiego Sądu Specjalnego (Sondergericht) w Toruniu 1942–1943, Rocznik Toruński, 2: 1967, s. 71–85. 5) Przemysł w Toruniu w latach 1920–1939, Rocznik Toruński, 8: 1973, s. 231–60. 6) Rozbudowa miasta Torunia w latach 1920–1939, AUNC, Historia XI. Nauki Hum.–Społ., z. 74: 1977, s. 133–55. 7) Zarys historii Oddziału Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego w Toruniu w latach 1921–1939, [w:] Materiały szkoleniowe z doświadczeń ćwierćwiecza pracy Koła Przewodników PTTK w Toruniu, Toruń 1977, s. 8–27. 8) Problemy zdrowia i opieki społecznej w Toruniu w latach 1920–1939, Rocznik Toruński, 13: 1978, s. 91–119. 9) Wyzwolenie i pierwsze lata Torunia w niepodległej Polsce, AUNC, Historia XIV, Nauki Hum.–Społ., z. 101: 1978, s. 92–120. 10) Dzieje Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego Oddział w Toruniu w latach 1921–1939, Rocznik Toruński, 14: 1979, s. 229–59. 11) Dr Józef Wybicki (1866–1929) – pierwszy Starosta Krajowy Pomorski. W 50 rocznicę śmierci, Pomerania, 1979, nr 10, s. 33–34. 12) Przedsiębiorstwa miejskie Torunia w międzywojennym dwudziestoleciu, Rocznik Toruński, 15: 1980, s. 117–46. 13) Pierwsze dni niepodległego Torunia w 1920 r., Rocznik Toruński, 15: 1980.

s. 209–20. 14–15) Spuścizny rękopiśmienne w Bibliotece Uniwersyteckiej w Toruniu, [w:] *Studia o działalności i zbiorach Biblioteki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika*, cz. I, Toruń 1980, s. 152–88; cz. II, Toruń 1982, s. 139–69. 16) Marian Sydow (1890–1948), regionalista, bibliofil, działacz społeczny, [w:] *Wybitni ludzie dawnego Torunia, Warszawa-Poznań-Toruń 1982*, s. 315–20. 17) Kazimierz Ulatowski (1884–1975), architekt i działacz społeczny, tamże, s. 293–9. 18) Adwokat Stefan Michałek (w stulecie urodzin), *Tor. Inf. Kult.*, 1988, nr 7/8, s. 58–60. 19) Józef Bieniasz (1907–1939), tamże, 1989, nr 9, s. 38–9. 20) Jan Kaczor (1891–1939), tamże, 1989, nr 11, s. 33–5. 21) Inż. Wacław Andrzej Nikodem Hulewicz (1891–1985), włościanin, działacz niepodległościowy i społeczny, tamże, nr 12, s. 31–5. 22) Starosta Pomorski, Pomerania, 1990, nr 2/3 s. 15–6. 23) Starostowie toruńscy, tamże, nr 7/8, s. 6–8. 24) Franciszek Wiencek (1889–1939), działacz niepodległościowy i społeczny: w stulecie urodzin i pięćdziesięciolecie śmierci, *Rocznik Toruński*, 19: 1990, s. 151–7. 25) Mieczysław Kwiatkowski (1885–1940): (w pięćdziesiątą rocznicę śmierci), *Jantarowe Szlaki*, R. 34: 1991, nr 2, s. 44–5. 26) Rusczyński Adam (1875–1930), adwokat, prezes Sądu Apelacyjnego w Toruniu, *PSB*, t. 33, s. 181–2. 27) Dr Ignacy Jakub Dziedzic (1889–1956), toruński adwokat, bibliofil, esperantysta i krajoznawca: (w stulecie urodzin), *Rocznik Toruński*, 20: 1991, s. 85–90. 28) Archiwalia w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu: wykaz ważniejszych poloników, [w:] *Studia o bibliot. i zbiorach pol.*, t. 2, Toruń 1992, s. 77–97. 29) Toruńczycy w Odrodzonej Rzeczypospolitej: Wincenty Paweł Łącki, *Flis*, 1992, nr 14, s. 7. 30) Antoni Antczak (1890–1952), toruński działacz organizacyjny, polityczny i narodowy, *Rocznik Toruński*, 21: 1992, s. 49–59. 31) Dr hab. Elwira Wróblewska (1912–1992), *Głos Uczelni*, 1992, nr 3, s. 17. 32) Miłośnik Zamościa i Zamojszczyzny. W stulecie urodzin dra Kazimierza Romana Sochaniewicza (1892–1930), *Zamojski Kwart. Kult.*, 1992, nr 2, s. 4–6. 33) Z Kościerzyny rodem: Edmund Jonas (1893–1940), działacz kaszubski; współtwórca Zrzeszenia Miłośników Kaszubszczyzny „Stanica” w Toruniu, *Gryf Kościerski*, 1993, nr 14, s. 7. 34) Koło Miast Pomorskich w Odrodzonej Rzeczypospolitej (1922–1939). Uwagi wprowadzające, *Rocznik Grudziądzki*, t. XI: 1994, s. 109–41. 35) Bieniasz Józef (1907–1939), historyk, sekretarz generalny i zastępca dyrektora Instytutu Bałtyckiego, *Słownik biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego*. Pod red. S. Gierszewskiego, t. I: A-F. Gdańsk 1992 (dalej: SBPN), s. 104. 36) Bogusławska Maria (1868–1929), literatka, dziennikarka i tłumaczka, działaczka oświatowa, SBPN, t. 1, s. 130–31. 37) Celichowski Stanisław Ludwik (1886–1935), inż., działacz gospodarczy i społ., SBPN, t. 1, s. 193–4. 38) Czarliński Leon (1860–1929), inż., przemysłowiec, działacz gospodarczy i społ., SBPN, t. 1, s. 266–7. 39) Dembiński Wincenty h. Rawicz (1846–1921), ppłk, działacz społ., SBPN, t. 1, s. 313. 40) Leon Witkowski – człowiek wielu zainteresowań, *Pomerania*, 1994, nr 3, s. 25–7. 41) Goetz Józef (1903–1951), leśnik–dendrolog, SBPN, t. 2: Gdańsk 1994, s. 75. 42) Hoffmann Alfons (1885–1963), prof. inż. elektryk, działacz śpiewaczy i społ., SBPN, t. 2, s. 208–10. 43) Hulewicz Wacław (1891–1985), inż. rolnik, działacz społ., SBPN, t. 2, s. 237–9. 44) Jonas Edmund (1893–1940), działacz kaszubski i społ., SBPN, t. 2, s. 320–21. 45) Kaźmierski Antoni (1894–1945), przemysłowiec, kupiec, działacz społ., SBPN, t. 2, s. 373–4. 46) Kuczalska Helena h. Prawdzic (1854–1927), nauczycielka, pionierka wychowania fizycznego kobiet w Polsce..., SBPN, t. 2, I s. 528–9. 47) Kulwiec Kazimierz (1871–1943), mgr zoologii, pedagog, krajoznawca, działacz oświatowy i społ., SBPN, t. 2, s. 542–3. 48) Janina Hurynowicz (1894–1967): stulecie urodzin. *Głos Uczelni*, R. 3: 1994, nr 11, s. 16. 49) Adam Münnich (1889–1965), nauczyciel gimnazjalny, publicysta i krytyk artystyczny w międzywojennym Toruniu, *Rocznik Toruński*, 22: 1994, s. 107–42. 50) Siudowski Konrad (13.05. 1884–23. 09. 1958), [w:] *Ziemianie polscy XX wieku: słownik biograficzny*. Cz. 2. Warszawa 1994, s. 113–5. 51) Inżynier Bogusław Dobrzycki (1875–1948) – prezes i dyrektor Dyrekcji Okręgowej Kolei Państwowych w Poznaniu, Katowicach, Gdańsku i Toruniu, [w:] *Pomorze–Polska–Europa*. *Studia i materiały z dziejów XIX i XX wieku*, Toruń

1995, s. 277–84. 52) W trzydziestą rocznicę śmierci Adama Włodzimierza Münnicha (1883–1965), *Przemyski Inf. Kult.*, 1: 1996, s. 42–43. 53) Kazimierz Kulwiec (1871–1943), pedagog, współzałożyciel i działacz Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego (w 125 rocznicę urodzin), *Jantarowe Szlaki*, R. 39: 1996, nr 2, s. 48–9. 54) Podpułkownik Wincenty Dembiński, *Pomerania* 1996, nr 5, s. 51–2. 55) Z Kościana rodem. Feliks Bobowski, działacz społeczno-narodowy. (W sześćdziesiątą rocznicę śmierci), *Wiadomości Kościańskie*, 1996, nr 9, s. 37–38. 56) Życie i działalność Leona Witkowskiego (1908–1992), *Rocznik Toruński*, 23: 1996, s. 145–52. 57) Sienkiewicz Jerzy Bogusław Ryszard, pseud. konspiracyjne: Guzenda, Juraha (1883–1947), książd pułkownik Dowództwa Okręgu Korpusu w Toruniu, naczelny kapelan Armii Krajowej, *PSB*, t. 37, s. 218–20 (z J. A. Radomskim). 58) Marian Sydow (1890–1948), regionalista, bibliofil, działacz społeczny, [w:] *Studia o bibliotekach i zbiorach polskich*, t. 7, Toruń 1997, s. 89–108. 59) Z pocztu członków założycieli: Zygmunt Mocarski, Tadeusz Pietrykowski, Ignacy Jakub Dziedzic, Eugeniusz Przybył, Marian Sydow, [w:] Jubileuszowe spotkanie bibliofilskie – Toruń 25 maja 1996 r. Towarzystwo Bibliofilów im. J. Lelewela w Toruniu 1926–1996, Toruń 1997, s. 19–39. 60) Adam Kuryłło, Współtwórca i Prezes Honorowy Pomorskiego Towarzystwa Muzycznego, *Przegląd Artystyczno-Literacki*, Toruń 1997, nr 7–8, s. 141–143. 61) Antczak Antoni..., *Słownik Biograficzny Konspiracji Pomorskiej 1939–1945*, cz. 3, pod red. A. Zakrzewskiej, E. Zawackiej, Toruń 1997, s. 25–9 (z A. Zakrzewską). 62) Łaszewski Stefan (1862–1924), dr praw, pierwszy woj. pom. Drugiej Rzeczypospolitej, *SBPN*, t. 3, Gdańsk 1997, s. 100–103. 63) Łącki Wincenty Paweł h. Korzbok (1898–1964) mgr praw, starosta krajowy pom..., *SBPN*, t. 3, s. 103–4. 64) Lebiński Władysław Stanisław Józef, pseud. Saława Władysław, Domarat, Gwiazdor z Gwiazdorów, Morius (1840–1907), dr filozofii, dziennikarz, literat, działacz społ. polit., *SBPN*, t. 3, s. 105–6. 65) Łukaszewicz Julian Antoni, pseud. ks. Bogumił Norski, Staropolanin, krypt. ks. J. A. Ł., A. J. A. Ł., L. K. Z. (1857–1937), ks. kanonik, pisarz i publicysta, działacz społ. i polit., *SBPN*, t. 3, s. 119–20. 66) Makowski Bolesław Sylwester (1885–1979), nauczyciel, działacz społ. i niepodległościowy, *SBPN*, t. 3, s. 151–3. 67) Makowski Ludwik (1883–1939), mistrz krawiecki, działacz śpiewaczy i społ., *SBPN*, t. 3, s. 153–4. 68) Maroński Stanisław (1825–1907), nauczyciel gimnazjów pom., historyk, *SBPN*, t. 3, s. 163–4. 69) Michałek Stefan (1888–1955), adwokat, prezydent Tor., działacz społ. i samorządowy, *SBPN*, t. 3, s. 201–2. 70) Michałowski Edward Bolesław (1856–1905), drukarz, księgarz, nakładca, *SBPN*, t. 3, s. 203–4. 71) Münnich Adam Włodzimierz, pseud. Zastępca, Fotel nr 13, krypt. A. M. (1889–1965), prof. gimn. toruńskiego, publicysta, krytyk artyst., *SBPN*, t. 3, s. 281–2. 72) Nowicki Piotr (1851–1939), nauczyciel, bibliofil, *SBPN*, t. 3, s. 334–5. 73) Przulski Bronisław Jan (1905–1980), poeta, dramaturg, oficer WP, *SBPN*, t. 3, s. 512–3. 74) Stefan Dazwański (1889–1952), dyrektor Gazowni, Elektrowni i Tramwajów w Toruniu, *Rocznik Toruński*, 24: 1997, s. 227–33. 75) Stefan Łaszewski (1862–1924) wojewoda pomorski Odrodzonej Rzeczypospolitej. [w:] Toruń – stolica województwa. Tradycje i perspektywy, Toruń 1998, s. 17–22. 76) Siudowski Bogdan, pseud. Marcin (1921–1992), żołnierz Armii Krajowej, dziennikarz, działacz społeczny, *PSB*, t. 37, s. 595–6. 77) Siudowski Konrad (1884–1958), rolnik, senator RP, działacz społeczny i polityczny, *PSB*, t. 37, s. 597–8. 78) Jan Grabowski, *Jantarowe Szlaki*, R. XLI: 1998, nr 1, s. 46–8. 79) Życie gospodarcze Torunia w latach 1920–1939, [w:] Zakład Energetyczny Toruń SA 1923–1998, Toruń 1998, s. 11–36. 80) Raszeja Leon Ignacy (1901–1939), sędzia, prezydent Tor., działacz społ., *SBPN*, t. 4, Gdańsk 1997, s. 43–5. 81) Rolewski Kazimierz (1879–1945), stolarz, działacz społ. i polit., *SBPN*, t. 4, s. 80–81. 82) Rożański Andrzej Władysław. krypt. A. R. (1887–1956), red., działacz społ., *SBPN*, t. 4, s. 95–6. 83) Sienkiewicz Jerzy Bogusław Ryszard, pseud. Guzenda, Juraha (1883–1947), ks. płk Dowództwa Okręgu Korpusu VIII w Tor., naczelny kapelan AK, *SBPN*, t. 4, s. 207–8. 84) Siudowski Konrad (1884–1958), dr filozofii w zakresie nauk rolniczych, działacz gosp.,

SBPN, t. 4, s. 221–2. 85) Sochaniewicz Kazimierz Roman (1892–1930), dr historyk, heraldyk, archiwista, SBPN, t. 4, s. 236–7. 86) Sydow Marian Wincenty Witold Władysław, krypt. M. S., pseud. Civis Thorunensis (1890–1948), publicysta, red., krajoznawca, bibliofil i lektor, SBPN, t. 4, s. 306–7. 87) Szuman Leon Stanisław, pseud. Autor Ballady zajęcej (1852–1920), lekarz, działacz narodowy i społ., poeta, SBPN, t. 4, s. 325–7. 88) Szuman Władysław (1868–1924), adwokat, działacz niepodległościowy i społ., pierwszy prezes Sądu Apelacyjnego w Tor., SBPN, t. 4, s. 327–8. 89) Szyc Jan Wincenty (1893–1969), nauczyciel, metodyk nauczania, działacz oświatowy, SBPN, t. 4, s. 335–6. 90) Szychowski Julian (1876–1951), adwokat, działacz narodowy i społ., senator RP, honorowy obywatel Grudz., SBPN, t. 4, s. 336–7. 91) Ślaski Ludwik Maurycy h. Grzymała (1856–1906), ziemianin, działacz TNT, poseł, SBPN, t. 4, s. 344–5. 92) Tłoczek Ignacy Felicjan (1902–1982), prof. dr inż. architekt, działacz społ.–kulturalny, twórca planu urbanistycznego Tor., SBPN, t. 4, s. 371–2. 93) Ulatowski Kazimierz Józef, pseud. Kazimierz Rdzawicz (1884–1975), architekt, działacz kultury, SBPN, t. 4, s. 395–6. 94) Wagner Julian (1826–1874), prawnik, działacz społ.–narodowy, bibliotekarz, poseł do sejmu pruskiego, SBPN, t. 4, s. 405. 95) Wiencek Franciszek (1889–1939), introligator, działacz niepodległościowy i społ., SBPN, t. 4, s. 447–8. 96) Wolschlegier Władysław (1849–1919), ziemianin, działacz społ., wójt Szeinfeldu, poseł do Parlamentu Rzeszy Niem., SBPN, t. 4, s. 483. 97) Woyda Stanisław Piotr (1877–1940), dr praw, adwokat i działacz społ., SBPN, t. 4, s. 484–5. 98) Wybicki Józef (1866–1929), starosta krajowy Pom., min. b. dzielnicy pruskiej, SBPN, t. 4, s. 496–7. 99) Wyczyński Waław (1853–1935), adwokat, działacz społ., SBPN, t. 4, s. 497–9. 100) Wysięński Józef (1876–1936), ks. prałat, działacz społ.–narodowy, SBPN, t. 4, s. 501–2. 101) Birkenmayer Alfred Józef, pseud. Straszewski (1892–1977), publicysta, poseł, red. naczelny "Dnia Pomorskiego", SBPN, Suplement I, Gdańsk 1998, s. 36–7. 102) Chrzczanowski Józef Ignacy (1879–1945), inż. przemysłowiec, działacz gosp. i społ., tamże, s. 52–3. 103) Goga Paweł Piotr (1900–1971), ks. proboszcz kościoła Chrystusa Króla w Tor., tamże, s. 95–6. 104) Janaszek Jan (1882–1920), dr med. działacz niepodległościowy, tamże, s. 123. 105) Januszkiewicz Edmund (1896–1938), kupiec, prezes Tow. Kupców Chrześcijańskich, działacz społ., tamże, s. 125–6. 106) Kaczor Jan (1891–1939), dyr. Miejskiego Gimn. Żeńskiego w Tor. i Miejskiego Gimn. Męskiego im. M. Kopernika w Bdg., tamże, s. 135–6. 107) Karakulski Kazimierz (1896–1958), dr prawa, sędzia Sądu Grodzkiego i Sądu Okręg. w Tor., sędzia Sądu Najwyższego, adwokat, SBPN, tamże, s. 138–9. 108) Kozłowski Kazimierz Paweł h. Jastrzębiec (1865–1932), dr med. dyr. Szpitala Dobrego Pasterza w Tor., tamże, s. 162–3. 109) Krajewski Wojciech (1879–1924), dr, dyr. Państ. Gimn. Męskiego w Tor., tamże, s. 163–4. 110) Kuryłło Adam (1893–1970), muzyk, współtwórca i prezes honorowy Pom. Tow. Muzycz., tamże, s. 170–71. 111) Łukanowski Edmund (1877–1934), dr praw, adwokat, prokurator Sądu Apelacyjnego w Tor., tamże, s. 191. 112) Malinowski Bronisław (1951–1981), wielokrotny reprezentant, mistrz i rekordzista Polski w biegach długich, zdobywca złotego i srebrnego medalu olimpijskiego, dwukrotny złoty medalista Mistrzostw Europy, tamże, s. 194–5. 113) Obrzud Stanisław (1868–1944), literat, prezes Izby Skarbowej w Grudz., tamże, s. 219–20. 114) Tor Stanisław, pseud. Felek, Grzegorz, Klemens (1880–1941), przemysłowiec, działacz niepodległościowy, gosp. i społ., senator, tamże, s. 323–5. 115) Waga Bolesta Tadeusz Aleksander (1905–1934), dr archeolog, kierownik Działu Archeologicznego Muz. Miejskiego w Tor., tamże, s. 333–4. 116) Włodek Józef (1891–1944), inż., działacz społ. prezydent Grudz., tamże, s. 346–7. 117) Antczak Antoni (1890–1952), działacz robotniczy i nar., przewodn. Rady Miejskiej Torunia, Toruński słownik biograficzny, pod red. K. Mikulskiego, [t.] I, Toruń 1998 (dalej: TSB, t. 1) s. 20–21. 118) Bieniasz Józef (1907–1939), historyk, sekr. generalny i zastępca dyr. Instytutu Balt., TSB, t. 1, s. 28–9. 119) Bobowski Feliks (1873–1936), działacz społ.–nar., TSB, t. 1, s. 30–32. 120) Bojanowski Jerzy (1893–1983), muzyk, dyrygent, twórca hejnału tor., TSB, t. 1, s. 34–6. 121) Bolt Antoni Hieronim

(1891–1941), prezydent Torunia, adwokat, TSB, t. 1, s. 36–7. 122) Dandelski Zdzisław Stanisław (1880–1954), dr med., działacz nar. i społ., przewodn. Rady Miejskiej Torunia, TSB, t. 1, s. 67–9. 123) Danielewski Cyryl Zbigniew, pseud. D. Anielewicz, Józef z Brzezina (1864–1923), dramatopisarz, tłumacz, aktor, działacz kult.–społ., TSB, t. 1, s. 69–71. 124) Daźwański Stefan (1889–1952), inż. chemik, dyr. Gazowni, Elektrowni i Tramwajów w Toruniu, TSB, t. 1, s. 72–5. 125) Drzewiecki Jan (1898–1942), pseud. Jan z Drzewiec, kapitan, pisarz, dziennikarz, TSB, t. 1, s. 84–6. 126) Dziedzic Ignacy Jakub, pseud. Dzik (1889–1956), dr, adwokat, bibliofil, esperantysta i krajoznawca, TSB, t. 1, s. 88–90. 127) Kirtiklis Stefan (1890–1951), pseud. Sewer, woj. pom., TSB, t. 1, s. 133–5. 128) Lamot (właśc.: Lamot–Wrona) Wiktor (1891–1959), woj. pom., TSB, t. 1, s. 149–50. 129) Łaszewski Stefan (1862–1924), dr praw, pierwszy woj. pom., TSB, t. 1, s. 162–5. 130) Michałek Stefan (1888–1955), adwokat, prezydent i przewodn. Rady Miejskiej Torunia, TSB, t. 1, s. 174–5. 131) Michejda Tadeusz (1879–1956), dr med. działacz społ.–polit., min. zdrowia, TSB, t. 1, s. 175–7. 132) Omass Jan Chryzostom (1859–1932), wiceprezes Sądu Apelacyjnego w Toruniu, TSB, t. 1, s. 190–91. 133) Pączek Marian Antoni (1884–1933), ks., filomata pom., TSB, t. 1, s. 193–5. 134) Popławski Marcei Feliks (1882–1948), muzyk, kompozytor, Konserwatorium Pom. Tow. Muzycznego w Toruniu, TSB, t. 1, s. 203–4. 135) Przybył Eugeniusz (1884–1965), malarz artysta, pedagog, bibliofil, TSB, t. 1, s. 209–10 (z J. Belkotem). 136) Raszeja Leon Ignacy (1901–1939), sędzia, prezydent Torunia, działacz społ., TSB, t. 1, s. 213–5. 137) Sienkiewicz Jerzy Bogusław Ryszard (1883–1947), pseud. konspiracyjne: Guzenda, Juraha, ks. plk DOK VIII w Toruniu, naczelny kapelan AK, TSB, t. 1, s. 224–5. 138) Szuman Władysław (1868–1924), adwokat, działacz niepodległościowy i społ., pierwszy prezes Sądu Apelacyjnego w Toruniu, TSB, t. 1, s. 236–7. 139) Ulatowski Kazimierz (1884–1975), pseud. Kazimirz Rdzawicz, inż. architekt, humanista i działacz społ., TSB, t. 1, s. 241–3. 140) Waga Tadeusz Aleksander Bolesta (1905–1934), dr, archeolog, kier. Działu Archeologicznego Muz. Miejskiego w Toruniu, TSB, t. 1, s. 243–4. 141) Wybicki Józef (1866–1929), dr med., min. b. Dzielnicy Pruskiej, Starosta Krajowy Pom., TSB, t. 1, s. 252–4. 142) Wysiński Józef (1879–1936), ks. prałat, działacz nar.–społ., proboszcz kościołów tor., TSB, t. 1, s. 254–6. 143) Julian Szychowski (1876–1951), adwokat, działacz narodowy, senator Rzeczypospolitej Polskiej, honorowy obywatel Grudziądza, Rocznik Grudziądzki, t. XIII: 1998, s. 299–301. 144) Henryk Gąsiorowski, Jantarowe Szlaki, R. 42: 1999, nr 1, s. 50–51. 145) Rękopisy, [w:] Zbiory i prace dotyczące emigracji i Polonii w Bibliotece Uniwersyteckiej oraz Książnicy Miejskiej w Toruniu. Informator, Toruń 1999, s. 67–79. 146) Barciszewski Kazimierz Zygmunt (1886–1970), naczelnik Wydz. Przem. Urzędu Woj. Pom. (UWP) w Toruniu, dyr. Izby Rzemieślniczej w Bydgoszczy, TSB, [t.] 2 (dalej: TSB, t. 2), Toruń 2000, s. 30–32. 147) Berdziajew (Bierdziajew) Tamara (1897–1959), dr med., pediatra, uczestnik Konspiracyjnej Służby Sanitarnej, TSB, t. 2, s. 36. 148) Birkenmayer (Birkiemajer) Alfred Józef (1892–1977), pseud. "Straszewski", publicysta, poseł, red. naczelny "Dnia Pom.", TSB, t. 2, s. 37–8. 149) Celichowski Stanisław Ludwik (1886–1935), inż., działacz gosp. i społ., TSB, t. 2, s. 53–4. 150) Czyżak Józef Antoni (1897–1939), dr med., położnik, ginekolog, TSB, t. 2, s. 65–6. 151) Dembiński Stefan (1898–1977), dr prawa, adwokat, członek honorowy TNT, TSB, t. 2, s. 68–9. 152) Frendl Agenor, Ritter von (1875–1956), dr praw, prezes Senatu i wiceprezes Sądu Apelacyjnego w Toruniu, TSB, t. 2, s. 87–9. 152) Grabowski Antoni Franciszek (1857–1921), chemik–technolog, esperantysta, TSB, t. 2, s. 102–3. 153) Jeleński Tadeusz Feliks Michał (1900–1968), mgr inż. elektryk, dyr. Elektrowni, Gazowni i Tramwajów Miejskich w Toruniu, TSB, t. 2, s. 119–21. 154) Konkolewski Leon (1903–1958), dr med., internista, działacz społ., bibliofil, miłośnik Torunia, TSB, t. 2, s. 134–6 (z E. Konkolewską). 155) Kozłowski Kazimierz Paweł h. Jastrzębiec (1865–1932), dr med., dyr. Szpitala Dobrego Pasterza w Toruniu, TSB, t. 2, s. 150–51. 156) Kozłowski Leon (Roch Socha) (1887–1948), ks. działacz nar. i społ., TSB, t. 2,

s. 151–4. 157) Krzemieniewski–Ewert Hilary (1885–1951), prawnik, wicewoj. pom., TSB, t. 2, s. 154–5. 158) Łącki Wincenty Paweł h. Korzbok (1898–1964), mgr prawa, starosta krajowy pom., działacz społ., TSB, t. 2, s. 160–61. 159) Makowski Bolesław Sylwester (1885–1979), nauczyciel, działacz społ. i nar., TSB, t. 2, s. 168–70. 160) Ossowski Paweł (1878–1939), dr praw, adwokat, notariusz, działacz polit., senator RP, TSB, t. 2, s. 186–8. 161) Pawlak Wojciech (1881–1968), działacz nar. i społ., honorowy radca Magistratu i członek Rady Miejskiej Torunia, TSB, t. 2, s. 193–5. 162) Przulski Bronisław Jan (1905–1980), poeta, dramaturg, oficer WP, TSB, t. 2, s. 206–7. 163) Rożański Andrzej Władysław (1887–1956), krypt. A. R. red., działacz społ., TSB, t. 2, s. 208–9. 164) Seib Tadeusz Józef (1887–po 1939), nauczyciel, poseł, senator RP, TSB, t. 2, s. 215–6. 165) Tempki Esden Kazimierz (1887–1936), dr, prezes Pom. Izby Rolniczej, TSB, t. 2, s. 239–40. 166) Wieczorek Jan Michał, pseud. Wiktor Jantar (1904–1980) kompozytor, dyrygent i pedagog muzycz., TSB, t. 2, s. 265–7 (z J. Belkotem). 167) Witkowski Leon Franciszek Józef (1908–1992), filolog klasyczny, muzykolog, doc. dr hab. UMK, TSB, t. 2, s. 269–71. 168) Stanisław Obrzud (1868–1944), pierwszy prezes Pomorskiej Izby Skarbowej w Grudziądzu, Rocznik Grudziądzki, t. 14: 2001, s. 251–253.

Ponadto zajmuje się publicystyką popularnonaukową, zamieścił w prasie pomorskiej, głównie w "Nowościach", ponad 200 artykułów popularyzujących najnowsze dzieje Torunia, w tym przede wszystkim biografie wybitnych i zasłużonych ludzi Torunia i Pomorza tych czasów.

SUDZIŃSKI RYSZARD urodził się 24 marca 1945 r. w Stryju, w rodzinie inteligentkiej. Dzieciństwo i lata młodości spędził w Bydgoszczy, dokąd jego rodzice przybyli wraz z nim wiosną 1945 r. Tutaj uczęszczał do szkoły podstawowej i I Liceum Ogólnokształcącego, w którym uzyskał maturę w 1964 r. W latach 1964–1969 studiował historię na Wydziale Humanistycznym UMK. Po ukończeniu studiów został zatrudniony na stanowisku asystenta, a następnie starszego asystenta w Zakładzie Historii Powszechnej i Polski XIX i XX wieku w Instytucie Historii i Archiwistyki UMK. Jego zainteresowania badawcze koncentrowały się wtedy wokół zagadnień prawno-ustrojowych. Były one próbą ukazania na przykładzie Pomorza, jak w powojennej rzeczywistości odradzały się dotychczasowe struktury administracji terytorialnej w powiązaniu z nowym elementem, jakim stały się rady narodowe. Ich plonem była m.in. rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem prof. Donalda Steyera pt. „Organizacja i funkcjonowanie zespolonej administracji państwowej i samorządu terytorialnego w województwie pomorskim w latach 1945–1950. Studium historyczno-prawne”, która została obroniona w 1977 r. na Wydziale Humanistycznym UMK. Część tej obszernej dysertacji została opublikowana w formie książkowej („Roczniki TNT”, R. 80, z. 1, PWN 1981), pozostałe fragmenty ukazały się w postaci artykułów zamieszczonych w czasopiśmie naukowych. Stopniowo jego zainteresowania zaczęły coraz wyraźniej ewoluować w kierunku historii społeczno-gospodarczej, wykraczając jednocześnie poza dotychczasowe ramy chronologiczne, obejmując praktycznie cały wiek XX. Rozszerzeniu uległ także terytorialny zasięg prowadzonych badań, a w publikacjach coraz częściej zaczęła się pojawiać problematyka ogólnopolska, wkraczając niekiedy w sferę stosunków międzynarodowych. W tym też czasie wy-

krystalizował się drugi nurt badawczy, w którym poddając analizie dzieje spółdzielczości bankowej na Pomorzu, ukazał on jej znaczenie ekonomiczne oraz wypuklił rolę w kształtowaniu świadomości historycznej społeczeństwa, w zachowaniu ciągłości tradycji i w procesie wychowania obywatelskiego młodzieży. W latach osiemdziesiątych zarysował się bardzo wyraźnie jeszcze jeden kierunek badań, koncentrujący się głównie wokół dziejów miast pomorskich i zbiorowości społecznych na tym obszarze. Obok Bydgoszczy uprzywilejowaną pozycję zajęł w nich Toruń. Poglębione studia nad dziejami tego miasta, noszące cechy badań interdyscyplinarnych, zaowocowały publikacją monografii pt. „Przekształcenia strukturalne miasta Torunia w latach 1920–1975”, która stała się podstawą przewodu habilitacyjnego w roku 1993. W tym nurcie zainteresowań mieszczą się także obszerne studia poświęcone samorządowi terytorialnemu i życiu gospodarczemu Bydgoszczy w okresie II Rzeczypospolitej (1920–1939), pomieszczone w *Historii Bydgoszczy*, t. 2 (BTN 1999). Kolejny nurt zainteresowań, widoczny zwłaszcza po uzyskaniu habilitacji, dotyczył mniejszości narodowych i wyznaniowych na Pomorzu po II wojnie światowej, ze szczególnym uwzględnieniem mniejszości niemieckiej. Ukazał w nich losy ludności niemieckiej na ziemiach dawnych i nowych na tle polityki narodowościowej władz polskich, w tym stosowanej taktyki i propagandy oraz prób wykorzystania tej problematyki w procesie indoktrynacji społeczeństwa pomorskiego po zakończeniu wojny. Wyniki tych badań były prezentowane na licznych konferencjach, a także w czasopismach polskich i niemieckich oraz w zbiorach studiów, które ukazały się pod jego naukową redakcją. Obok badań nad ekonomią miast pomorskich w okresie ich industrializacji oraz mniejszością niemiecką, zarówno przed jak i po uzyskaniu habilitacji, wiele uwagi poświęcał pracom analitycznym ukazującym rozwój badań naukowych, zwłaszcza związanych z historią regionalną i jej znaczeniem w świadomości społecznej oraz edycjom źródłowym w odniesieniu do historii najnowszej. Znalazły one także odzwierciedlenie w referatach wygłaszanych na konferencjach naukowych oraz w oddzielnych studiach, w tym w języku niemieckim. W ostatnim czasie opublikował również wiele biogramów i haseł encyklopedycznych, w tym w dwutomowej: *Europe since 1945. An encyclopedia* (New York – London 2001) oraz zajął się analizą najnowszej historiografii dotyczącej Polonii i emigracji. Ma również znaczące osiągnięcia na odcinku kształcenia kadry naukowej. Wypromował dwóch doktorów i ponad 80 magistrów. Istotne znaczenie w jego pracy zawodowej odgrywa działalność organizacyjna, zarówno w ramach Wydziału Nauk Historycznych UMK (od 1995 r. pełni funkcję kierownika Zakładu Historii Powszechnej i Polski po 1945 r., w latach 1994–1998 kierował Podyplomowymi Studiami Historii, a w latach 1996–1998 był prodziekanem Wydziału Nauk Historycznych), jak i na forum towarzystw, organizacji naukowych i innych instytucji, zwłaszcza w regionalnych towarzystwach naukowych (TNT,

BTN, WTN) oraz w oddziałach PTH (Toruń, Grudziądz), a ostatnio w Światowej Radzie Badań nad Polonią z siedzibą w Londynie i Częstochowie. W tej ostatniej przewodniczy Kapitulie Nagrody Za Osiągnięcia w Badaniach nad Polonią i Emigracją. Równocześnie od 1998 r. piastuje stanowisko dziekana Wydziału Humanistycznego w Wyższej Szkole Humanistyczno-Ekonomicznej we Włocławku. W wyniku konkursu w 1996 r. uzyskał stanowisko profesora nadzwyczajnego na Wydziale Nauk Historycznych UMK, natomiast w styczniu 2001 r., w oparciu o ocenę dotychczasowego dorobku naukowego i dydaktycznego, otrzymał tytuł profesora nauk humanistycznych.

Spis prac: a) Prace monograficzne: 1) Bank Ludowy w Kowalewie Pomorskim 1873–1973, Warszawa 1975, ss. 88. 2) Tradycje klasowego ruchu robotniczego w Grudziądzu w okresie II Rzeczypospolitej (1920–1939), Grudziądz 1978, ss. 31. 3) Zarys historii Golubia-Dobrzynia i Kowalewa, [w:] Dzieje Golubia-Dobrzynia i okolic, pod red. K. Chruścińskiego, Toruń 1979, s. 69–119. 4) Organizacja i funkcjonowanie rad narodowych w województwie pomorskim 1945–1950. Studium historyczno-prawne, Roczniki TNT, R. 80, z. 1, Warszawa-Poznań-Toruń 1981, ss. 168. 5) W Polsce Ludowej (1945–1975), [w:] Toruń dawny i dzisiejszy. Zarys dziejów, pod red. M. Biskupa, Warszawa-Poznań-Toruń 1983, s. 529–631. 6) Chelmno w Polsce Ludowej (1945–1970). Stosunki społeczno-polityczne, organy administracji i samorządu terytorialnego, [w:] Dzieje Chelma. Zarys monograficzny, pod red. M. Biskupa, Warszawa-Poznań-Toruń 1987, s. 341–374. 7) Bank Spółdzielczy w Łasinie. 75 lat w służbie społeczeństwa 1909–1984, Toruń 1988, ss. 88 (wsp. Cz. Sobków). 8) Toruń. Portret miasta, Arkady, Warszawa 1988, ss. 100+80 (monografia albumowa). 9) O życiu kulturalnym w Toruniu w latach 1945–1985, Toruń 1989, ss. 216 (wsp. J. Belkot, B. Domańska, A. Kaleta). 10) Przekształcenia strukturalne miasta Torunia w latach 1920–1975, Toruń 1993, ss. 232. 11) Uwarunkowania i czynniki rozwoju, ustrój, życie gospodarcze oraz infrastruktura i gospodarka komunalna Bydgoszczy w II Rzeczypospolitej (1920–1939), [w:] Historia Bydgoszczy, t. 2, pod red. M. Biskupa, Bydgoszcz 1999, s. 25–176, 233–323. b) Wydawnictwa źródłowe: 12) Historia Polski 1918–1939 w świetle źródeł, Toruń 1982, ss. X+366 (wsp. W. Pronobis). 13) Historia Polski 1939–1945 w świetle źródeł, cz. 1, Toruń 1984, ss. VIII+219 (wsp. W. Pronobis). 14) Historia Polski 1939–1945 w świetle źródeł, cz. 2, Toruń 1984, ss. VI+197. c) Redakcje naukowe: 15) Kazimierz Gómy, Wąbrzeźno. Z dziejów miasta i okolic, pod red. naukową R. Sudzińskiego, Toruń 1988, ss. 143. 16) Materiały z sesji naukowej pt. Likwidacja Polskiego Państwa Podziemnego i jej następstwa na tle polityki ZSRR wobec Polski u schyłku II wojny światowej, Czasy Nowożytny, t. 1, 1996, wstęp i redakcja (s. 7–133). 17) Problemy narodowościowe i wyznaniowe na Pomorzu Nadwiślańskim i Kujawach w XX wieku. Zbiór studiów pod red. R. Sudzińskiego, Toruń 1997, ss. 245 (wstęp i redakcja). 18) Oblicza polskiego stalinizmu. Materiały z konferencji naukowej pod red. R. Sudzińskiego, Włocławek 2000, ss. 214 (wstęp i redakcja). 19) Wrzesień 1939 i jego konsekwencje dla ziem zachodnich i północnych Drugiej Rzeczypospolitej. Studia pod red. R. Sudzińskiego i W. Jastrzębskiego, Toruń-Bydgoszcz 2001, ss. 450 (wstęp i redakcja). d) Rozprawy i artykuły: 20) Dzieje przemysłu piernikarskiego w Toruniu, Rocznik Toruński, t. 6, 1972, s. 7–39 (wsp. R. Samulski). 21) Kształtowanie się granic i podziału administracyjnego województwa pomorskiego (bydgoskiego) w latach 1945–1950, Zapiski Historyczne, t. 38, 1973, z. 2, s. 51–80. 22) Obchody kopemikowskie w Toruniu w 1923 roku, Rocznik Toruński, t. 9, 1974, s. 153–177. 23) Tworzenie się administracji samorządowej na terenie Torunia w latach 1945–1947, tamże, t. 10, 1976, s. 21–63. 24) Rozwój organizacyjny PZPR w województwie pomorskim (bydgoskim) w latach 1948–1975, Acta Universitatis Nicolai Copernici, Historia 15, Toruń 1978, s. 87–118. 25) Ogólne zasady przejmowania przez władze polskie mienia opuszczonego i niemieckiego

na obszarze województwa pomorskiego po zakończeniu II wojny światowej, [w:] Rozprawy z dziejów XIX i XX wieku, przygotowane dla uczczenia pamięci profesora Witolda Łukaszewicza, pod red. S. Kalembki, Toruń 1978, s. 201–212. 26) Ewolucja podziału terytorialnego powiatu toruńskiego w latach 1919–1975, Prace Komisji Historii BTN, t. 14, Warszawa–Poznań 1980, s. 45–63. 27) Tworzenie się organów administracji ogólnej w województwie pomorskim w 1945 roku, Zapiski Historyczne, t. 45, 1980, z. 1, s. 93–131. 28) Powstanie i rozwój Polskiej Partii Robotniczej w Toruniu (1945–1948), Rocznik Toruński, t. 14, 1980, s. 5–29. 29) Ekonomiczka polityka Germanii na terenie Wostocznoj Prusii w 1920–1939 gg, Germania i Pribaltika, t. 6, Riga 1980, s. 80–94. 30) Problematyka działań militarnych w czasie II wojny światowej na łamach „Rocznika Grudziądzkiego” i „Rocznika Elbląskiego”, Wojskowy Przegląd Historyczny, t. 25, 1980, nr 4 (94), s. 261–265. 31) Stan badań nad dziejami Torunia w Polsce Ludowej, Rocznik Toruński, t. 15, 1981, s. 35–49 (wsp. J. Belkot). 32) Ukonstytuowanie się rad narodowych w województwie pomorskim w 1945 roku, Acta Universitatis Nicolai Copernici, Nauki Polityczne 12, Toruń 1981, s. 93–117. 33) Ewolucja składu społeczno-politycznego rad narodowych województwa pomorskiego w latach 1945–1950, tamże, Nauki Polityczne 13, Toruń 1982, s. 43–65. 34) Konspiracyjna działalność ruchu komunistycznego na Pomorzu w okresie okupacji hitlerowskiej (1939–1945), [w:] 100 lat ruchu robotniczego na Pomorzu, pod red. M. Wojciechowskiego, Toruń 1983, s. 107–116. 35) Udział PPR i PPS w tworzeniu organów władzy i administracji państwowej w województwie pomorskim (1945–1948), tamże, s. 151–169. 36) Samorząd terytorialny w województwie pomorskim w latach 1945–1950, Zapiski Historyczne, t. 48, 1983, z. 4, s. 67–101. 37) Działalność spółdzielni oszczędnościowo pożyczkowych na Pomorzu – w 125 rocznicę ich powstania, Toruń 1986, ss. 23. 38) Rozwój nauki na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu oraz w Wyższych Szkołach Pedagogicznych w Bydgoszczy i w Olsztynie, [w:] Rozwój nauki na Pomorzu Wschodnim w latach 1945–1985. Materiały z konferencji naukowej, pod red. M. Biskupa, TNT, Toruń 1987, s. 7–29. 39) Przemiany społeczno-polityczne na Kujawach i Pomorzu w okresie Polski Ludowej w świetle publikacji z lat 1978–1985, Rocznik Kulturalny Kujaw i Pomorza, t. 11, Bydgoszcz–Toruń–Włocławek 1989, s. 177–184. 40) Uwarunkowania życia kulturalnego Torunia, [w:] J. Belkot, B. Domańska, A. Kalta, R. Sudziński, O życiu kulturalnym w Toruniu w latach 1945–1985, Toruń 1989, s. 11–67. 41) Ochrona i rewaloryzacja Zespołu Staromiejskiego, tamże, s. 194–216. 42) Próby reform gospodarczych w Polsce po 1956 roku, Sprawozdania Towarzystwa Naukowego w Toruniu 42, Toruń 1989, s. 39–44. 43) Charakterystyka bazy źródłowej i zainteresowań badawczych w odniesieniu do mniejszości narodowych na Pomorzu w latach 1920–1939, [w:] Mniejszości narodowe i wyznaniowe w województwie pomorskim w okresie międzywojennym (1920–1939). Zbiór studiów pod red. M. Wojciechowskiego, Toruń 1991, s. 7–28. 44) Rozwój badań regionalnych nad dziejami Pomorza Nadwiślańskiego i Kujaw, [w:] O uprawianiu i znaczeniu historii regionalnej. Materiały konferencji naukowej: Historia regionalna i jej miejsce w świadomości społecznej, Toruń 1991, s. 70–87. 45) Untersuchungen zur neusten Polnischen Geschichte in wissenschaftlichen Zentren Nordostpolens (1945–1990), Zapiski Historyczne, t. 57, 1992, z. 1, s. 255–273. 46) Problem mniejszości narodowych w Toruniu po II wojnie światowej (1945–1950), [w:] Mniejszości narodowe i wyznaniowe w Toruniu w XIX i XX wieku. Zbiór studiów pod red. M. Wojciechowskiego, Toruń 1993, s. 173–199. 47) Problem stołeczności województwa pomorskiego przed i po II wojnie światowej, Przegląd Regionalny 6, Toruń 1993, s. 54–61. 48) U źródeł konfliktu między Bydgoszczą a Toruniem, Promocje Pomorskie 4 (16), Bydgoszcz–Toruń–Włocławek 1994, s. 3–5. 49) Uwarunkowania i bariery rozwoju Torunia po II wojnie światowej, Przegląd Regionalny (nowa edycja), nr 1, Toruń 1995, s. 75–80. 50) Z historii dekanatów toruńskich (w XIX i XX wieku), [w:] Diecezja Toruńska. Historia i teraźniejszość, t. 15, 16, 17 (Dekanały Toruńskie I, II, III), Toruń 1995, s. 22–34. 51) Spółdzielczość bankowa na Pomorzu do roku 1939, [w:] Pomorze – Polska – Europa. Studia i materiały z dziejów XIX i XX wieku, Toruń 1995, s. 149–161. 52) Polityka gospodarcza Niemiec wobec Prus Wschodnich i krajów bałtyc-

kich w latach 1920–1939, [w:] Polska i jej sąsiedzi w czasach najnowszych, Toruń 1995, s. 145–154. 53) Transfer ludności niemieckiej z Wybrzeża Gdańskiego po II wojnie światowej (1945–1959), [w:] Migracje polityczne i ekonomiczne w krajach nadbałtyckich w XIX i XX wieku, pod red. J. Borzyszkowskiego i M. Wojciechowskiego, Toruń–Gdańsk 1995, s. 183–226. 54) Liczba, rozmieszczenie i struktura ludności niemieckiej na Pomorzu Nadwiślańskim w latach 1945–1959, [w:] Ludność niemiecka na ziemiach polskich w latach 1939–1945 i jej powojenne losy. Materiały z konferencji pod red. W. Jastrzębskiego, Bydgoszcz 1995, s. 133–151. 55) Die deutsche Minderheit in Thorn 1945–1950. Ausreise – Repatriierung – Vertreibung, Westpreussen – Jahrbuch, Band 46, Münster 1995, s. 139–156. 56) Źródła do dziejów Pomorza Wschodniego w czasie okupacji hitlerowskiej i po II wojnie światowej, [w:] Stan i potrzeby edycji źródłowych dla historii Pomorza i innych krajów południowej strefy bałtyckiej. Materiały z konferencji ogólnopolskiej pod red. M. Biskupa, Toruń 1995, s. 117–132. 57) Wpływ I wojny światowej na funkcjonowanie polskiej spółdzielczości kredytowej w zaborze pruskim, [w:] Społeczeństwo polskie na ziemiach pod panowaniem pruskim w okresie I wojny światowej (1914–1919). Materiały z sesji naukowej pod red. M. Wojciechowskiego, Toruń 1996, s. 181–202. 58) Mniejszość niemiecka w Toruniu po II wojnie światowej (1945–1950), Zapiski Historyczne, t. 61, 1996, z. 2–3, s. 45–70. 59) Stanowisko ZSRR wobec kształtu terytorialnego i oblicza politycznego Polski w latach 1944–1945 (w świetle źródeł), Czasy Nowożytne, t. 1, Toruń–Lublin–Olsztyn–Kielce 1996, s. 33–51. 60) Uwarunkowania i czynniki rozwoju Bydgoszczy w okresie industrializacji miasta (od połowy XIX do końca XX wieku), [w:] Bydgoszcz. 650 lat praw miejskich. Zbiór artykułów pod red. M. Grzegorza i Z. Biegańskiego, Bydgoszcz 1996, s. 141–160. 61) Sanacja Starego Miasta w Toruniu na tle polskiej i europejskiej myśli oraz praktyki konserwatorskiej w XIX i XX wieku, [w:] Europa Orientalis. Polska i jej wschodni sąsiedzi od średniowiecza po współczesność, Toruń 1996, s. 401–412. 62) Rozwój badań nad historią najnowszą w ośrodkach naukowych Polski Północnej (1945–1995), Zeszyty Naukowe WSP w Bydgoszczy. Studia Historyczne, z. 5, pod red. M. Grzegorza, Bydgoszcz 1997, s. 93–117. 63) Stanowisko władz państwowych wobec Ziem Odzyskanych w latach 1944–1949, Przegląd Regionalny, nr 1, Toruń 1997, s. 81–98. 64) Taktyka i propaganda władz komunistycznych w stosunku do Ziem Odzyskanych w latach 1944–1949, [w:] Władze komunistyczne wobec Ziem Odzyskanych po II wojnie światowej. Materiały z konferencji naukowej pod red. S. Łacha, Słupsk 1997, s. 7–27. 65) Die Barrieren in der Wirtschaftlichen Entwicklung Polens nach dem 2. Weltkrieg (1944–1989), Studia Historiae Oeconomicae, vol. 22, Poznań 1997, s. 103–119. 66) Ludność niemiecka w województwie pomorskim w latach 1945–1950, jej liczebność rozmieszczenie i zróżnicowanie, [w:] Problemy narodowościowe i wyznaniowe na Pomorzu Nadwiślańskim i Kujawach w XX wieku. Zbiór studiów pod red. R. Sudzińskiego, Toruń 1997, s. 53–92. 67) Ekonomiczne struktury podległości Polski wobec ZSRR – problemy badawcze i interpretacyjne ze szczególnym uwzględnieniem lat 1944–1957, Acta Universitatis Nicolai Copernici, Historia 30: Gospodarka, społeczeństwo, ustrój, Toruń 1997, s. 163–181. 68) Przemiany terytorialno-administracyjne na obszarze województwa pomorskiego (bydgoskiego) w latach 1920–1975 i rola Bydgoszczy jako ośrodka administracyjnego Polski Północnej, Prace Komisji Historii BTN, t. 16, Bydgoszcz 1998, s. 193–220. 69) Główne etapy i kierunki rozwoju Brodnicy po II wojnie światowej (1945–1995), [w:] Brodnica. Siedem wieków miasta, pod red. J. Dygdały, Brodnica 1998, s. 301–312. 70) Losy ludności niemieckiej na ziemiach dawnych i nowych po zakończeniu II wojny światowej (na przykładzie Pomorza Nadwiślańskiego). Podobieństwa i różnice, [w:] Mniejszości narodowe i wyznaniowe na Pomorzu w XIX i XX wieku. Zbiór studiów pod red. M. Wojciechowskiego, Toruń 1998, s. 201–227. 71) Mniejszość niemiecka na Kujawach wschodnich i w ziemi dobrzyńskiej po 1945 roku, Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie, t. 13, Włocławek 1999, s. 93–125. 72) Stalinizacja polskiej gospodarki – uwarunkowania wewnętrzne i zewnętrzne oraz przekształcenia strukturalne (1944–1955), Czasy Nowożytne, t. 6, 1999, s. 117–137. 73) Gospodarka polska na rozdrożu – próby destalinizacji ekonomiki po śmierci Stalina, [w:] Oblicza polskiego

stalinizmu. Materiały z konferencji naukowej pod red. R. Sudzińskiego, Włocławek 2000, s. 89–110. 74) Przesiedlenie ludności niemieckiej z ziem dawnych i nowych po zakończeniu II wojny światowej. Podobieństwa i różnice (na przykładzie Pomorza Nadwiślańskiego), [w:] *Migracje i Społeczeństwo*, t. 4, Warszawa 2000, s. 218–242, 288–289. 75) *Stalinist Influences on the Polish Economy Internal and External Conditions and Structural Changes (1944–1955)*, *Czasy Nowożytne (Modern Times)*, vol. 1/2000, s. 177–195. 76) Rola problematyki niemieckiej w procesie indoktrynacji społeczeństwa polskiego przez władze komunistyczne po II wojnie światowej, *Zeszyty Naukowe WSHE*, t. V, Nauki Humanistyczne, z. 2, Włocławek 2000, s. 99–130. 77) Losy ludności niemieckiej na ziemiach dawnych i nowych po zakończeniu II wojny światowej (na przykładzie Pomorza Nadwiślańskiego). Podobieństwa i różnice, [w:] *Balcenica Posaeniensia XI/XII*, Poznań 2001, s. 239–248. 78) Miejsce Niemców w społeczeństwie Pomorza przed wybuchem II wojny światowej, [w:] *Wrzesień 1939 i jego konsekwencje dla ziem zachodnich i północnych Drugiej Rzeczypospolitej*. Studia pod red. R. Sudzińskiego i W. Jastrzębskiego, Toruń–Bydgoszcz 2001, s. 15–38. 79) Miejsce Pomorza w koncepcjach podziału terytorialnego II Rzeczypospolitej, [w:] *Zjednoczenie Pomorza z Polską w 1920 roku*. W osiemdziesiątą rocznicę, Toruń 2001 (w druku). 80) Problemy rozwoju i integracji głównych miast regionu kujawsko-pomorskiego z perspektywy historycznej (do 1989 roku), *Prace Komisji Historii BTN*, t. 17, Bydgoszcz 2001. 81) Uwarunkowania polityczne i bariery wzrostu gospodarczego Polski na tle krajów środkowoeuropejskich po II wojnie światowej (1944–1989), [w:] *Polska w podzielonym świecie po II wojnie światowej (do 1989 roku)*, pod red. M. Wojciechowskiego, Toruń 2001 (w druku). e) *Biogramy*: 82–90) Chalabowski Jan, Chochliuk Jerzy, Dyksa Alfons, Enerlich Stanisław, Kawalkowski Antoni, Kiersznowski Brunon, Kruk Bronisław, Pawlewicz Franciszek, Prochorowicz Jan, [w:] *Słownik Biograficzny Działaczy Ruchu Robotniczego województwa toruńskiego*, Toruń 1988, s. 21–22, 28–29, 30–32, 50, 52, 58–59, 80–81, 85. 91) Donald Steyer, *Głos Uczelni*, nr 6 (100), UMK, Toruń 1994, s. 23. 92) Nowicki Julian (1912–1936), [w:] *Słownik Biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego*, t. 3, Gdańsk 1997, s. 333. 93) Spadowski Paweł (1885–1918), tamże, t. 4, Gdańsk 1998, s. 245–246. 94–98) Boszko Ryszard, Dietl Bronisław, Głazowski Józef, Łukasiewicz Witold, Żółtowski Stanisław, [w:] *Toruński Słownik Biograficzny*, t. 1, Toruń 1998, s. 41–42, 81–82, 104–105, 166–168, 261–262. 99–101) Adriańczyk Stanisław, Kozanecki Florian, Tłoczek Ignacy, tamże, t. 2, Toruń 2000, s. 19, 149–150, 246–248. 102–110) Bierut Bolesław, Cyrankiewicz Józef, Gierek Edward, Gomulka Władysław, Jaruzelski Wojciech, Mikołajczyk Stanisław, Ochab Edward, Piasecki Bolesław, Wałęsa Lech, [w:] *Europe Since 1945 An Encyclopedia*, Garland Publishing, Inc. New York and London 2001, vol. I, s. 126, 249–250, 508–509, 517–519, 690–691; vol. II, s. 947, 979, 1348–1351. f) *Hasła encyklopedyczne*: 111–116) December 1970, March 1968, Martial Law, Polish Question, Rapacki's Plan, Warsaw Pact, [w:] *Europe Since 1945 An Encyclopedia*, Garland Publishing, Inc. New York and London 2001, vol. II, s. 991, 993–994, 1000–1001, 1054, 1352–1353. g) *Sprawozdania*: 117) Główne tezy książki: Ryszard Sudziński, *Organizacja i funkcjonowanie rad narodowych w województwie pomorskim 1945–1950*, *Sprawozdania Towarzystwa Naukowego w Toruniu* 31, Toruń 1978, s. 40–42. 118) *Sprawozdanie z działalności Oddziału Polskiego Towarzystwa Historycznego w Toruniu w 1984 roku*, *Zapiski Historyczne*, t. 50, 1985, z. 1, s. 171–173. 119) *Sprawozdanie z działalności Oddziału Polskiego Towarzystwa Historycznego w Toruniu w 1985 roku*, tamże, t. 51, 1986, z. 1, s. 195–197. 120) *Sprawozdanie z działalności Oddziału Polskiego Towarzystwa Historycznego w Toruniu w 1986 roku*, tamże, t. 52, 1987, z. 1, s. 219–220. h) *Recenzje*: 121) J. Ogródnik, 50 lat ruchu zawodowego w gdańskim rolnictwie. *Zarys historyczny*, Warszawa 1972, [w:] *Kwartalnik Historii Ruchu Zawodowego*, t. 13, 1974, nr 3 (51), s. 82–85. 122) J. Chamot, *Bydgoska Fabryka Kabli 1923–1973*. *Zarys historyczno-socjologiczny*, Bydgoszcz 1973, [w:] *Zapiski Historyczne*, t. 41, 1976, z. 4, s. 174–178. 123) H. Rybicki, *Powstanie i działalność władzy ludowej na zachodnich i północnych obszarach Polski 1945–1949*, Poznań–Ślupsk 1976, tamże, t. 43, 1978, z. 4, s. 175–178. 124) *Zeszyty Naukowe Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Gdań-*

skiego, Historia 4, Gdańsk 1975, [w:] Dzieje Najnowsze, t. 11, z. 2, Wrocław-Gdańsk 1979, s. 201–204. 125) J. Siekierzyński, Tworzenie administracji państwowej w województwie gdańskim (1945–1950), Gdańsk 1978, [w:] Zapiski Historyczne, t. 45, 1980, z. 1, s. 171–175. 126) T. Białecki, Prasa Pomorza Szczecińskiego w latach 1945–1975, Szczecin 1978, tamże, t. 45, 1980, z. 1, s. 177–179. 127) R. Kozłowski, Przeobrażenia społeczno-polityczne w województwie pomorskim (1945–1948), Toruń 1976, [w:] Rocznik Kulturalny Kujaw i Pomorza, t. 10, Bydgoszcz 1982, s. 203–204. 128) Z dziejów ruchu robotniczego na Kujawach wschodnich i ziemi dobrzyńskiej, pod red. Z. Waszkiewicz, Włocławek 1982, [w:] Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie, t. 6, Historia, Włocławek 1988, s. 361–363. 129) Województwo włocławskie. Zarys dziejów, obraz współczesny, perspektywy rozwoju. Monografia regionalna pod red. T. Olszewskiego, Łódź – Włocławek 1982, [w:] Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie, t. 6, Historia, Włocławek 1988, s. 369–371. 130) I. Szejdere, Socjalistyczna industrializacja w Łatwii. Chod, itogi, problemy, Akademia Nauk Łatwiskiej SSR. Instytut Historii, Riga 1989, [w:] Zapiski Historyczne, t. 57, 1992, z. 4, s. 169–171. i) Bibliografie i informatory: 131) Bibliografia prac prof. dra Witolda Łukaszczyka ogłoszonych drukiem w latach 1933–1976, [w:] Rozprawy z dziejów XIX i XX wieku, przygotowane dla uczczenia pamięci profesora Witolda Łukaszczyka, pod red. S. Kalembki, Toruń 1978, s. 13–31. 132) Stan i potrzeby badań nad najnowszą historią Grudziądza. Przewodnik bibliograficzny, Rocznik Grudziądzki, t. 13, 1998, s. 217–247. 133) Stare Miasto w Toruniu. Informator turystyczny, Toruń 1990, ss. 32. j) Inne: 134) Laudacja wygłoszona przez przewodniczącego Kapituły Nagrody „Za osiągnięcia w badaniach polonijnych” prof. dra hab. Ryszarda Sudzińskiego podczas uroczystego wręczenia nagród pierwszym laureatom w Zielonej Górze w dniu 24 października 2000 r., [w:] Roczniki Polskiego Towarzystwa Naukowego na Obczyźnie, R. 1999/2000 (Londyn), s. 198–204. 135) Działalność Światowej Rady Badań nad Polonią w zakresie oceny kierunków i dokonań historiografii dotyczącej wychodźstwa polskiego w świecie, Rocznik Dziedzictwa Polonii, Częstochowa (w druku).

Wydział II

BURDZIEJ BOGDAN urodził się 10 grudnia 1954 r. w Mrągowie jako syn Stanisława i Olimpii z Zambrzyckich, przesiedleńców z Nowogródzczyzny i Wileńszczyzny. Szkołę podstawową i liceum ogólnokształcące ukończył w mieście rodzinnym. W latach 1973–1977 studiował polonistykę na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu. W 1977 r. uzyskał magisterium na podstawie pracy „Problem ‘duszy rosyjskiej’ w literaturze i publicystyce okresu Młodej Polski” (seminarium prof. dra Artura Hutnikiewicza). Po studiach pracował (1977–1982) na wsi jako nauczyciel szkoły podstawowej w Łążynie (gmina Obrowo). W lutym 1982 r. został zatrudniony w Instytucie Filologii Polskiej UMK jako asystent. W 1985 r. w Instytucie Filologii Polskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie odbył (pod opieką prof. Tomasza Weissa) semestralny staż naukowy. W 1989 r. uzyskał doktorat na podstawie rozprawy „Szkice Adama Szymańskiego na tle literatury zsyłkowej” (promotor: prof. dr A. Hutnikiewicz). W 1990 r. został adiunktem. Stopień naukowy doktora habilitowanego uzyskał na Wydziale Humanistycznym UMK w 1999 r. (uchwała Rady Wydziału Humanistycznego z dnia 15 czerwca; data zatwierdzenia przez Centralną Komisję Kwalifikacyjną: 29 XI) na podstawie rozprawy „*Super flu-*

mina Babylonis. Psalm 136(137) w literaturze polskiej XIX–XX w.”. W latach 1982–2001 opublikował lub złożył do druku 47 prac naukowych (w tym: 2 książki autorskie, 2 edycje dzieł pisarzy dawnych, 1 książkę zbiorową współredagowaną naukowo, 42 artykuły) oraz wziął udział w 34 konferencjach naukowych (w tym 2 zagranicznych: University of Warrick, Coventry, 1990; Uniwersytet Irkucki, 2000). Był stypendystą Centro Incontri e Studi Europei (Rzym, X 1985, V–VI 1992), Wspólnoty Europejskiej (Rzym, V–VII 1993, Uniwersytet La Sapienza), Towarzystwa Historyczno–Literackiego (stypendium im. Stanisława Lema, Paryż, IX–X 1998). W 1999 r. (23 VIII – 3 IX) przeprowadził kwerendę archiwalno–biblioteczną w Moskwie. Jest członkiem Towarzystwa Naukowego w Toruniu oraz Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza.

Spis prac: a) Książki: 1) *Inny świat ludzkiej nadziei. Szkice Adama Szymańskiego na tle literatury zsyłkowej*, Toruń 1991, s. 252. 2) [edycja] F. Łasiewicki [autor domniemany], *Pamiętniki Woźnego Cenzury*, oprac. i wstępem poprzedził..., Toruń 1995, s. 120, ([wstęp] „Wallenrod w Cenzurze”, s. 5–38; „Przypisy wydawcy”, s. 79–114). 3) [edycja] A. Szymański, *Szkice*, wstęp i opracowanie..., Kraków 1998, s. 372 („Wstęp”, s. 5–60); seria: Biblioteka Polska. 4) *Super flumina Babylonis*. Psalm 136(137) w literaturze polskiej XIX–XX w., Toruń 1999, s. 364. 5) [redakcja naukowa] Zygmunt Krasiński – nowe spojrzenia, praca zbior. pod red. G. Halkiewicz–Sojak i B. Burdzieja, Wyd. UMK, Toruń 2001, s. 580. b) Artykuły: 6) Prus, Orzeszkowa i inni o pomografii. Zapomniane wypowiedzi w ankiecie lwowskiej Sodalicii akademickiej z 1909 r., *Pamiętnik Literacki*, 1984, nr 1, s. 249–254. 7) Problematyka literacka na łamach „Przeglądu Powszechnego” w latach 1934–1953, *Przegląd Powszechny*, 1984, nr 5, s. 171–187. 8) Problem „duszy rosyjskiej” w publicystyce okresu Młodej Polski, *Acta Universitatis Nicolai Copernici*, *Filologia Polska*, XXVI, 1985, s. 69–93. 9) *Szkice Adama Szymańskiego a Wspomnienia z domu umarłych* Fiodora Dostojewskiego, *Acta Universitatis Nicolai Copernici*, *Filologia Polska*, XXVIII, 1986, s. 19–43. 10) Poetyka snu w twórczości Henryka Sienkiewicza, [w:] *Teoretyczne aspekty powieści historycznej*, pod red. T. Bujnickiego, Katowice 1986, s. 22–34. 11) Ks. Krzysztof Szwerwicki – duszpasterz Sybiru, *Przegląd Powszechny*, 1987, nr 1, s. 72–85. 12) Nieznany list Józefa Kalinowskiego do ks. Piotra Semenki, *Przegląd Powszechny*, 1988, nr 2, s. 269–271. 13) Izaak Cyłkow – tłumacz Starego Testamentu, poprzednik Miłosza, *Znak*, 1988, nr 5–6, s. 17–34. 14) Psalm 29, werset 11 – dwie glosy: Miłosz, Sienkiewicz, *Przegląd Powszechny*, 1988, nr 7–8, s. 198–9. 15) Bibliografia prac Artura Hutnikiewicza, [w:] *Od Kochanowskiego do Różewicza. Prace ofiarowane Arturowi Hutnikiewiczowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, pod red. J. Kryszaka, Warszawa–Poznań–Toruń 1988, s. 261–284. 16) Oswajanie egzotyki w polskiej literaturze zsyłkowej (syberyjskiej), [w:] *Egzotyzm w literaturze*, pod red. E. Kuźmy, Szczecin 1990, s. 49–65. 17) Iwanowa i Gerszenzona „diagonalny” spór o kulturę, *Znak*, 1990, nr 2–3, s. 5–9 [jako wstęp do poz. d) Przekłady, 2]. 18) *Inny świat ludzkiej nadziei. O Szkicach Adama Szymańskiego*, *Przegląd Wschodni*, 1992, nr 2, s. 279–300. 19) Doświadczenie religijne w literaturze zsyłkowej, [w:] *Problematyka religijna w literaturze pozytywizmu i Młodej Polski. Świadcstwa poszukiwań*, red. S. Fita, Lublin 1993, 147–171. 20) Wallenrod w Cenzurze, minister i cenzorzy w IV części *Dziadów*, [w:] *Księga w 170. rocznicę Ballad i romansów Adama Mickiewicza*, pod red. J. Kolbuszewskiego, Wrocław 1993, s. 85–98. 21) Objawienie w Martwym Domu według Zbigniewa Herberta, *Prace Polonistyczne*, ser. XLVIII, 1993, s. 187–206 [por. niżej poz. 36]. 22) *Moje więzienia* Silvio Pellico w Polsce. Przyczynek do dziejów recepcji, [w:] *Zapomniane wielkości romantyzmu. Pokłosie sesji*, pod red.

Z. Trojanowiczowej i Z. Przychodniaka, Poznań 1995, s. 249–265. 23) Marii Konopnickiej *Modlitwy* po pogromie warszawskim 1881 roku, [w:] Maria Konopnicka. Nowe studia i szkice, pod red. J. Z. Białka i T. Budrewicza, Kraków 1995, s. 51–62. 24) Nad rzekami wygnania. Głosa do dziejów psalmu 137(136) *Super flumina Babylonis* w literaturze polskiej XIX i XX w., [w:] Religijny wymiar literatury polskiego romantyzmu, red. D. Zamańska, M. Maciejewski, Lublin 1995, s. 65–81. 25) Rzymianie, Żydzi i chrześcijanie pod Łukiem Tytusa. Głosa historycznoliteracka do dziejów pewnego wątku kultury europejskiej, [w:] Polonistyka toruńska Uniwersytetu w 50. rocznicę utworzenia UMK. Literaturoznawstwo, pod red. J. Kryszaka, Toruń 1996, s. 161–170. 26) Poezja i architektura. *Łuk Tytusa* Teofila Lenartowicza na tle europejskiej „poezji Rzymu”, [w:] Z pogranicza literatury i sztuk, pod red. Z. Mocarskiej-Tycowej, Toruń 1996, s. 5–37. 27) Topika psalmu 136(137) w strukturze ideowej *Niewoli tatarskiej*, *Tej trzeciej* oraz *We mgle* Henryka Sienkiewicza. [w:] Henryk Sienkiewicz i jego twórczość, pod red. Z. Przybyły, Częstochowa 1996, s. 107–123. 28) Fenomenologia śmierci w nowelistyce Marii Konopnickiej, *Acta Universitatis Nicolai Copernici*, Filologia Polska, XLIX, 1997, s. 3–18. 29) Przypowieść o miłosierdziu. *W zimowy wieczór* Elizy Orzeszkowej, [w:] Interpretacje aksjologiczne, pod red. W. Panasa, A. Tyszczyka, Lublin 1997, s. 75–98. 30) Refleksja poetycka Wiktora Gomułkiego o Żydach po pogromie warszawskim 1881 r., *Acta Universitatis Nicolai Copernici*, Filologia Polska, LI, 1998, s. 23–43. 31) Księgi święte Żydów w literaturze polskiej XIX w. (Niemcewicz, Krasiński, Orzeszkowa), [w:] Biblioteki i książki w literaturze, red. K. Bednarska-Rusajowa, Kraków 1998, s. 109–121. 32) Polscy poeci pod Łukiem Tytusa (Iwaskiewicz, Wat, Winczakiewicz, Brandstaetter, [w:] Włochy a Polska. Wzajemne spojrzenia, pod red. J. Okonia, przy współpracy M. Kurana i M. Kwiek, Łódź 1998, s. 260–274. 33) *Lalka* Prusa o genezie pogromu warszawskiego 1881 r. Rekonesans problemu, [w:] Jubileuszowe „żniwo u Prusa”. Materiały z międzynarodowej sesji Prusowskiej w 1997 r., pod red. Z. Przybyły, Częstochowa 1998, s. 171–192. 34) Tryumf Boga i Polaków nad „tryumfem cara Północy”. Próba objaśnienia kilku miejsc w *Dziadach* (części III) i w *Panu Tadeuszu* Adama Mickiewicza, [w:] *Pan Tadeusz* i jego dziedzictwo. Poemat, redakcja B. Dopart, F. Ziejka, Kraków 1999, s. 284–312. 35) *Nad rzekami Babilonu*. Księżda Dionizego Bączkowskiego antologia poezji „Wychodźców o powrocie do Ojczyzny” (1916 r.), [w:] Pierwsza wojna światowa w literaturze polskiej i obcej. Wybrane zagadnienia, pod red. E. Łoch, K. Stępnika, Lublin 1999, s. 103–118. 36) Wiktora Woroszyńskiego sen w Babilonie, [w:] Oniryczne tematy i konwencje w literaturze polskiej XX wieku, praca zbiorowa pod red. I. Glatzel, J. Smulskiego i A. Sobolewskiej, Toruń 1999, s. 147–155. 37) Objawienie w Martwym Domu według Zbigniewa Herberta, [w:] Poznawanie Herberta 2, Wybór i wstęp A. Franaszek, Kraków 2000, s. 405–435 [nowa wersja artykułu zob. wyżej poz. 20]. 38) Izrael i krzyż. U podstaw ideowych *Nie-Boskiej komedii* Zygmunta Krasińskiego, [w:] Zygmunt Krasiński – nowe spojrzenia, praca zbiorowa pod red. G. Halkiewicz-Sojak i B. Burdzieja, Toruń 2001, s. 201–249. c) Artykuły w druku: 39) Adam Szymański (1852–1916) i jego syberyjskie *Szkice* [księga referatów sesji „Historia i współczesność syberyjsko-polska: aktualne zagadnienia”, Irkuck, 11–13 IX 2000 r.]. 40) Sybir Marii Konopnickiej. I. W poemacie *Sen Jermaka* (1895) [referat na konferencji: „Miejsca Konopnickiej. Przejycia – pejzaż – pamięć”, Żarnowiec, 22–24.09. 2000 r.]. 41) „Więcej Żyda niż jakiegoś tam Hamleta” – „temat [...] ohydnie trudny” w opowiadaniu *Oko za oko* (1892) Stefana Żeromskiego [księga referatów sesji „Literackie obrazy kultury polskiej. Twórczość Stefana Żeromskiego”, Sandomierz, 17–18.11. 2000 r.]. 42) Oświeceniowy mit „łaskawości Tytusa” [Księga pamiątkowa prof. dra hab. Stanisława Fity, KUL, Lublin]. 43) Wyjazd Cypriana Norwida do Ameryki w świetle listu Franciszka Olaya do ks. Piotra Semenki [księga pamiątkowa prof. dra Artura Hutnikiewicza, UMK, Toruń]. 44) „We krwi to jest, w tradycji” – szlachcic i jego konie w „noweli sportowej” *Przeszkoda* (1897) Klemensa Junoszy-Szaniawskiego [referat na konferencji: Dworki – pejzaże – konie. Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Janów Podlaski, 17–19.05. 2001 r.]. 45) Bolesław

Prus o „kwesii żydowskiej u nas” w latach 1896–1912 [referat na konferencji: Bolesław Prus. Pisarz – publicysta – myśliciel, Kazimierz Dolny, 11–13 X 2001 r., UMCS w Lublinie, KUL]. 46) Świat żydowski Michała Bałuckiego. Rekonesans historycznoliteracki [referat na konferencji: Świat Michała Bałuckiego, 30.05–1.06. 2001 r., Kraków, AP]. 47) „Galilae vicisti!” Postać Juliana Apostaty w literackich sporach o chrześcijaństwo (Felicjan Faleński – Adam Asnyk) [referat na konferencji: Na początku wieku..., 4–6 kwietnia 2000 r., Poznań, UAM, PTPN; przedruk: Ethos, numer tematyczny: „Dzieje – Nie-Boska komedia?”, TN KUL, Lublin]. 48) Ligoń Jan 1851–1917 [hasło biograficzne w:] Encyklopedia Katolicka KUL, Lublin. c) Varia (recenzje, omówienia, noty) w czasopismach (1979–1988): Język Rosyjski, Nowe Książki, Przegląd Powszechny, Res Publica, Tygodnik Powszechny, Więź, Znak. d) Przekłady: 49) L. Szestow, Zuchwałość i pokora [fragm. książki: Na wiesach Iowa, Paryż 1929], Więź, 1981, nr 7–8, s. 75–91. 50) W. Iwanow, M. Gerszenzon, Korespondencja z dwóch kątów [Pieriepiska iz dwuch ugłow, Moskwa-Berlin 1921], Znak, 1990, nr 2–3, s. 10–40.

GZELLA GRAŻYNA urodziła się 12 listopada 1954 r. w Ostródzie. W 1969 r. ukończyła szkołę podstawową, a w 1973 r. Liceum Ogólnokształcące. W latach 1973–1977 studiowała historię – specjalność archiwistyka – w Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu. Pracę magisterską napisała pod kierunkiem prof. dra hab. Andrzeja Tomczaka. W okresie od 1 VII 1977 r. do 15 XII 1978 r. pracowała w Bibliotece Uniwersyteckiej w Toruniu. Z końcem 1978 r. podjęła pracę w Zakładzie Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, zajmując kolejno stanowiska: asystenta stażysty (do 1 X 1979), asystenta (do 1 I 1982), starszego asystenta (do 1 X 1986), adiunkta (do 1 IV 2000), profesora nadzwyczajnego (do chwili obecnej). W roku 1986 obroniła pracę doktorską zatytułowaną: „Sieć biblioteczna, biblioteki i propaganda czytelnictwa w kołach młodzieży wiejskiej CZMW i ZMW RP »Wici« (1919–1928–1939)”, napisaną pod kierunkiem prof. dra hab. Witolda Stankiewicza. Na podstawie oceny ogólnego dorobku naukowego i przedstawionej rozprawy pod tytułem: „»Pisma dla ludu« pod zaborami w I połowie XIX wieku” uzyskała w 1995 r. stopień naukowy doktora habilitowanego w zakresie bibliologii – historii książki i prasy XIX i XX w., nadany uchwałą Rady Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Wrocławskiego. Jej zainteresowania naukowe koncentrują się wokół historii prasy polskiej przeznaczonej dla chłopów w XIX i początkach XX w., prawa prasowego w okresie zaborów, działalności dziennikarskiej i publicystycznej redaktorów prasy polskiej w XIX w. Rezultaty badań przeprowadzonych w kraju i za granicą prezentowała w publikacjach oraz na konferencjach organizowanych przez bibliologów i historyków. W okresie od 1 II 1988 r. do 30 IX 1995 r. pełniła funkcję kierownika Zaocznego Studium Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej, w latach 1995–1996 była prodziekanem Wydziału Nauk Historycznych UMK, jest również członkiem komisji egzaminacyjnej dla bibliotekarzy – nauczycieli przy Zakładzie Doskonalenia Nauczycieli w Toruniu.

Spis prac: a) Prace monograficzne: 1) Biblioteki i czytelnictwo w kołach młodzieży wiejskiej CZMW i ZMW RP „Wici”. (1919–1928–1939). Toruń 1991, ss. 87. 2) „Pisma dla ludu” pod zaborami w pierwszej połowie XIX wieku. Toruń 1994, ss. 229. b) Podręczniki i skrypty: 3) Wybrane zagadnienia naukoznawstwa. Wybór źródeł dla studentów bibliotekoznawstwa i informacji naukowej. Toruń 1993, ss. 164. c) Rozprawy i artykuły: 4) Mikroformy – ich miejsce w strukturze organizacyjnej biblioteki, [w:] Studia o działalności i zbiorach Biblioteki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, pod red. B. Ryszewskiego, cz. 2, Toruń 1982, s. 19–37 (współautorka: U. Zaborska). 5) Czytelnictwo a świadomość społeczna w ZMW RP „Wici”, Pokolenia 1985, nr 2, s. 145–150. 6) Biblioteki kół Kieleckiego Związku Młodzieży wiejskiej w latach 1929–1938, Studia Kieleckie 1986, nr 3, s. 75–83. 7) Księgarnia Krakowskiego ZMW „Znicz” w latach 1933–1939, Księgarz 1987, nr 3, s. 15–18. 8) Prasa związkowa w uchwałach ZMW RP „Wici”, Pokolenia 1988, nr 5, s. 121–124. 9) Sieć biblioteczna CZMW i ZMW RP „Wici” (1919–1928–1939), Acta Universitatis Nicolai Copernici 1988, z. 185, Historia 22, s. 135–150. 10) Czytelnictwo w Uniwersytetach Ludowych Ignacego Solarza, Młodzież–Kultura–Wieś, t. 9, 1988, s. 75–80. 11) Organizowanie czytelnictwa w ZMW RP „Wici” – jako instrumentu upowszechniania ideologii spółdzielczej, Spółdzielczy Kwartalnik Naukowy 1988, nr 4, s. 99–104. 12) „Prawdziwy Ewangelik Polski” – mazurskie „pismo dla ludu” (1859–1860), Komunikaty Mazursko-Warmińskie 1990, nr 1–4, s. 19–24. 13) Zainteresowania historyczne profesora Kazimierza Hartleba na podstawie spuścizny przechowywanej w Bibliotece Uniwersyteckiej w Toruniu, [w:] Studia o działalności i zbiorach Biblioteki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, pod red. B. Ryszewskiego, cz. 6, Toruń 1991, s. 17–35 (współautor: J. Gzella). 14) Książka wśród Polaków w obozach koncentracyjnych, Roczniki Biblioteczne 1988 [druk 1991], z. 2, s. 131–140. 15) „Rok Wiejski” – E. Bojanowskiego pismo dla ludu, Przegląd Powszechny 1992, nr 2, s. 232–245. 16) Czytelnictwo gazet wśród Polaków w obozach koncentracyjnych, Roczniki Biblioteczne 1989 [druk 1991], z. 1–2, s. 183–190. 17) Zbiory książek i najpoczytniejsze tytuły w bibliotekach kół młodzieży wiejskiej CZMW i ZMW RP „Wici” w latach 1919–1939, [w:] Studia o bibliotekach i zbiorach polskich, pod red. B. Ryszewskiego, t. 1, Toruń 1991, s. 29–42. 18) Prasa w zbiorach bibliotecznych kół młodzieży wiejskiej CZMW i ZMW RP „Wici” oraz jej czytelnictwo (1919–1928–1939), [w:] Studia o bibliotekach i zbiorach polskich, pod red. B. Ryszewskiego, t. 2, Toruń 1992, s. 17–25. 19) Węgierska rewolucja i powstanie 1848–1849 na łamach „Wielkopolanina”, Kwartalnik Historii Prasy Polskiej 1992, z. 2, s. 59–69. 20) Udział instytucji państwowych i organizacji społecznych w tworzeniu i powiększaniu zbiorów bibliotecznych kół młodzieży wiejskiej CZMW i ZMW RP „Wici” (1919–1939), [w:] Studia o bibliotekach i zbiorach polskich, pod red. B. Ryszewskiego, t. 3, Toruń 1992, s. 31–43. 21) „Pisma dla ludu” z I połowy XIX w. jako źródło do badań nad kształtowaniem świadomości czytelnika wiejskiego, Acta Universitatis Lodzianis, Folia Historica 46; 1992, s. 119–132. 22) „Wiarus” – „pismo dla ludu” księdza Prusinowskiego, [w:] Studia o bibliotekach i zbiorach polskich, pod red. B. Ryszewskiego, t. 4, Toruń 1992, s. 43–56. 23) Udział duchowieństwa w tworzeniu „pism dla ludu” w I połowie XIX w., Roczniki Biblioteczne 1992, z. 1–2, s. 193–208. 24) Krakowskie i lwowskie „pisma dla ludu” z 1848 r., [w:] Książki, czasopisma, biblioteki Krakowa i Lwowa XIX i XX wieku, pod red. J. Jarowieckiego, Kraków 1993, s. 94–108. 25) Krakowskie „pisma dla ludu” z 1848 roku, Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej 1993, nr 1/2, s. 157–167. 26) Działalność kulturalno-oświatowa kół młodzieży wiejskiej Centralnego Związku Młodzieży Wiejskiej i Związku Młodzieży Wiejskiej Rzeczypospolitej Polskiej „Wici” na terenie Kujaw wschodnich i Ziemi Dobrzyńskiej w latach 1918–1938, Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie, t. 8, 1993, s. 193–208. 27) „Wielkopolanina” i „Wiarusa” utarczki z „Przyjacielem Chłopów”, Kwartalnik Historii Prasy Polskiej 1993, z. 2, s. 29–39. 28) „Pismo dla ludu” – postulaty i działania w sprawie realizacji tego hasła do połowy XIX wieku, Roczniki Biblioteczne 1993, z. 1–2, s. 161–174. 29) Recepcja „Historii chłopów polskich” Aleksandra Świętochowskiego w kołach młodzieży wiejskiej ZMW

RP „Wici” (1928–1939), *Studia Mazowieckie* t. 2, 1993 [druk.: 1994], nr ½, s. 54–64.

30) „Przyjaciel Chłopów” – prasowe dziecko pruskiej propagandy w Wielkim Księstwie Poznańskim (1850–1851), [w:] *Studia o bibliotekach i zbiorach polskich*, pod red. B. Ryszewskiego, t. 6, Toruń 1994, s. 81–92.

31) Julian Aleksander Kamiński – kancelista Ossolineum jako wydawca „pism dla ludu”, *Czasopismo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich*, z. 5, 1994, s. 125–138.

32) „Przyjaciel Chłopów” – prasowe „dziecko” pruskiej propagandy w Wielkopolsce (1850–1851), *Sprawozdania Towarzystwa Naukowego w Toruniu* t. 48: I I 1994 – 31 XII 1994, Toruń 1995, s. 64–65.

33) Czytelnictwo „pism dla ludu” w pierwszej połowie XIX wieku, *Acta Universitatis Nicolai Copernici* 1996, *Bibliologia* 1, s. 151–168.

34) *Czasopisma dla chłopów w dobie powstania styczniowego*, *Roczniki Biblioteczne* 1996, z. 1–2, s. 61–73.

35) „Tygodnik Szamotulski” (1849) – wielkopolskie „pismo dla ludu”, [w:] *Studia o bibliotekach i zbiorach polskich*, pod red. B. Ryszewskiego, t. 7, Toruń 1997, s. 67–74.

36) Księża Aleksego Prusinowskiego twórczość dla ludu, *Nasza Przeszłość* t. 87: 1997, s. 269–283.

37) Edmunda Bojanowskiego twórczość dla ludu, *Grabonoskie Zapiski Regionalne*, t. 7: 1997, s. 3–8.

38) Działalność redakcyjno-wydawnicza Antoniego Woykowskiego, *Kronika Miasta Poznania* 1998, nr 2: *Inteligencja poznańska, historia i wspomnienia*, s. 157–169.

39) Zaborcy i ich polityka wobec Polaków w ocenie redaktora „Biedaczka” (1848–1850), [w:] *Szkice z dziejów piśmiennictwa pomorskiego XVI–XIX wieku*, pod red. B. Woźniczki-Paruzel, Toruń 1999, s. 77–85.

40) „Braterstwo” – pismo emigracji postyczniowej (1864–1865) w Szwajcarii, *Acta Universitatis Nicolai Copernici* 1998, *Bibliologia* 2–3, s. 479–488.

41) Lwowskie inicjatywy książki dla ludu z połowy XIX wieku. [w:] *Kraków – Lwów książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX wieku*, t. 4, pod red. J. Jarowieckiego, Kraków 1999, s. 34–45.

42) „Prasa gadzinowa” dla polskich chłopów pod panowaniem pruskim w XIX wieku. [w:] *W kręgu prasy (przeszłość – terażniejszość – przyszłość)*. Zbiór artykułów pod red. G. Gzelli, Toruń 1999, s. 23–43.

43) Procesy prasowe księdza Symforiana Tomickiego, *Nasza Przeszłość* t. 93: 2000, s. 399–410.

44) Józef Chociszewski przed sądem pruskim. Skutki jednego artykułu z 1863 roku, *Acta Universitatis Nicolai Copernici* 2000, *Bibliologia* 4, s. 293–301.

45) Redaktorów „Nowin ze Świata” kłopoty z prokuraturą. *Rocznik Historii Prasy Polskiej* 2000, t. 3, z. 1(5), s. 33–47.

46) Nie tylko we Wrześni. Proces prasowy „Wielkopolanina” w obronie polskich dzieci. [w:] *Spółceństwo w dobie modernizacji. Polacy i Niemcy w XIX i XX wieku*. *Studia ofiarowane Profesorowi Kazimierzowi Wajdzie w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, Toruń 2000, s. 309–314.

47) Konflikty księdza Antoniego Kanteckiego z ustawodawstwem pruskim, *Nasza Przeszłość* t. 95: 2001, s. 241–259.

48) Pruskie prawo prasowe w drugiej połowie XIX wieku. [w:] *W kręgu prasy (przeszłość – terażniejszość – przyszłość)*, t. 2, Toruń 2001, s. 33–43.

49) Wiktora Kulerskiego proces z 1905 roku. [w:] *W kraju i na wychodźstwie*. *Księga pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Sławomirowi Kalembee w sześćdziesięciopięciolate urodzin*, Toruń 2001, s. 303–311.

d) *Recenzje*: 50) A. M. Stogowska, *Dzieje i funkcje Biblioteki Towarzystwa Naukowego Płockiego (1820–1985)*, Płock 1994, *Notatki Płockie* 1995, nr 1, s. 48–49.

51) J. Szocki, *Literatura popularna dla ludu na przykładzie Wydawnictwa Ludowego 1882–1920*, Kraków 1994, *Literatura Ludowa* 1995, nr 3, s. 62–64.

52) E. Sławińska, *Koncepcje i rozwój literatury dla ludu 1773–1863*, Bydgoszcz 1996, *Literatura Ludowa* 1997, nr 3, s. 67–69.

53) B. Woźniczka-Paruzel, *Polski ruch wydawniczy w Prusach Zachodnich 1848–1914. Próba syntezy*, Toruń 1993, *Rocznik Biblioteki Narodowej* 1996, s. 392–394.

54) A. Stogowska, *Rola intelektualna i kulturotwórcza Towarzystwa Naukowego Płockiego w latach 1820–1830, 1907–1939*, Płock 1998, *Notatki Płockie* 1999, nr 1, s. 54–55.

55) W. K. Roman, *Centralne Archiwum Wojskowe 1918–1998*, Toruń 1999, *Athenaeum*, t. 4: 2000, s. 287–289.

56) M. Gorczyńska, *Popularyzacja wiedzy w polskich kalendarzach okresu Oświecenia (1737–1821)*, Lublin 1999, *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki* 2000, nr 3–4, s. 261–264.

57) J. Banach, *Prasa polska w Prusach Zachodnich w latach 1848–1914*, Gdańsk 1999, *Zapiski Historyczne* t. 65: 2000, z. 3–4, s. 238–241.

58) A. Chodubski, *Nauka, kultura i sztuka w Wolnym Mieście Gdańsku*, Toruń 2000,

Kultura i Edukacja 2000, nr 3/4, s. 167–169. e) Redakcja wydawnictw naukowych: 59) Wydział Nauk Historycznych. Dodatek specjalny „Głosu Uczelni”. Grudzień 1995. 60) Wydział Nauk Historycznych. Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu. Informator, oprac. i red., Toruń 1997, ss. 101. 61) Faculty of Historical Sciences Nicholas Copernicus University in Toruń. Prospectus (situation as of 1 May 1998), compiled and edited, Toruń 1998, ss. 132; Fakultät für Geschichtswissenschaften der Nicolaus Copernicus Universität in Toruń. Vademecum Fakultätswegweiser, Bearb. und Red., Toruń 1998, ss. 136. 62) W kręgu prasy (przeszłość – terażniejszość – przyszłość), Toruń 1999, ss. 143. 63) Wydział Nauk Historycznych. Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu. Informator, współprac. i współred. A. Nieuważny, Toruń 2000, ss. 120. 64) W kręgu prasy (przeszłość – terażniejszość – przyszłość), t. 2, współred., Toruń 2001, ss. 174.

HALKIEWICZ–SOJAK GRAŻYNA urodziła się 11 lutego 1952 r. w Zambartowie w województwie bydgoskim. Dzieciństwo i lata licealne spędziła w Więcborku; tutaj ukończyła szkołę podstawową i średnią. W 1971 r. została laureatką I Ogólnopolskiej Olimpiady Literatury i Języka Polskiego i w wyniku tego otrzymała przywilej wstępu na studia polonistyczne bez egzaminów wstępnych; wybrała filologię polską na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu. Studiowała w latach 1971–1976, brała w tym czasie czynny udział w pracach Koła Naukowego Polonistów, kierowanego wówczas przez dr Zofię Mocarską–Tycową. W 1976 r. zdała egzamin magisterski na podstawie pracy „Twórczość poetycka Tadeusza Różewicza”, napisanej pod kierunkiem prof. dra Artura Hutnikiewicza. W latach 1976–1978 pracowała jako nauczycielka języka polskiego w Zespole Szkół Elektrycznych w Toruniu. Od 1978 r. związana jest z Instytutem Filologii Polskiej (obecnie – z Instytutem Literatury Polskiej) UMK. Prowadziła konwersatoria i ćwiczenia z historii literatury romantyzmu, oświecenia i pozytywizmu, z poetyki i wersyfikacji, a także – poświęcone poezji współczesnej, prezentowała kilka wykładów monograficznych, patronowała powstawaniu ponad dwudziestu prac dyplomowych i magisterskich, sprawuje opiekę naukową nad dwiema powstającymi pracami doktorskimi. Ukończyła studium podyplomowe prowadzone przez Pracownię 'Polonicum' Uniwersytetu Warszawskiego, uzyskując kwalifikacje w zakresie nauczania języka polskiego jako obcego; w związku z tym prowadziła również lekturaty języka polskiego dla obcokrajowców. Jej zainteresowania naukowe koncentrują się na literaturze – zwłaszcza na poezji – XIX i XX wieku. Podejmuje również zagadnienia z zakresu komparatystyki oraz z pogranicza literatury, historii idei i estetyki. Głównym przedmiotem badań i interpretacji jest twórczość Cypriana Kamila Norwida. Rezultatem tych zainteresowań była praca doktorska, napisana pod kierunkiem naukowym prof. dr hab. Zofii Stefanowskiej z Instytutu Badań Literackich w Warszawie. Rozprawę tę, zatytułowaną „Byron w twórczości Norwida”, obroniła w czerwcu 1988 r.; dysertacja została wydana w zmienionej i skróconej wersji w 1994 r. Po doktoracie kontynuowała badania nad twórczością Norwida. W 1990 r. była stypendystką Centro Incontri

e Studi Europei w Rzymie. Pozwoliło to zapoznać się z ważnymi dla norwidystyki zasobami Archiwum Zgromadzenia Zmartwychwstańców oraz zbiorami plastycznymi i archiwaliami związanymi z malarską szkołą nazareńczyków. Współpracuje z redakcją rocznika „Studia Norwidiana”, wydawanego od 1983 r. w Lublinie. Utrzymuje kontakty naukowe z Pracownią Słownika Cypriana Norwida przy Uniwersytecie Warszawskim oraz z zespołem norwidowskim z UAM w Poznaniu. Efektem tych norwidologicznych penetracji jest druga książka, zatytułowana „Wobec tajemnicy i prawdy. O Norwidowskich obrazach »całości«”, wydana w 1998 r. Praca ta stała się podstawą przewodu habilitacyjnego, zakończonego pomyślnie w lutym 1999 r. Uczestniczyła w licznych konferencjach i sympozjach naukowych (Toruń, Lublin, Kazimierz Dolny, Białystok, Olsztyn, Warszawa, Szczecin, Opole, Gdańsk, Rzym, Wilno), brała udział w pracach zespołu badawczego, kierowanego przez Jerzego Axera i Marię Kalinowską, zajmującego się problemem romantycznej recepcji antyku. We wrześniu 1999 r. zorganizowała ogólnopolską konferencję naukową (wspólnie z Bogdanem Burdziejem) „Zygmunt Krasiński. Spojrzenia po 140. latach”. W 2001 r. ukazała się zbiorowa monografia Krasińskiego – pokłosie konferencji („Zygmunt Krasiński – nowe spojrzenia”, pod red. G. Halkiewicz-Sojak i B. Burdzieja, Toruń 2001). W latach 1997–1999 pełniła funkcję zastępcy dyrektora Instytutu Filologii Polskiej UMK, a od września 1999 r. – jest prodziekanem Wydziału Filologicznego UMK.

Spis prac: a) Rozprawy i artykuły: 1) Z zagadnień wyobraźni poetyckiej Tadeusza Różewicza, *Ruch Literacki*, R. XX, 1979, z. 6, s. 429–440. 2) Norwidowska legenda Byrona w „Epimenidesie” i „Rozmowie umarłych”, *Acta Universitatis Nicolai Copernici, Filologia Polska* XXX, 1987, z. 178, s. 49–65. 3) Norwid o Epimenidesie i Byronie, *Studia Norwidiana*, 5/6, 1987/1988, s. 71–83. 4) Norwidowska legenda Byrona w odczytach o Juliuszu Słowackim. [w:] *Od Kochanowskiego do Różewicza. Prace ofiarowane Arturowi Hutnikiewiczowi*, pod red. J. Kryszaka, Toruń 1988, s. 79–92. 5) Autokreacja w „Promethidionie”, *Studia Norwidiana*, 9–10, 1991–1992, s. 27–44. 6) Krzemieniec Słowackiego. [w:] *Twórczość Słowackiego. Oryginalność – uniwersalność – recepcja*, Olsztyn 1992, s. 9–20. 7) ‘Być poetą w dziewiętnastym wieku’. O Mickiewiczowskim i Norwidowskim wzorze postawy poetyckiej, [w:] *Mickiewicz. W 190-lecie urodzin*. Białystok 1993, s. 153–171. 8) Byron w twórczości Norwida, Toruń 1994, ss. 134. 9) Żywioł eseistyczny w prozie Norwida, *Studia Norwidiana*, 12–13, 1994–1995, s. 19–33. 10) Interpretacja „Snu” Cypriana Norwida, [w:] *Polonistyka toruńska Uniwersytetowi. Materiały konferencji naukowej 14–16 marca 1995*, pod red. J. Kryszaka, Toruń 1996, s. 117–124. 11) O autokreacji i koncepcji sztuki w „Promethidionie” Norwida, [w:] *Z pogranicza literatury i sztuki*, pod red. Z. Mocarskiej-Tycowej, Toruń 1996, s. 39–66. 12) Interpretacja wiersza Cypriana Norwida „Do-Henryka (fraszka)”; glosa na marginesie interpretacji Piotra Chlebowski, [w:] *Norwidowskie fraszki (?)*, pod red. J. Leociaka, Warszawa 1996, s. 114–120, 139–142. 13) Czy „Maria” Malczewskiego jest poematem o „złej nowinie”? [w:] *Antoniemu Malczewskiemu w 170 rocznicę pierwszej edycji „Marii”*, pod red. H. Krukowskiej, Białystok 1997, s. 125–136. 14) Norwidowska ‘jasność’ i ‘ciemność’ w dyskursie nie tylko poetyckim. *Poznańskie Studia Polonistyczne. seria IV*, 1997, s. 33–74. 15) Kilka uwag o kategorii „tajemnicy” u Słowackiego. [w:] *Poetyka przemiany człowieka i świata w twórczości Juliusza Słowackiego*

go, pod red. M. Śliwińskiego, Olsztyn 1997, s. 17–29. 16) *Romantic Wanderings of a Quotation from Shakespeare's „Hamlet”*, [w:] „Hamlet” East–West, ed. by M. Gibińska, J. Limon, Gdańsk 1998, s. 99–109. 17) *Wobec tajemnicy i prawdy. O Norwidowskich obrazach „całości”*, Toruń 1998, ss. 226. 18) *Dwa Norwidowskie wiersze o wędrowce i trwaniu słowa*, Roczniki Humanistyczne, XLVI, 1998, zeszyt specjalny (Prace ofiarowane Stefanowi Sawickiemu), s. 211–223. 19) „Chrześcijańska drama” na styku kultur. O dyptyku Norwida „Tytejt. Za kulisami”, [w:] *W przestrzeni komunikacyjnej*, pod red. J. Skuczyńskiego, Toruń 1999, s. 59–75. 20) *Faustyczne pokusy hrabiego Henryka*, [w:] *Postacie i motywy faustyczne w literaturze polskiej*, t. 1, pod red. H. Krukowskiej i J. Ławskiego, Białystok 1999, s. 365–375 (wcześniej skrócona wersja rozprawy została opublikowana w *Przeglądzie Artystyczno-Literackim*, w grudniu 1997). 21) *Genialny poemat czy dzieło chybione? (O „Przedświcie” Zygmunta Krasieńskiego)*, *Miscellanea Łódzkie*, 1999, s. 50–60. 22) *Orfeusz Mickiewicza, Krasieńskiego i Norwida na tle tradycji motywu*, [w:] *Inspiracje Grecji antycznej w dramacie doby romantyzmu*, pod red. M. Kalinowskiej, Toruń 2001, s. 221–241. 23) *Wstęp oraz studium: Czy „Przedświt” jest poetycką summą Krasieńskiego?* [w:] *Zygmunt Krasieński – nowe spojrzenia*, pod red. G. Halkiewicz–Sojak i B. Burdzieja, Toruń 2001, s. 5–6, 371–393. b) *Skrypty*: 24) *Norwidowski anty–Don Juan?* [w:] *Wypisy z prac naukowych do ćwiczeń historii literatury romantyzmu dla studentów filologii polskiej Uniwersytetu Szczecińskiego*, wybór: M. Wiater i Z. Wójcicka, Szczecin 1997, s. 49–63 (przedruk fragmentu książki G. Halkiewicz–Sojak, *Byron w twórczości Norwida*, Toruń 1994). c) *Publikacje popularnonaukowe*: 25) *Wstęp* [w:] Halina Poświatowska, *Poezje zebrane*, Toruń 1994, s. 3–24. 26) *Nad wierszami Julii Hartwig*, *Przegląd Artystyczno-Literacki*, IV, 1995. 27) *Jeszcze słowo o Wisławie Szymborskiej*, *Przegląd Powszechny*, 3/1997, s. 279–288. 28) *O harmonii kultury i wolności słowa z norwidowskiej perspektywy*, w: *Materiały sympozjum popularnonaukowego „Na styku tysiącleci”*, Opole 1997, s. 16–29. 29) *Małe przygody wielkiego poematu*, wstęp [w:] Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz*, wydanie toruńskie jubileuszowe, Toruń 1999, s. 5–15. d) *Recenzje i sprawozdania*: 30) *Pojednanie ze światem*, *Literatura* 22. 06. 1978, s. 12 (rec.: Edward Stachura, „Się”, Warszawa 1977). 31) *Rec.*: Jacek Trznadel, *Czytanie Norwida. Próby*, Warszawa 1978, *Pamiętnik Literacki* 1980, z. 2, s. 379–386. 32) *A jednak to poezja*, *Solidarność UMK*, maj 1981, s. 34–37 (rec.: Jan Polkowski, *To nie jest poezja*, NOWA 1980). 33) *Nie tylko humoreski*, *Toruński Almanach Literacki*, III, Łódź 1982, s. 151–156 (rec.: Zdzisław Wróbel, *Złoty ptak*, Olsztyn 1979). 34) *Spór o mesjanizm Norwida*, *Studia Norwidiana*, 2, 1984, s. 90–104 (rec.: Zofia Trojanowiczowa, *Ostatni spór romantyczny*, Cyprian Norwid – Julian Klaczko, Warszawa 1981). 35) *Jubileusz profesora Konrada Górskiego*, *Ruch Literacki*, R. XXVII, 1986, z. 3, s. 257–258. 36) *Londyński Norwid*, *Studia Norwidiana*, 7/8, 1991, s. 119–137 (rec.: Cyprian Norwid, *Poet – Thinker – Craftsman*, ed. by B. Mazur and G. Gömöri, London 1988). 37) *Norwid w rozbitym lustrze*, *Teksty Drugie*, 1/2, 1997, s. 93–101 (rec. Wiesław Rzońca, *Norwid poeta pisma*, Warszawa 1995). 38) *Rzecz o „Czarnych kwiatach”*, *Studia Norwidiana*, 17/18, 1999–2000 (rec. Kazimierz Cysewski, Sławomir Rzepczyński, „Czarne kwiaty” Norwida, Słupsk 1996), s. 323–329.

MADYDA ALEKSANDER urodził się 3 października 1958 r. w Lipnie, gdzie też ukończył szkołę podstawową i LO im. Romualda Traugutta. W latach 1977–1981 studiował filologię polską na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu. Pracę magisterską pt. „Postać Piotra Włostowica w opracowaniach literackich Józefa Ignacego Kraszewskiego i Stanisława Helczyńskiego” napisał na seminarium doc. dr. hab. Jana Mirosława Kasjana. Po ukończeniu studiów rozpoczął 1 IX 1981 r. pracę jako nauczyciel w Szkole Podstawowej Nr 2

w Kwidzynie, następnie od 1 listopada tegoż roku w Zakładzie Teorii Literatury Instytutu Filologii Polskiej (obecnie Instytutu Literatury Polskiej) UMK, kolejno jako asystent stażysta, asystent i starszy asystent. W latach 1987–1990 przygotował rozprawę doktorską „W poszukiwaniu jedności człowieka i świata. Folklor w twórczości Stanisława Vincenza” pod opieką prof. dr. hab. Jana Mirosława Kasjana. Na podstawie tej dysertacji, jak i złożonych egzaminów doktorskich Rada Wydziału Humanistycznego UMK nadała mu 6 XI 1990 r. stopień doktora nauk humanistycznych. 15 II 1991 r. został mianowany na stanowisko adiunkta. W latach 1994–1998 przygotował rozprawę habilitacyjną „Zygmunt Haupt. Życie i twórczość literacka”; na jej podstawie uzyskał, na mocy uchwały Rady Wydziału Humanistycznego UMK z dnia 27 IV 1999 r., stopień doktora habilitowanego w zakresie literaturoznawstwa (historia literatury polskiej i folklorystyka). Od 1991 r. jest członkiem Towarzystwa Naukowego w Toruniu.

Spis prac: a) Prace monograficzne: 1) W poszukiwaniu jedności człowieka i świata. Folklor w twórczości Stanisława Vincenza, Towarzystwo Naukowe w Toruniu, Toruń 1992, Prace Wydziału Filologiczno-Filozoficznego, t. XXXIV, z. 1, ss. 162. 2) Zygmunt Haupt. Życie i twórczość literacka, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 1998, Archiwum Emigracji, t. VII, Źródła i materiały do dziejów emigracji polskiej po 1939 roku. Pod red. S. Kossowskiej i M. A. Supruniuka, ss. 174. b) Rozprawy i artykuły: 3) Folklor w powieściach o Piotrze Włostowicu Józefa Ignacego Kraszewskiego i Stanisława Helsztyńskiego, Acta Universitatis Nicolai Copernici (dalej AUNC), Filologia Polska XXIV, z. 149, Toruń 1995, s. 57–72. 4) Fabuła utworu literackiego, Biuletyn Polonistyczny 1984, z. 3–4. 5) Podróż na tamten świat. (Wokół motywu żeglugi w „Zwawdzie” Stanisława Vincenza), Zeszyty Naukowe Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Gdańskiego. Prace Historycznoliterackie nr 17. Topika wód i żeglugi, Gdańsk 1991, s. 161–178. 6) Pojęcie kultury ludowej w eseistyce Stanisława Vincenza, AUNC, Filologia Polska XXXV, z. 229, Toruń 1991, s. 73–88. 7) Epos czy powieść? Problematyka genologiczna „Na wysokiej poloninie” Stanisława Vincenza, [w:] Świat Vincenza. Studia o życiu i twórczości Stanisława Vincenza (1888–1917). Pod red. J. A. Choroszego i J. Kolbuszewskiego, Wrocław 1992, s. 181–187. 8) Problematyka genologiczna i moralna „Opowiadań kołomyjskich” Warłama Szalamowa, AUNC, Filologia Rosyjska IV, z. 281, Toruń 1994, s. 51–62. 9) Bóg – człowiek – kosmos. O poglądach filozoficzno-religijnych Vincenza, [w:] Studia o Stanisławie Vincenzie. Red. P. Nowaczyński, Lublin-Rzym 1994, s. 7–25. 10) Krytyka o twórczości Zygmunta Haupta, [w:] „Wiadomości” i okolice. Szkice i wspomnienia. Red. i oprac. M. A. Supruniuk, Toruń 1995, s. 61–83. 11) Ucieczka od mimetyczności (Powieść i doświadczenie komunizmu), [w:] Mimesis w dyskursie literackim. Pod red. Cz. Niedzielskiego i J. Speiny, Toruń 1996, s. 187–206. 12) Folklor i folklorystyka dzisiaj, [w:] Polonistyka toruńska Uniwersytetowi. W 50. rocznicę utworzenia UMK. Literaturoznawstwo. Materiały konferencji naukowej 14–16 marca 1995 r. Red. nauk. J. Kryszak, Toruń 1996, s. 67–74. 13) Lwowskie lata Zygmunta Haupta, Kresy 1996, nr 2, s. 99–108. 14) O Zygmuncie Haupcie i „Pierścieniu z papieru” (posłowie do): Z. Haupt. Pierścień z papieru, Wydawnictwo Czarne, Czarne 1999, s. 287–294. 15) Emigracyjna biografia Zygmunta Haupta, [w:] W kręgu twórczości pisarzy emigracyjnych. Studia i szkice, pod red. Z. Andresa, Rzeszów 1999, s. 181–209. 16) Stanisław Vincenz jako czytelnik Platona, Acta Universitatis Nicolai Copernici. Studia Slavica III. Nauki Humanistyczne–Społeczne, z. 331, Toruń 1999, s. 123–129. 17) O niektórych aspektach poznawczych opowiadań Gustawa Herlinga-Grudzińskiego, Fraza 2000, nr 3, s. 126–135. c) Eseistyka i krytyka literacka: 18) Mandelsztam i Gombrowicz w Polsce, Chrześcijański Ruch Spo-

leczny 1987, nr 2, s. 8–11. 19) Czym może być dziś dla nas Vincenz (W stulecie urodzin), Tygodnik Powszechny 1988, nr 49, s. 8, 7. 20) Co to jest „Eutopa”?, Przegląd Pomorski 1989, nr 1, s. 6. 21) „Eutopa” raz jeszcze: w odpowiedzi Karolowi A., Przegląd Pomorski 1989, nr 4, s. 5–6. 22) Dramat impotencji czyli o debiucie poetyckim Janusza Przymanowskiego, Tygodnik Obywatelski „Solidarności” 1989, nr 13/14, s. 9–10. 23) Ryszard Krynicki w Toruniu, Przegląd Pomorski 1991, nr 1, s. 15. 24) Stanisława Vincenza myśli o ojczyźnie, Przegląd Artystyczno–Literacki 1992, nr 2 (4), s. 12. 25) Bulhakow wciąż ocenizowany?, Twórczość 1992, nr 3, s. 135–136. 26) „Szantopierz stwór jest dziwny...”. O poezji Krzysztofa Ćwiklińskiego, Przegląd Artystyczno–Literacki 1992, nr 8/9, s. 1–2. 27) Włodzimierzowi Kowalewskiemu w odpowiedzi, Przegląd Artystyczno–Literacki 1993, nr 1–2, s. 27–28. 28) Na marginesie „Vincenzowego ziarna” Tadeusza Komendanta, Twórczość 1993, nr 3, s. 140–143. 29) Książka poetycka (rec.: A. A. Falenta, Lubię malować modlitwę, Toruńskie Towarzystwo Kultury, Toruń 1993), Głos Uczelni 1993, nr 7–8, s. 13. 30) Nowości prozy (rec.: W. Kowalewski, Cztery opowiadania o śmierci, Bydgoszcz 1993, Biblioteka Oddziału Bydgosko–Toruńskiego Stowarzyszenia Pisarzy Polskich), Głos Uczelni 1993, nr 12, s. 11, 13. 31) Z dnia na dzień (rec.: W. Oszejca, Z dnia na dzień, Toruń 1994), Głos Uczelni 1995, nr 1, s. 14. 32) Tematyka regionalna w poezji wydanej przez Toruńskie Towarzystwo Kultury w latach 1981–1990, Rocznik Kulturalny Kujaw i Pomorza, t. XIII, Bydgoszcz 1995, s. 194–198. 33) Haupt krajowy (rec.: Z. Haupt, Pierścień z papieru, Wydawnictwo Czarne, Czarne 1997), Fraza 1997, nr 4, s. 198–201. d) Prace edytorskie: 34) M. Pawlikowska–Jasnorzewska, Poezje zebrane, oprac. ..., wstęp K. Ćwikliński, t. 1–2, Algo, Toruń 1993 (t. 1, ss. 626; t. 2, ss. 570, tu: Od wydawcy, s. 523–528); wyd. 2 zmienione i poprawione, Algo, Toruń 1994 (t. 1, ss. 652; t. 2, ss. 554, tu: Nota do wydania drugiego, s. 718–721); wyd. 3, przejrzane i uzupełnione (t. 1, ss. 652; t. 2, ss. 558, tu: Od wydawcy, s. 509–513). 35) B. Leśmian, Poezje zebrane, oprac. ..., wstęp M. Jakitowicz, Algo, Toruń 1993, ss. 706 (tu: Od wydawcy, s. 681–686); wyd. 2 poprawione i uzupełnione, Algo, Toruń 1995, ss. 742 (tu: Nota do wydania drugiego, s. 718–721); wyd. 3 przejrzane, Algo, Toruń 2000, ss. 746 (tu: Nota do wydania trzeciego, s. 722–725). 36) Nieznane wiersze Marii Pawlikowskiej–Jasnorzewskiej, Tygodnik Powszechny 1994, nr 33, s. 15. 37) H. Poświatowska, Poezje zebrane, oprac. ..., wstęp G. Halkiewicz–Sojak, Algo, Toruń 1994, ss. 648 (tu: Od wydawcy, s. 621–623). 38) W. Oszejca, Z dnia na dzień, Toruń 1994, ss. 32. 39) D. Brzostek, Świt, Brodnica 1996, ss. 38. 40) R. Romanowska, pijana księżycem, Toruń 1996, ss. 28. 41) J. Czechowicz, Poezje zebrane, zebrał i oprac. ..., wstęp M. Jakitowicz, Algo, Toruń 1997, ss. 638 (tu: Od wydawcy, s. 605–611). 42) Z. Haupt: Tarok, Rigor mortis, Polonez na pożegnanie ojczyzny. Podał do druku ..., Fraza 1997, nr 4, s. 5–21. 45) Nieznane opowiadania Zygmunta Haupta, Fraza 1997, nr 4, s. 22–24. 46) Z. Haupt, Pierścień z papieru, Wydawnictwo Czarne, Czarne 1999, s. 23–286.

WOŹNICZKA–PARUZEL BRONISŁAWA urodziła się 5 czerwca 1949 r. w Tarnowskich Górach. Tam ukończyła Szkołę Podstawową nr 5 (1963) oraz Liceum Ogólnokształcące nr I (1966), po czym rozpoczęła studia w Instytucie Filologii Polskiej Uniwersytetu Wrocławskiego, które ukończyła w czerwcu 1972 r., uzyskując tytuł magistra filologii polskiej z wynikiem bardzo dobrym. Od września tegoż roku do września 1974 r. pracowała jako nauczycielka w Zakładzie Szkolenia Inwalidów we Wrocławiu, rozpoczynając jednocześnie studia doktoranckie w IFP macierzystej uczelni. W październiku 1974 r. przeniósł się wraz z mężem do Torunia. W roku szkolnym 1974/75 pracowała w Gminnej Szkole Zbiorczej w Łubiance. Ze względu na znaczną odległość od Wrocławia zmuszona była przerwać studia doktoranckie, lecz nie zarzuciła zainteresowań naukowych. W r. akad. 1975/76 podjęła pracę w Uniwersytecie

Mikołaja Kopernika w Toruniu, początkowo jako bibliotekarz w Bibliotece Głównej UMK, później – od r. akad. 1977/78 jako asystent w Zakładzie Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej, wchodzącym wówczas w skład Instytutu Fil. Polskiej, następnie Instytutu Historii. Pracując w tym Zakładzie – obecnie samodzielnej Katedrze BiIN, w której nadal jest zatrudniona, zdobywała kolejne stopnie naukowe. W 1983 r. uzyskała tytuł doktora nauk humanistycznych, promując się na UMK na podstawie rozprawy *Fabularyzowane opracowania historii Polski dla ludu w okresie romantyzmu*, pisanej pod opieką doc. dr hab. Antoniny Bartoszewicz, w latach 1983–1996 zatrudniona była w Katedrze BiIN na stanowisku adiunkta. W roku 1992 na podstawie ogólnego dorobku naukowego oraz rozprawy habilitacyjnej pt. *Polski ruch wydawniczy w Prusach Zachodnich 1848–1914. Próba syntezy* uzyskała w Uniwersytecie Wrocławskim stopień naukowy doktora habilitowanego nauk humanistycznych w zakresie bibliologii. W 1996 r. awansowała na stanowisko profesora nadzwyczajnego UMK. Aktywnie uczestniczyła w badaniach naukowych prowadzonych zespołowo: w latach 1983–1986 pracowała nad problemem resortowym RPSB, kierowanym przez prof. dra hab. Sławomira Kalembkę, w latach 1994–1996 kierowała grantem zespołowym UMK nt. *Książka, prasa i biblioteka na terenie Polski Północnej od XVI do końca XIX wieku*, w 1997 r. kierowała grantem *Książka i jej postaci zastępcze dla czytelników niepełnosprawnych*, a w 1999 r. grantem – *Niekonwencjonalne formy książek w pracy z czytelnikiem niepełnosprawnym*. Ponadto brała udział jako referentka w 18 ogólnopolskich konferencjach naukowych i 5 międzynarodowych (Warszawa, Budapeszt, Szobathely, Stavanger, Wiedeń) oraz prowadziła 30 godzin wykładów w języku angielskim w Hogeschol van Amsterdam w ramach programu Socrates/Erasmus. W macierzystej uczelni pełniła funkcje organizacyjne, będąc kolejno: kierownikiem Zaocznego Studium BiIN (1985/86), Podyplomowego Studium BiIN (1996–1998), prodziekanem Wydziału Nauk Historycznych UMK (1998–1999). Poza UMK w latach 1983–1998 była członkiem ekspertem Zespołu Bibliotekoznawstwa Centralnego Ośrodka Metodycznego SN w Krakowie. Od 1986 r. jest przewodniczącą Komisji Kwalifikacyjnej ds. Stopni Specjalizacji Zawodowej bibliotekarzy–nauczycieli przy Kuratorium w Toruniu. Jest również członkiem Polskiego Towarzystwa Bibliologicznego (od 1995), Polskiego Towarzystwa Czytelniczego (od 1996), Polskiego Towarzystwa Biblioterapeutycznego (od 1998) oraz International Reading Association (od 1999). Członkiem TNT jest od roku 1975, przy czym w latach 1983–2000 pełniła funkcję przewodniczącej Komisji Bibliografii i Bibliotekoznawstwa. Trzykrotnie otrzymała nagrodę Rektora Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu za działalność naukową (1984, 1991, 1993), a raz – nagrodę za działalność organizacyjną (1999).

Spis prac: a) Prace monograficzne: 1) *Dzieje ojczyzny dla ludu doby romantyzmu*. Wrocław 1990. 211 s. (Seria K o K). 2) *Strategie obrony narodowości w polskich czasopi-*

smach i książkach dla ludu Prus Zachodnich z lat 1848–1880. [w:] *Studia z dziejów polskiej myśli politycznej*, pod red. S. Kalembki, t. III, Toruń 1990, s. 161–202. 3) *Polski ruch wydawniczy w Prusach Zachodnich 1848–1914. Próba syntezy*, Toruń 1993, 140 s. 4) *Niemieccy drukarze pomorscy w XIX w. i ich polskojęzyczny dorobek*, [w:] *Instytucje – publiczność – sytuacje lektury. Studia z historii czytelnictwa*, pod red. J. Kosteckiego, t. 5, Warszawa 1994, s. 127–186. b) *Rozprawy i artykuły*: 5) *Pedagogika czasu wolnego ucznia zakładu rehabilitacyjnego*, *Biuletyn Ośrodka Metodycznego ZSI*, Wrocław 1975, nr 1, s. 21–36. 6) *Praca kola recytatorskiego w zakładach rehabilitacji leczniczej i zawodowej*, *Biuletyn Ośrodka Metodycznego ZSI*, Wrocław 1975, nr 3, s. 19–24. 7) *"Zadania konkursowe" na książki dla ludu z 1830 r.*, *Literatura Ludowa*, Wrocław 1976, nr 2, s. 18–26. 8) *Koncepcje polskiego piśmiennictwa historiograficznego dla ludu w pierwszej połowie XIX w.*, *Acta Universitatis Nicolai Copernici. Fil. Polska XIX, Nauki Hum.–Społ.*, Toruń 1981, z. 119, s. 17–34. 9) *Lelewelowskie inspiracje w "dziejach ojczystych dla ludu" doby międzypowstaniowej*, [w:] *Międzynarodowa Sesja Naukowa "Joachim Lelewel – księgoznawca, bibliotekarz, bibliograf"*. Materiały, Warszawa 1986, s. 1–20. 10) *Wokół zagadnień recepcji "dziejów ojczystych dla ludu" 1818–1863*, *Studia o Książce*, t. 16, Wrocław 1986, s. 169–189. 11) *Z dziejów popularnych "historii dla ludu" doby romantyzmu*, *Acta Universitatis Nicolai Copernici. Historia XXII. Nauki Hum.–Społ.*, Toruń 1988, z. 185, s. 93–106. 12) *Geneza i rozwój katalogu rzeczowego Biblioteki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika*, *Studia o działalności i zbiorach Biblioteki Uniwersytetu M. Kopernika*, Toruń, t. 4, s. 47–63. 13) *Na marginesie normy Opis bibliograficzny. Książki – Spóźnionych uwag kilka*, *Przegląd Biblioteczny*, Warszawa 1988, nr 1, s. 33–38. 14) *„Dzieje naszej świętej ojczyzny, Polski ukochanej” Julii z Molińskich Woykowskiej – losy książki i jej autorki*, *Studia o bibliotekach i zbiorach polskich*, pod red. B. Ryszewskiego, t. 2, Toruń 1992, s. 7–15. 15) *Pruska cenzura wobec problematyki politycznej i społecznej w polskim piśmiennictwie Prus Zachodnich (1848–1914)*, *Studia z dziejów polskiej myśli politycznej*, pod red. S. Kalembki, t. V, Toruń 1992, 159–185. 16) *Carl August Koehler (1820–1879) – brodnicki drukarz i wydawca polskich książek Prus Zachodnich*, *Studia o bibliotekach i zbiorach polskich*, pod red. B. Ryszewskiego, t. 3, Toruń 1992, s. 17–30. 17) *Drogi Pomorzań do polskości, czyli refleksje przy lekturze Inteligencji polskiej w Prusach Zachodnich Józefa Borzyszkowskiego*, *Studia o zbiorach i bibliotekach polskich*, t. 4, Toruń 1992, s. 57–61. 18) *System kontroli polskojęzycznych druków w Prusach Zachodnich a strategię działań wydawców polskich*, [w:] *Piśmiennictwo – systemy kontroli – obiegi alternatywne*, pod red. J. Kosteckiego i A. Brodzkiej, Warszawa 1992, t. 1, s. 355–376. 19) *Kształtowanie się i rozwój polskiego środowiska drukarsko-wydawniczego w Chełmnie (1848–1871)*, *Studia o zbiorach i bibliotekach polskich*, pod red. B. Ryszewskiego, t. 5, Toruń 1993, s. 123–140. 20) *Polskojęzyczny repertuar wydawniczo-drukarski niemieckich oficyn Prus Zachodnich w XIX w.*, *Studia o zbiorach i bibliotekach polskich*, 1993, t. 5, s. 107–122. 21) *Życie w świecie dwóch kultur – rzecz o historycznych uwarunkowaniach aktywności kulturalnej polskich mieszkańców Prus Zachodnich w okresie rozbiorów*, [w:] *Życie społeczno-kulturalne ośrodków lokalnych ziem polskich w dobie powstaniowej (1864–1914)*, pod red. M. Adamiaka i A. Notkowskiego, Kielce – Warszawa 1993, s. 161–175. 22) *Polskie książki pomorskie w pruskich indeksach zakazanych druków w latach 1848–1914*, [w:] *Księga Pamiątkowa. Jubileusz 70-lecia Książnicy Miejskiej im. Kopernika w Toruniu*, Toruń 1994, s. 30–42. 23) *W poszukiwaniu szans na rodzicielstwo pełne satysfakcji*, *Wychowanie na co dzień*, 1994, nr 1/2, s. 44–45. 24) *Zagadnienia pracy z czytelnikiem niepełnosprawnym i chorym w programach kształcenia bibliotekoznawców*, *Bibliotekarz*, Warszawa 1995, nr 3, s. 14–18. 25) *Nowy kierunek studiów podyplomowych w Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu*, *Bibliotekarz*, Warszawa 1995, nr 9, s. 30–31. 26) *Wielopoziomowe kształcenie bibliotekarzy – jako wyzwanie współczesności*, [w:] *Kształcenie bibliotekarzy na poziomie pomaturalnym – szanse i zagrożenia*, Warszawa 1995, s. 89–90. 27) *Stan kadrowy akademickich ośrodków kształcenia bibliotekarzy a możliwości utrzymania kierunku*, [w:] *Rozwój i perspektywy bibliologii polskiej*.

Konferencja jubileuszowa z okazji 50-lecia pierwszej katedry bibliotekoznawstwa w Polsce, Łódź, 4–5 grudnia 1995 (Materiały) s. 1–8. 28) Miejsce licencjatu w systemie kształcenia bibliotekarzy, [w:] Kształcenie bibliotekarzy dla przyszłości. II Forum SBP. Materiały z ogólnopolskiej konferencji Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich Jachranka, 22–24 października 1995, Warszawa 1996, s. 138–143. 29) Brodnica jako polski ośrodek wydawniczy druków polskich w okresie zaboru pruskiego, *Acta Universitatis Nicolai Copernici. Bibliologia I. Nauki Hum.–Spol.* 1996 z. 306, s. 121–137. 30) On models of academic education of librarianship and informatic science in Poland (współaut. z Małgorzatą Fedorowicz), [w:] *Renewing the education and training of librarians and information professionals. Proceedings of the closing conference of the Listen Tempus JEP (1994–97), Szombathely 1997* s. 52–60. 32) Biblioterapia czy obsługa biblioteczna osób niepełnosprawnych. *Biuletyn Informacyjny Centralnego Ośrodka Studiów Naczyielskich, Kraków 1998*, nr 12, s. 43–44. 33) Polskie kalendarze pomorskie z lat 1848–1914 – wprowadzenie w problematykę badawczą, [w:] *Szkice z dziejów piśmiennictwa pomorskiego XI–XIX wieku*, pod red. B. Woźniczki–Paruzel, Toruń 1999, s. 87–95. 34) Wprowadzenie, [w:] *ibid.*, s. 5–7. 35) Od języka migowego do książki czarnodrukowej (o kształtowaniu sprawności czytelniczej osób niesłyszących), *Acta Universitatis Nicolai Copernici. Bibliologia II–III. Nauki Hum.–Spol.*, z. 328, Toruń 1998, s. 633–649. 36) Droga „Świata Ciszy” od „Świata Głuchych” do „Nowego Świata Ciszy”. Próba charakterystyki miesięcznika dla osób z uszkodzonym słuchem z lat 1959–1998. [w:] *W kręgu prasy. Przeszłość – terażniejszość – przyszłość*, pod red. G. Gzelli, Toruń 1999, s. 83–104. 37) Biblioterapia w środowisku osób współzależniowych, cz. 1. Sygnalizacja problemów badawczych, *Biblioterapeuta, Wrocław 1999*, nr 4, s. 10–11. 38) Library services for people with reading disabilities in Poland, [w:] *Litracy – chalanges for the new Milenium. Selected papers of the 11th European Conference on Reading, August, 1–4 1999, Stavanger, Norway. Ed. by I. Austad, E. T. Lyssand, Stavanger 2000*, s. 299–314. 39) Biblioterapia w środowisku współzależniowych, cz. 2: Współzależnienie – charakterystyka ogólna. *Biblioterapeuta, Wrocław 2000*, nr 1, s. 1–4. 40) Biblioterapia w środowisku współzależniowych, cz. 3. Aspekty biblioterapeutyczne w aktywności Grup Rodzinnych Al–Anon na tle ogólnych zasad ruchu, *Biblioterapeuta, Wrocław 2000*, nr 2, s. 1–5. 41) Program specjalizacji z zakresu biblioterapii dla studentów Bibliotekoznawstwa i Informatyki UMK w Toruniu, [w:] *Książki, które pomagają żyć. Rewalidacyjna i terapeutyczna funkcja książki w zakładach opieki zdrowotnej i społecznej. Oprac. E. B. Zybert, Warszawa 2000*, s. 94–99. 42) Osoby z niesprawnościami czytelniczymi w bibliotece – sygnalizacja problemu, *Acta Universitatis Nicolai Copernici. Bibliologia I, Nauki Hum.–Spol.*, z. 340, Toruń 2000, s. 405–423. 43) Biblioterapia w Polsce i jej przemiany na tle rozwoju teoretycznych koncepcji światowych, [w:] *Biblioterapia i czytelnictwo w środowiskach osób niepełnosprawnych*, pod red. Bronisławy Woźniczki–Paruzel, Toruń 2001, s. 13–28. 44) Wprowadzenie, *ibid.*, s. 7–12. 45) Are our library open to all? Access to information and new technology for people with disabilities (współaut. z Ireną Pużanowską), [w:] *Open 2001: Knowledge, information and democracy in the Open Society. Proceedings of the 9th International BOBCATSSS Symposium, Vilnius 2001*, s. 384–394. c) *Prace publicystyczne*: 46) Niezwykłe zbiory, niezwykli artyści, *Głos Uczelni. Biuletyn UMK, Toruń 1978*, nr 2/3, s. 18–23. 47) Świat malowany sercem, *Gazeta Pomorska, Toruń 1978*, nr 196. 48) O czytaniu książek – inaczej, *Głos Uczelni. Biuletyn UMK, Toruń 1978*, nr 4/5, s. 66–70. 49) U początków drukarskiego rodu: Józef Buszczyński (1823–1887) – typograf i wydawca toruński, *Nowości, Toruń 1993*, nr 135, s. 6. 50) Jan Brejski (1863–1934) – redaktor, wydawca, polityk, *Nowości, Toruń 1993*, nr 161, s. 6–7. 51) Podyplomowe Studium Bibliotekoznawstwa i Informatyki UMK – wyzwanie współczesności, *Głos Uczelni 1995 R. IV*, nr 9, s. 22. 52) Na UMK po drugi dyplom, *Nowości z 30 IX 1995*. 53) Podyplomowe Studium Bibliotekoznawstwa i Informatyki UMK w Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu, *Poradnik Bibliotekarza 1995* nr 9, s. 22–23. d) *Sprawozdania*: 54) Od cenzury prewencyjnej do represyjnej, czyli o kontroli polskich druków Prus Zachodnich w latach 1819–1874.

Sprawozdania TNT nr 45, Toruń 1992, s. 66–68. 55) Historyczne uwarunkowania kulturowej inercji polskich mieszkańców Prus Zachodnich w latach 1773–1848, Sprawozdania TNT, nr 47, Toruń 1994, s. 55–57. 56) Jesteśmy w Europie. Relacja z V Międzynarodowego Sympozjum BOBCATSSS, Bibliotekarz, Warszawa 1997 nr 2, s. 12–14. e) Recenzje: 57) Maria Babnis, Książka polska w Gdańsku w okresie zaboru pruskiego (1793–1919), Wrocław 1989 – rec. Zapiski Historyczne, t. 58, 1993, z. 1, s. 163–166. 58) Grażyna Gzella, Wybrane zagadnienia naukoznawstwa. Wybór źródeł dla studentów bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, Toruń 1993 – rec. Bibliotekarz, Warszawa 1993, nr 11, s. 14. 59) Bibliographien zur Geschichte Ostmitteleuropas, hrsg. von Norbert Kersken, Ralf Köhler–Herder Institut, Marburg 1997, ss. 115 (Tagungen zur Ostmitteleuropa–Forschung; rec. Zapiski Historyczne, t. 64, 1999, z. 3–4, s. 163–166. f) Programy i ich omówienia: 60) Informator dla studentów Wydziału Nauk Historycznych na rok akad. 1988/89 (współprac. z M. Mielczarkiem, K. Mikulskim, A. Nieuważnym), Toruń 1998, s. 101–118. 61) Program Podyplomowego Studium BiN a standardy Unii Europejskiej, [w:] Edukacja permanentna bibliotekarzy i pracowników informacji naukowej w kontekście badań nad potrzebami społeczeństwa informacyjnego Unii Europejskiej, pod red. M. Kocójowej, Kraków 1999, s. 85–89. 62) Programy studiów dwustopniowych w Katedrze BiN UMK w Toruniu wraz z systemem punktów kredytowych ECTS (wspólnie z Krzysztofem Nierzwickim). Kształcenie bibliotekarzy w systemie studiów dwustopniowych, Kraków 2000 s. 32–44. 63) Specjalizacja biblioterapeutyczna w Katedrze BiN UMK w Toruniu, Biblioterapeuta, Wrocław 2000, nr 1, s. 5–6. g) Redakcja wydawnictw naukowych: 64) Szkice z dziejów piśmiennictwa pomorskiego XVI–XIX wieku. Toruń 1999. Biblioterapia i czytelnictwo w środowiskach osób niepełnosprawnych, Toruń 2001.

ŻYLIŃSKI LESZEK urodził się 19 października 1954 r. w Przemyślu. Dzieciństwo spędził w Łodzi, gdzie ukończył szkołę podstawową i w 1973 r. uzyskał maturę w XXIII Liceum Ogólnokształcącym. W tym też roku rozpoczął studia germanistyczne na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Łódzkiego. W trakcie studiów uzyskał roczne stypendium na kontynuowanie studiów w Uniwersytecie Humboldta w Berlinie. Studia ukończył w roku 1977 z wyróżnieniem. Po studiach pracował przez krótki okres, a następnie przeszedł dwunastomiesięczne szkolenie wojskowe dla absolwentów wyższych uczelni. W październiku 1979 r. rozpoczął studia doktoranckie z zakresu filologii germańskiej w Uniwersytecie Wrocławskim. W tym czasie brał udział w wykładach i seminariach prof. prof. Mariana Szyrockiego, Norberta Honszy, Anny Stroki, co ugruntowało jego warsztat naukowy. We Wrocławiu nie ukończył pełnego cyklu studiów doktoranckich, gdyż na piątym semestrze wygrał konkurs na stanowisko asystenta w Uniwersytecie Mikołaja Kopernika u prof. Karola Sauerlanda. Ze względu na stan wojenny pracę w Toruniu rozpoczął 15 III 1982 r. Stopień doktora uzyskał na Uniwersytecie Wrocławskim w 1987 r. na podstawie pracy pt. "Pisarze zachodni Niemiec wobec wydarzeń politycznych w Republice Federalnej Niemiec w latach 1965–1974". Książka, będąca nieco zmienioną wersją dysertacji, ukazała się w 1991 r. nakładem Towarzystwa Naukowego w Toruniu. Od października 1987 r. pracuje w UMK na stanowisku adiunkta. W czasie pracy wielokrotnie brał czynny udział w krajowych i międzynarodowych konferencjach naukowych,

odbył staże i kwerendy biblioteczne jako stypendysta m.in. fundacji Roberta Boscha, fundacji Marion Gräfin Dönhoff, Deutscher Akademischer Austauschdienst. W latach 1989, 1992 i 2000 uzyskał nagrody Rektora UMK za osiągnięcia naukowe. Prowadził wykłady gościnne na uniwersytetach w Oldenburgu, Berlinie i Angers (Francja). W latach 1996–2000 był wykładowcą Akademii Letniej w Krakowie, organizowanej przez Studienstiftung des deutschen Volkes, DAAD i Międzynarodowe Centrum Kultury. Od 1993 r. jest opiekunem naukowym sekcji języka niemieckiego Nauczycielskiego Kolegium Języków Obcych w Toruniu. W marcu 1998 r. na podstawie książki „Heinrich Bölls Poetik der Zeitgenossenschaft” odbyło się przed Radą Wydziału Humanistycznego UMK kolokwium habilitacyjne; Centralna Komisja zatwierdziła stopień doktora habilitowanego w czerwcu 1998 r. Od 1 IX 1999 r. pełni obowiązki prodziekana Wydziału Filologicznego UMK. W pracy naukowej koncentruje się na badaniu historii literatury, kultury i idei niemieckiej XX w.

Spis prac: a) Prace monograficzne: 1) Pisarze zachodniemieccy wobec wydarzeń politycznych w Republice Federalnej Niemiec w latach 1965–1974, Toruń 1991, s. 103. 2) Heinrich Bölls Poetik der Zeitgenossenschaft, Toruń 1997, s. 166. b) Rozprawy i artykuły: 3) Sumienie słów. O poetyce Eliasa Canettiego, Akcent 4/1985, s. 54–58. 4) Grass i Niemcy, Więź 4/1986, s. 73–78. 5) Das Revolutionskonzept von Hans Magnus Enzensberger, Germanica Wratislaviensia LXI, 1988, s. 89–95. 6) Niemieckie spory o Mitteleuropę, Res Publica 6/1989, s. 16–22. 7) Für und wider eine engagierte Literatur. Literaturpolitischer Streit in dem Jahrzehnt nach 1965, Zagadnienia Rodzajów Literackich, t. XXXII z. 63, Wrocław 1989, s. 71–82. 8) Günter Grass' nationale Sendung, Germanica Wratislaviensia LXXXI, 1990, s. 133–140. 9) Martin Walsers Kafka-Rezeption, w: Skamandros – Dialog I, Germanistisches Jahrbuch DDR–Polen 1990, Warszawa 1990, s. 148–152. 10) Handeln und schreiben. Literaturpolitische Konzepte westdeutscher Autoren in der zweiten Hälfte der sechziger Jahre, AUNC – Filologia Germańska XIII, Toruń 1991, s. 67–75. 11) Czasopisma literackie i kulturalno–polityczne w Niemczech po 1945 roku. Twórczość 1/1991, s. 122–128. 12) Die ethische Dimension eines Revolutionärs. Zu Ernst Tollers 'Masse Mensch', AUNC – Filologia Germańska XIV, 1991, s. 51–57. 13) Mythos des Dichters. Zu einem Aspekt des poetischen Konzepts von Elias Canetti, w: Das Mythische und Utopische in der deutschsprachigen Literatur der Gegenwart. Red. H. Ludorowska, Lublin 1992, s. 41–49. 14) Gemütlichkeit, w: Deutsche und Polen. 100 Schlüsselbegriffe. Red. E. Kobylińska, A. Lawaty, R. Stephan, München und Zürich 1992, s. 275–279. 14a) Przedruk pt. Gemütlichkeit in der zweiten Potenz, Streitkultur. Magazin für Politik und Kultur in Europa 3/1991, s. 11–12. 14b) Przedruk ponownie w: Denkanstöße '94. Ein Lesebuch aus Philosophie, Natur–und Humanwissenschaften. Red. H. Bohnet von der Thüsen, München Zürich 1993, s. 148–151. 15) Die unpolitischen 50er Jahre? Zu einem Kapitel der westdeutschen Literaturgeschichte, AUNC – Filologia Germańska XVI, 1992, s. 93–100. 16) Republika Federalna: między „Sonderweg” a „normalnością”, Res Publica 1–2/ 1992, s. 40–45. 17) Kulturpolitische Zeitschriften in Nachkriegsdeutschland 1945–1947, AUNC – Filologia Germańska XVIII, 1993, s. 97–104. 18) Przeszłość – pamięć – ciągłość, Borussia, 6/1993, s. 35–37. 19) Grass und Deutschland, Więź – Polen und Deutsche: Ein Beitrag zur Geschichte des Dialogs, Warszawa 1994, s. 129–136. 20) Deutsch–polnische Ungleichzeitigkeit oder über den gegenwärtigen Stand der Nationdiskussionen, w: Kulturelle Grenzen – Grenzüberschreitende Kulturen, Toruń 1995, s. 67–75. 21) „Wenn sich einer der Sprache bedient...” Zum literarischen Selbstverständnis Heinrich Bölls, w: Heinrich Böll – Dissident der Wohlstandsgesellschaft. Red. Bernd Balzer, Norbert Honsza, Wrocław 1995, s. 25–38. 22) Gemütlichkeit (wersja polska)

w: Polacy i Niemcy. 100 kluczowych pojęć. Red. E. Kobylińska, A. Lawaty, R. Stephan, Warszawa 1996, s. 231–234. 23) „Und wenn es irgend geht: Nichts gegen die Interessen Polens!” Zwischenbilanz einer deutschen Debatte aus polnischer Sicht, ANSICHTEN. Jahrbuch des Deutschen Polen-Instituts Darmstadt 7–1995/96, Wiesbaden 1996, s. 41–51. 24) Verbindlichkeit des Gedächtnisses. Zur Funktion der Erinnerung im Werk Heinrich Bölls, w: Gedächtnis und Erinnerung in der Literatur. Red. Karol Sauerland, Warszawa 1996, s. 197–208. 25) Das Engagement Heinrich Bölls aus dem Geist der Zeitgenossenschaft, AUNC – Filologia Germańska XXIII, Toruń 1997, s. 77–88. 26) Deutungen des Gesamtwerkes von Heinrich Böll. Darstellung des Forschungsstandes, Orbis Linguarum, Vol. 9, 1998, s. 95–105. 27) W czym się różnimy?, Germanica Wratislaviensia CXXI 1998, s. 150–152. 28) Marion Gräfin Dönhoff, w: Erlebte Nachbarschaft. Aspekte der deutsch-polnischen Beziehungen im 20. Jahrhundert. Red. Jan-Pieter Barbian i Marek Zybura, Wiesbaden 1999, s. 303–310. 29) Günter Grass, w: Erlebte Nachbarschaft. Aspekte der deutsch-polnischen Beziehungen im 20. Jahrhundert. Red. Jan-Pieter Barbian i Marek Zybura, Wiesbaden 1999, s. 311–317. 30) Spadkobierczynie najlepszych pruskich tradycji. Marion Gräfin Dönhoff i Polska, Borussia 18/19 (1999), s. 407–414. 31) Theodor Fontanes Rezeption in Polen, Fontane-Blätter 68/1999, s. 144–156. 32) Cztery razy 9 listopada, Polityka 46/1999, s. 38–40. 33) Zeitschriftenzeit. Kulturpolitische Zeitschriften der Nachkriegsjahre in Deutschland, Orbis Linguarum, Vol. 14, 1999, s. 37–50. c) Prace edytorskie, skrypty: 34) Deutsche politische Zeitgeschichte 1918–1980 in den Auseinandersetzungen der Intellektuellen, t. II (1945–1980), Toruń 1990, s. 114 (wspólnie z M. Gierlak). 35) Deutsche politische Zeitgeschichte 1918–1980 in den Auseinandersetzungen der Intellektuellen, t. I (1918–1933), Toruń 1993, s. 127 (wspólnie z M. Gierlak). 36) Deutsche politische Zeitgeschichte 1981–1991 in den Auseinandersetzungen der Intellektuellen, Toruń 1993, s. 192. d) Recenzje: 37) Kultura a faszyzm – Cz. Madajczyk: Kultura europejska a faszyzm, Warszawa 1979 – Poglądy 9/1980, s. 9. 38) Kronika terroru – J. Nowakowski: Kronika terroru. Ruchy anarchistyczne w RFN 1968–1980, Warszawa 1981 – Odra 11/1981, s. 87–88. 39) Myśl nie upadła – J. W. Borejsza /S.H. Kaszyński: Po upadku Trzeciej Rzeszy. Niemiecy intelektualiści a tradycja narodowa, Warszawa 1981 – Odra 2/1983, s. 106–107. 40) U. Hahn: Literatur in der Aktion. Zur Entwicklung operativer Literaturformen in der Bundesrepublik, Wiesbaden 1978 – Germanica Wratislaviensia LV, 1984, s. 212–214. 41) Bez wrażliwości – A. Zagajewski: Cienka kreska – Odra 9/1985, s. 102–103. 42) Die Lesbarkeit der Welt. Elias Canettis Anthropologie und Poetik. Red. S. H. Kaszyński, Poznań 1984 – Zagadnienia Rodzajów Literackich, t. XXX, z. 60, Wrocław 1987, s. 86–88. 43) Pośrednictwo literatury – H. Kneip/H. Orłowski Red.: Die Rezeption der polnischen Literatur im deutschsprachigen Raum und die der deutschsprachigen in Polen 1945–1985, Darmstadt 1989 – Polityka 34/1989, s. 13. 44) Niemiecki antyprogram wschodni – J. W. Borejsza: Antyslawizm Adolfa Hitlera, Warszawa 1989 – Res Publica 4/1990, s. 118–119. 45) Przybliżanie Polski – K. Reiff: Als deutscher Diplomat an der Weichsel, Bonn 1990 – Polityka 46/1990, s. 9. 46) Niemiecka lekcja – Ch. Graf von Krockow: Die Deutschen in ihrem Jahrhundert 1890–1990, Reinbek 1990 – Res Publica 5/1991, s. 110–112. 47) Raz jeszcze tożsamość niemiecka – Niemcy o sobie. Naród – państwo – charakter narodowy w oczach intelektualistów niemieckich. Red. Cz. Karolak, Poznań 1993 – Borussia 9/1994, s. 279–280. 48) Habermas o przyszłości Europy – J. Habermas: Obywatelstwo a tożsamość narodowa. Rozważania nad przyszłością Europy, Warszawa 1993 – Krytyka 44–45/1994, s. 200–201. 49) Nordbruch, Claus H. R.: Heinrich Böll. Seine Staats- und Gesellschaftskritik im Prosawerk der sechziger und siebziger Jahre. Eine kritische Auseinandersetzung, Frankfurt a.M. 1994 – DAS ARGUMENT. Zeitschrift für Philosophie und Sozialwissenschaften, 37. Jg., Nr. 212, 6/1995, s. 941–942. 50) O nowym kompendium pisarzy niemieckojęzycznych słów kilka – Pisarze niemieckojęzyczni XX wieku. Leksykon encyklopedyczny PWN. Red. M. Zybura, Warszawa–Wrocław 1996 – Res Publica Nowa 6/1996, s. 64–65. 51) Nowy nieznan świat – R. Kapuściński: Lapidarium II, Warszawa 1996 – Borussia 13/1996, s. 245–246. 52) Europa płaskich stóp – J. Kroutvor: Europa Środkowa: anegdota

i historia, Izabelin [Świat literacki] 1998 – Borussia 17/1998–1999, s. 283–284. 53) H. Orłowski: Wobec zniewoleń 'krótkiego stulecia'. Szkice o literaturze austriackiej i niemieckiej, Wrocław 1997 – Orbis Linguarum Vol. 11, 1999, s. 249–250.

Ponadto teksty publicystyczne oraz przekłady z literatury niemieckiej w antologiach i czasopiśmie, takich jak „Odra”, „Więź”, „Dialog”, „Polityka”, „Borussia”.

Wydział III

RUTKOWSKI LUCJAN JAROSŁAW urodził się dnia 7 stycznia 1954 r. w Jastrowiu, województwo koszalińskie (obecne woj. zachodniopomorskie). Po przeprowadzeniu się do Szczecinka rozpoczął w roku 1961 uczęszczać do szkoły podstawowej. Od dziecka wykazywał zainteresowania przyrodnicze, szczególnie biologią, geografią i później chemią oraz ogrodnictwem. W klasie ósmej (1968/9) wytypowany został do Wojewódzkiego Konkursu Wiedzy Przyrodniczej organizowanego przez Ligę Ochrony Przyrody, gdzie w eliminacjach powiatowych i wojewódzkich zajął I miejsce w kategorii szkół podstawowych i zasadniczych zawodowych. W 1969 r. zdał egzamin do I Liceum Ogólnokształcącego im. ks. Elżbiety w Szczecinku. Następnego roku zajął również pierwsze miejsce w powyższym konkursie – tym razem w kategorii szkół średnich, w kolejnym roku (1971) zajął miejsce II. W 1972 r. został jednym z laureatów I Ogólnopolskiej Olimpiady Biologicznej na szczeblu centralnym. Dzięki temu w roku 1973 był przyjęty bez egzaminu na studia biologiczne na Wydziale Biologii i Nauk o Ziemi UMK w Toruniu. Od pierwszego roku rozpoczął gromadzenie wypisów z literatury dotyczących flory Polski, a szczególnie okolic Szczecinka. Z ciekawszymi swoimi znaleziskami zwrócił się do profesora dra hab. Klemensa Kępczyńskiego – kierownika Zakładu Botaniki Ogólnej, który zaproponował mu udział w swoich badaniach i później pracę w Zakładzie. Podczas studiów działał w Studenckim Kole Naukowym Biologów, prowadził poszukiwania florystyczne w otoczeniu Torunia (odkrywając w 1974 r. np. najbardziej na północ wysunięte stanowisko róży Jundziłła). W czasie wakacji dalej poznawał florę szczecinecką (co zaowocowało pierwszą samodzielną publikacją w 1982 r.) i na zlecenie prof. Kępczyńskiego badał szatę roślinną otoczenia budujących się Zakładów Celulozowo-Papierniczych w Kwidzynie. Na tej podstawie powstała jego praca magisterska dotycząca zbiorowisk leśnych. Studia ukończył w roku 1977 – przed terminem i z wyróżnieniem. Na krótko przed ich zakończeniem, od 1 X tego roku rozpoczął pracę w Zakładzie Botaniki Ogólnej Instytutu Biologii UMK jako stażysta przy umowie z Zakładami Celulozowo-Papierniczymi w Kwidzynie. Z dniem 5 XI 1977 r. został powołany na stanowisko asystenta stażysty, 1 VII 1978 r. otrzymał etat asystenta naukowo-badawczego, a od 1 I 1980 r. starszego asystenta naukowo-badawczego. Od 1 I 1983 r. został starszym asystentem naukowo-dydaktycznym,

a od 1 VI 1987 r. adiunktem (po obronie pracy doktorskiej „Zbiorowiska leśne, zaroślowe i okrajkowe w okolicach Kwidzyna na tle warunków siedliskowych” pod kierunkiem prof. Kępczyńskiego i uzyskaniu stopnia doktora nauk przyrodniczych w kwietniu 1986 r.). W roku 1979 odbył z entomologiem doktorem Jarosławem Buszką (obecnie profesorem) 7-tygodniową wycieczkę przyrodniczą po Bułgarii (głównie górach), skąd przywieźli interesujące zbiory okazów i przezrocza. W latach 1981–1986 był tam jeszcze trzy razy. Wskutek reorganizacji Zakładu Botaniki Ogólnej przeszedł 1 X 1987 r. do Pracowni Geobotanicznej, która następnie została wcielona do Zakładu Taksonomii i Geografii Roślin pod kierunkiem prof. dra hab. Mariana Rejewskiego. Dodatkowo, od 1 IV 1989 r. jest kierownikiem Ogródu Botanicznego IB (obecnie Instytutu Ekologii i Ochrony Środowiska). Przez cały czas zajmuje się florystyką, fitosocjologią i sozologią, później także ogrodnictwem. Prowadzi ćwiczenia z botaniki systematycznej, zajęcia terenowe, wykłady monograficzne z szaty roślinnej i ogrodnictwa (przez kilka lat także z fitogeografii). Był opiekunem ponad 30 prac magisterskich. Zajmował się także Sekcją Botaniczną Studenckiego Koła Naukowego Biologów UMK, uczestnicząc w wielu obozach naukowych Koła. Należy do Towarzystwa Naukowego w Toruniu (od 1981 r.), Polskiego Towarzystwa Botanicznego i Polskiego Towarzystwa Przyrodników im. M. Kopernika (w 2 ostatnich jest w zarządach oddziałów); uczestniczył po 1980 r. w zjazdach PTB i wielu konferencjach i seminariach organizowanych przez jego sekcje i oddziały. Przez 3 ostatnie kadencje istnienia był członkiem Wojewódzkiej Komisji Ochrony Przyrody w Toruniu. Od początku powstania jest członkiem Rady (Społeczno-) Naukowej Nadwiślańskiego Parku Krajobrazowego (od 2000 PK Doliny Dolnej Wisły). Wykonywał liczne opracowania i ekspertyzy z dziedziny szeroko pojętej botaniki dla urzędów wojewódzkich, miejskich i Starostwa w Toruniu, prokuratur, Ośrodków Edukacji Ekologicznej w Przysieku i Włocławku, zakładów pracy i in. Współpracuje w edukacji przyrodniczej z liceami i szkołami podstawowymi. Prowadzi wycieczki krajoznawczo-przyrodnicze organizowane przez PTTK i związki zawodowe. Jest autorem i współautorem książek i współautorem wydanego w 2000 r. na CD „Flora ojczysta”.

Spis prac: a) Prace monograficzne: 1) Lasy liściaste okolic Kwidzyna. Stud. Soc. Scient. Torunensis 1989. Sec. D, 12,1, ss. 44, tab. 22. 2) Atlas rozmieszczenia roślin naczyniowych chronionych w Polsce – Distribution Atlas of Vascular Plants Protected in Poland (współautorstwo). Zajac A., M. Zajac (red.) Nakładem Pracowni Chorologii Komputerowej Instytutu Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego. Kraków 1997, ss. 100. 3) Klucz do oznaczania roślin naczyniowych Polski niżowej. Warszawa 1998, ss. 812. 4) Atlas rozmieszczenia roślin naczyniowych w Polsce. – Distribution Atlas of Vascular Plants in Poland (współautorstwo opracowania regionalnego z T. Załuskim i K. Kępczyńskim). A. Zajac, M. Zajac (red.). Nakładem Pracowni Chorologii Komputerowej Inst. Botaniki UJ, Kraków 2001, ss. 713. b) Rozprawy, artykuły (łącznie z 12 drukowanymi materiałami konferencyjnymi *): 5) Zbiorowiska wodne, szuwarowe i zaroślowe w dolinie Wisły na odcinku Nebrowo Wielkie–Jarzębina (współautorstwo z K. Kępczyńskim). Stud. Soc. Scient. Torunensis. Sec. D, 11,3, 1981, s. 3–35. 6) Rośliny naczynio-

we okolic Kwidzyna (współautorstwo z K. Kępczyńskim). Acta UNC, Biol. 24, 1982, s. 65–106.

7) Nowe stanowiska rzadszych roślin w okolicach Szczecinka. Acta UNC, Biol. 24, 1982, s. 107–116.

8) Roślinność torfowiska z *Salix myrtilloides* L. koło Rakowca w woj. elbląskim (współautorstwo z K. Kępczyńskim). Acta UNC, Biol. 27, 1985, s. 3–16.

9) Wybrane zbiorowiska psamofilnych turzyc w dolinie Wisły na odcinku Ciechocinek – Sztum (współautorstwo z K. Kępczyńskim). Acta UNC, Biol. 29, 1988, s. 5–16.

10) Nowe stanowiska turzycy ościstej (*Carex atherodes* Spreng.) na Pojezierzu Krajeńskim i jej udział w różnych zbiorowiskach roślinnych (współautorstwo z K. Kępczyńskim). Acta UNC, Biol. 29, 1988, s. 17–24.

11) Roślinność synantropijna w otoczeniu Zakładów Celulozowo–Papierniczych w Kwidzynie (współautorstwo z K. Kępczyńskim). Acta UNC, Biol. 32, 1988, s. 3–22.

12) Szata roślinna torfowiska z *Salix myrtilloides* L. koło Falmierowa w woj. pilskim (współautorstwo z K. Kępczyńskim). Acta UNC, Biol. 32, 1988, s. 41–51.

13) Ciepłolubne zbiorowiska okrajkowe klasy *Trifolio–Geranietea sanguinei* okolic Kwidzyna. Acta UNC, Biol. 34, 1988, s. 25–51.

14*) Rozbieżności w określeniu przyczyny uszkodzenia lasów toruńskich (streszcz. ref.). (W:) Materiały z Konferencji "Roślina a Środowisko" z okazji 48 Zjazdu PTB w Katowicach, 6–9.09.1989, s. 72. Katowice 1990.

15) Udział *Achillea cartilaginea* Ledeb. w różnych zbiorowiskach roślinnych w otoczeniu dolnej i środkowej Wisły (współautorstwo z K. Kępczyńskim). Acta UNC, Biol. 36, 1991, s. 57–67.

16) Nitrofilne zbiorowiska okrajkowe ze związku *Lapsano–Geranion robertiani* w zachodniej części Poj. Iławskiego. Acta UN. Biologia 36, 1991, s. 69–79.

17) Nitrofilne zbiorowiska okrajkowe związku *Aegopodion* R. Tx. 1967 w zachodniej części Pojezierza Iławskiego. Acta UNC, Biol. 38, 1991, s. 105–119.

18) Rozmieszczenie *Corydalis intermedia* (L.) Merat w Polsce i jej udział w różnych zbiorowiskach roślinnych (współautorstwo z K. Kępczyńskim). Acta UNC, Biol. 38, 1991, s. 71–91.

19) Występowania *Alisma lanceolatum* With. w różnych zbiorowiskach roślinnych w otoczeniu dolnej i środkowej Wisły (współautorstwo z K. Kępczyńskim). Acta UNC, Biol. 38, 1991, s. 93–103.

20) Interesujące zbiorowiska roślinne w Dolinie Dolnej Wisły na odcinku Nowe – Gniew (współautorstwo z K. Kępczyńskim). Acta UNC, Biol. 40, 1992, s. 187–203.

21) Zbiorowiska okrajkowe w południowo–wschodniej części Puszczy Boreckiej. Acta UNC, Biol. 40, 1992, s. 171–185.

22*) Zmiany składu drzewostanu w Toruńskim Parku Miejskim na tle wzrostu zanieczyszczenia powietrza w ciągu ostatnich 40 lat. (W:) Zjazd Sekcji Dendrologicznej PTB nt.: Drzewa i krzewy w zmieniającym się środowisku, Zielonka 11–12. 06. 1992. Wyd. AR, s. 14–15, Poznań 1992.

23*) Mało znane, a stosunkowo częste gatunki flory naczyniowej Polski. (W:) 49 Zjazd PTB: Streszczenia referatów i plakatów: Kielce 1–5.09.1992, PTB.

24) Dydaktyczne wartości przyrody okolic Doby koło Gizycka. (W:) 35 lat poznawczej przygody młodych biologów (współautorstwo z K. K. Wołkiem), red. K. Wołek. Woj. Ośr. Metod. s. 29–36. Toruń 1992.

25*) Nowe i mało znane zbiorowiska roślinne Borów Tucholskich. (W:) Bory Tucholskie: walory przyrodnicze – problemy ochrony – przyszłość (Mat. konferencyjne) pod red. M. Rejowskiego, A. Nienartowicza, M. Boińskiego. III Konferencja Nauk. nt.: Kompleksowa Ochrona Przyrody – Rezerwat Biosfery "Bory Tucholskie", Bachorze 17–20.09.1992. UMK, s. 79–88. Toruń 1993.

26*) Niespodzianki florystyczne Borów Tucholskich. *ibid.*: 66–68.

27) Zbiorowiska namuliskowe brzegów śródpolnych oczek, stawów wiejskich i małych jezior w niektórych regionach środkowo–wschodniej części Pojezierza Południowobałtyckich (współautorstwo z K. Kępczyńskim). Acta UNC, Biol. 42, 1993, s. 3–30.

28) Różne postacie brzeziny bagiennej (*Betuletum pubescentis* R. Tx. 1937 s. l.) we wschodniej części Pojezierza Południowobałtyckich (współautorstwo z K. Kępczyńskim). Acta UNC, Biol. 44, 1993, s. 47–51.

29) Nitrofilne zbiorowiska okrajkowe ze związków *Calystegion sepium* R. Tx. (1947) 1950 i *Aegopodion* R. Tx. 1967 w okolicach Szczecinka. Acta UNC, Biol. 44, 1993, s. 81–92.

30) *Achillea crithmifolia* W. et K. w Dybowie koło Torunia (współautorstwo z T. Żaluskim). Acta UNC, Biol. 44, 1993, s. 165–170.

31) Zbiorowiska okrajkowe zagłębiń śródpolnych w okolicach Chełmży na Pojezierzu Chełmińskim (współaut.). Acta UNC, Biol. 46, 1993, s. 153–162.

32) Stanowisko *Thlaspi alpestre* L. na torfowisku Zgniłka (współautorstwo z T. Żaluskim). Acta UNC, Biol. 46, 1993, s. 201–205.

33) *Carex atherodes* Sprengel (*C. aristata* R. Br., non Honcke-

ny) – turzyca oścista (współautorstwo z J. Wilkoń–Michalską). (W:) K. Zarzycki, R. Kaźmierczakowa (red.). Polska czerwona księga roślin. Kraków 1993, s. 245–247. 34) Flora Borów Tucholskich i jej osobliwości (współautorstwo z M. Ceynową–Gieldon). *Chrońmy Przyr. Ojczystą*, 49, 1993, s. 32–42. 35) Szata roślinna okolic Torunia, osobliwości – zagrożenie – ochrona. *Wycieczka geobotaniczna (przewodnik, współaut.)*, Toruń 1994, s. 6. 36) Zbiorowiska leśne rezerwatu “Mazury” w Puszczy Boreckiej (współaut.). *Acta UNC, Biol.* 48, 1995, s. 137–176. 37*) Potrzeba czynnej ochrony ginących elementów naturalnej flory Borów Tucholskich. (W:) Ochrona Borów Tucholskich. *Metody badawcze – prognozy*, Tleń 31. 11–2. 12. 1993; mat. konf. nauk. Centrum Badań i Ochrony Środowiska Człowieka; Kat. Kszt. i Ochr. Środ. ATR Bydgoszcz 1995. 38*) Odnalezienie *Orobanche arenaria* Borkh., gatunku uznanego w Polsce za wymarły. (W:) Szata roślinna Polski w procesie przemian. Mat. konf. i symp. 50 Zjazdu PTB: Kraków 26. 06–01. 07. 1995. Red. Z. Mirek, J. J. Wójcicki. s. 344. Inst. Botaniki im. W. Szafera PAN, Kraków. 39*) Ginące rośliny Pomorza i Kujaw chronione ex situ w Ogródku Botanicznym UMK. *Ibid.*, s. 345. 40*) Rozwój i organizacja ekosystemów solniskowych na Kujawach (współaut.). *Ibid.*, s. 443. 41*) System informacji o występowaniu halofitów na Kujawach (współaut.). (W:) Zintegrowany Monitoring Środowiska Przyrodniczego: Funkcjonowanie i monitoring geosystemów, Szymbark 14–16 września 1995. PIOŚ. Inst. Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, Stacja Naukowa Instytutu Geografii i PZ PAN w Szymbarku, Wyd. Ochr. Środ. UW w Nowym Sączu, Komitet Naukowy “Człowiek i Środowisko” przy Prezydium PAN, Kraków–Szymbark 1995, s. 82–83. 42*) Differentiation of vegetation in a saline grassland in the vicinity of Inowrocławskie Zakłady Sodowe (Inowrocław Soda Plants) at Mątwy town (współaut.). *Acta Societatis Botanicorum Poloniae*, 65, 3–4:349–356. Wrocław 1996. 43) Ostrów Panieński. (W:) Rezerваты przyrody województwa toruńskiego. Red. M. Rejewski, P. Bielecki. Urząd Woj. w Toruniu. Wyd. Ochrony Środowiska, Wojewódzki Konserwator Przyrody, s. 95–99. Toruń 1996. 44) Łęgi na Ostrowiu Panieńskim, *ibid.*, s. 166–8. 45) Góry Łosiowe, *ibid.*, s. 190. 46*) Nowe gatunki traw nad dolną Wisłą. Streszczenie ref. II Ogólnopolskie Spotkanie Naukowe „Taksonomia, kariologia i rozmieszczenie traw w Polsce” 14–15 listopada 1996, s. 7. Inst. Botaniki PAN, Kraków. 47) The effect of American cherry (*Prunus serotina* Ehrh.) plantations on organic and humus horizons of cambic Arenosols in a pine forest (współaut.). *Ekologia Polska* 45,2 1997, s. 385–394. 48) Rośliny naczyniowe – Tracheophyta. (W:) Czerwona lista roślin i zwierząt ginących i zagrożonych w regionie kujawsko–pomorskim. Red. L. Rutkowski, AUNC, *Biologia* 53, 1997, Supplement s. 5–41. 49) Wstęp – Introduction. *Ibid.*, s. 3, 4. 50) Nowe stanowiska kianiaki południowej *Cuscuta cesatiana* Bertol. (= *Cuscuta australis* R. Br. ssp. *cesatiana* Bertol.) w Polsce (współautorstwo z W. Karnkowskim). *Bad. Fizjograficzne n. Polską Zachodnią*. Ser. B, 46:189–191. Poznań 1997. 51*) Psammofilne turzyce sekcji *Ammoglochin* Dum. nad dolną Wisłą. Streszczenie ref. w Mat. sympoz. i obrad sekcji 51 Zjazdu PTB, Gdańsk 1998, s. 427. 52) *Inula germanica* (Asteraceae) – potwierdzone stanowisko w rezerwacie „Bielinek” nad Odrą (współautorstwo z I. Paszek). *Frag. Florist. Geobot. Polonica* 7 200, s. 372–374. 53*) Die Pflanzendecke des Landschaftspark Tal der Niederweichsel in Schutzplänen (współaut.). (In:) *Gemeinsames europäisches Umweltbewusstsein Herausforderung für das neue Jahrtausend*. 3. Polnisch–Deutscher Umweltkongress 22–24 September 2000, Bydgoszcz. s. 185–190. 54) *Diphasiastrum tristachyum* (Pursh) Holub. (W:) Polska czerwona księga roślin. R. Kaźmierczakowa, K. Zarzycki (red.). Instytut Botaniki PAN i Instytut Ochrony Przyrody PAN, Kraków 2001. s. 29–31. 55) *Salix myrtilloides* L. (współaut.), *ibid.*, s. 71–73. 56) *Myriophyllum alterniflorum* DC, *ibid.*, s. 263–265. 57) *Polemonium coeruleum* L. *ibid.*, s. 310–311. 58) *Carex atherodes* Sprengel (współautorstwo z J. Wilkoń–Michalską). *ibid.*, s. 502–503. 59) *Carex supina* Wahlb., *ibid.*, s. 516–518. c) Popularnonaukowe: 60) Ogród Botaniczny UMK w Toruniu. Biuletyn informacyjny. Regionalne Centrum Edukacji Ekologicznej w Przysieku. 6. 1997, s. 18, 19, fot. 61) Możliwości wykorzystania ugorów i odlogów do czynnej ochrony zagrożonych roślin i zwierząt, *ibid.*, 9, 1998, s. 30–33, fot. 62) Szata roślinna projektowanego Rezerwatu Wąkole – bór jałowcowy na wydmach im. prof. Klemensa Kępczyńskiego, *ibid.* 2002.

WILCZYŃSKA BOGDANA, córka Alojzego i Janiny (z domu Gajewska) Głowackich, urodziła się dnia 17 maja 1943 r. w Aleksandrowie Kujawskim. Szkołę podstawową i Liceum Ogólnokształcące ukończyła w Aleksandrowie Kujawskim. W latach 1961–1966 studiowała biologię na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu. Uczęszczała na seminaria magisterskie prof. dr. hab. Henryka Szarskiego i pod jego kierunkiem wykonała pracę magisterską pt. „Pojemność lożyska krwionośnego w układzie moczopłciowym *Rana temporaria* L.” w Katedrze Zoologii Ogólnej. Od listopada 1966 r. rozpoczęła pracę w tej samej katedrze jako asystent naukowo–techniczny. Na tym etapie prowadziła zajęcia dydaktyczne z histologii i embriologii w ramach prac zleconych. W 1969 r. przeszła na etat naukowo–dydaktyczny na stanowisko asystenta. W 1971 r. została starszym asystentem w Zakładzie Histologii i Embriologii. Po zdaniu egzaminów i obronie pracy doktorskiej pt. "Budowa przewodu pokarmowego i rozmiary śluzówki w rozwoju ontogenetycznym niektórych płazów bezogonowych" uzyskała w 1977 r. stopień doktora nauk przyrodniczych i została w tym samym roku powołana na stanowisko adiunkta. W 1998 r. na podstawie rozprawy habilitacyjnej „Badania morfometryczne przewodu pokarmowego niektórych gatunków *Micromammalia* w aspekcie adaptacji do różnego rodzaju pokarmu” i odbytego kolokwium habilitacyjnego uzyskała stopień doktora habilitowanego. W październiku 2000 r. została powołana na stanowisko kierownika Pracowni Histologii i Embriologii Kręgowców.

Spis prac: a) Artykuły: 1) The dimensions of the mucosa and the structure of the alimentary canal in *Rana temporaria* L. and *Rana arvalis* Nilss. Bull. Acad. Polon. Sci., Ser. Sci. Biol., 23 (5): 329–338, 1975. 2) The biometric structure of the population of the common spade-foot *Pelobates fuscus* Laur. (Salientia, Amphibia) of the environs of Aleksandrów Kujawski. Acta Biol. Cracoviensia. ser. zool., 20: 65–73, 1977 (współaut. H. Andrzejewski, A. Przystalski). 3) The structure of the alimentary canal and the dimension of the mucosa ontogenic development of some Anura. Acta Biol. Cracov., Ser. Zool., vol. 23: 13–46, 1981. 4) The structure of the alimentary canal in ontogenetic development of *Bombina variegata* (L.). Studia Soc. Sci. Torunensis, Sec. E (Zool.), 5: 11–19, 1986 (współaut. J. Hermanowicz, I. Kowalska). 5) Morphological blood indexes in ontogeny of *Pelobates fuscus* Laur. Acta Biol. Cracov. Ser. Zool., vol. 29: 85–92, 1987 (współaut. A. François–Krassowska). The structure of the alimentary canal and the dimension of mucosa in ontogeny of *Bufo bufo* L. and *Bufo viridis* (Laur.). AUNC, Biol. 33 – Nauki Mat.–Przyr., 70: 91–99, 1989 (współaut. E. Parszyk, B. Rzepka, G. Socha). 6) Badania morfometryczne przewodu pokarmowego w rozwoju ontogenetycznym *Bufo calamita* Laur. AUNC, Biol. 33 – Nauki Mat.–Przyr., 70: 135–143, 1989 (współaut. E. Rok). 7) The surface area of the mucosa of the alimentary canal in *Bufo viridis* Laur. AUNC, Biol. 37 – Nauki Mat.–Przyr., 75: 39–47, 1990 (współaut. K. A. Dobrowolska). 8) The dimensions of the mucosa of the alimentary canal of *Xenopus laevis* (Daudin). AUNC, Biol. 49 – Nauki Mat.–Przyr., 94: 55–66, 1995 (współaut. A. Przystalski). 9) Size and structure of alimentary canal during postembryonic development of *Xenopus laevis* (Daudin). AUNC 51: 13–21, 1996 (współaut. A. Przystalski). 10) Histometry of the alimentary canal wall in *Mus musculus* L. Zoologica Poloniae 41 (1–4): 115–121, 1996 (współaut. A. Przystalski). 11) The structure and the dimensions of the mucosa of the alimentary canal *Bufo orientalis*. „Biologia płazów i gadów”. WSP Kraków, s. 81–82, 1996 (współaut. A. Przystalski). 12) Anatomy and histology of the

alimentary canal of *Bufo orientalis*, tamże, s. 77–78, 1996 (współaut. A. Przystalski). 13) Anatomy and the dimensions of the alimentary canal in ontogeny of *Rana esculenta*, tamże, s. 79–80, 1996 (współaut. A. Przystalski). 14) Budowa żołądka pięciu gatunków gryzoni w aspekcie adaptacji do różnego rodzaju pokarmu. „Mechanizmy adaptacyjne zwierząt stałocieplnych”. Białystok: 48–49, 1996. 15) Wpływ diety na rozmiary struktur błony śluzowej przewodu pokarmowego niektórych gatunków Micromammalia. tamże, 50–51. 16) Morphometric characteristic of the parameters of intestinal crypts during the postnatal development of *Mus musculus* L., Acta Biol. Cracov., Vol. 39, suppl. 1: 73, 1997 (współaut. A. Przystalski). 17) The histometry of the alimentary canal wall in the development of *Perca fluviatilis* L., tamże, suppl. 1: 68, 1997 (współaut. A. Przystalski). 18) Morphometry and histometry of the alimentary canal in *Bufo orientalis*, Zool. Polon., 43/1–4: 25–34, 1998 (współaut. A. Przystalski). 19) Anatomical structure and size of large intestinal mucosa in selected species of shrews and rodents, Acta Theriol., 43 (4): 363–370, 1998. 20) Histometry and surface area of the alimentary canal of *Apodemus flavicollis*, Acta Theriol., 44 (1): 29–36, 1999. 21) The structure of the spermatozoon of men from Płock and its surroundings, Acta Biol. Cracov., Vol. 42, suppl. 1: 62, 2000 (współaut. B. Rozwora, M. Jaroszewska). 22) Influence of Mospilan 20 SP and Bulldock 02 SEC on larval development of *Rana temporaria* L., Initial researches, Biologia płazów i gadów, WNAP, Kraków, 140–142, 2000 (współaut. E. Tęgowska, M. Jaroszewska, B. Grajpel). 23) Changes in dimensions of the mucosa of the alimentary canal during larval development of *Rana ridibunda* Pall., tamże, 137–139 (współaut. A. Przystalski). 24) Growth rates of body size and internal area of the alimentary canal of *Rana arvalis* Nilss., tamże, 134–136 (współaut. A. Przystalski). 25) Size of the alimentary canal in the sexually immature females and males of *Sorex araneus* L. Initial studies. Folia morphologica, Via Medica, Gdańska. Vol. 60, no. 2, 2001 (współaut. M. Jaroszewska). b) K o m u n i k a t y: 26) Struktura biometryczna populacji grzebiuszki ziemnej *Pelobates fuscus* Laur. (Salientia, Amphibia) z okolic Aleksandrowa Kujawskiego. Materiały XI Zjazdu Polskiego Towarzystwa Zoologicznego. Białystok, 5–6, 1975 (współaut. H. Andrzejewski, A. Przystalski). 27) Budowa przewodu pokarmowego i rozmiary śluzówki w rozwoju ontogenetycznym niektórych płazów bezogonowych (*Anura*). Materiały XXII Zjazdu Polskiego Towarzystwa Zoologicznego. Poznań, 183–184, 1979. 28) Morfologiczne wskaźniki krwi w ontogenezie *Pelobates fuscus* Laur. Materiały XIII Zjazdu Polskiego Towarzystwa Zoologicznego. Katowice, 48–49, 1983 (współaut. A. François-Krassowska). 29) Morfologiczne składniki krwi kilku gatunków *Anura*. Materiały XIV Zjazdu Polskiego Towarzystwa Zoologicznego. Szczecin, 66, 1987 (współaut. A. François-Krassowska). 30) Ukształtowanie i rozmiary śluzówki przewodu pokarmowego *Bufo viridis* Laur., tamże, 228, 1987. 31) Rozmiary i unaczynienie śluzówki przewodu pokarmowego w rozwoju ontogenetycznym *Pelobates fuscus* Laur., tamże, 229 (współaut. A. François-Krassowska, H. Pawłowska). 32) Badania morfometryczne przewodu pokarmowego niektórych krajowych gryzoni *Rodentia*. Materiały XV Zjazdu Polskiego Towarzystwa Zoologicznego, Gdańsk, 90, 1991 (współaut. E. Baranowska, I. Zalewska). 33) Pojemność łożyska krwionośnego mózgu kilku gatunków płazów bezogonowych (*Anura*), tamże, 20 (współaut. A. François-Krassowska, J. Świątkowski). 34) Pojemność łożyska krwionośnego i unaczynienie śluzówki przewodu pokarmowego *Rana temporaria* L., tamże, 21 (współaut. A. François-Krassowska). 35) Morfometria przewodu pokarmowego ryjówki aksamitnej *Sorex araneus*, tamże, 90 (współaut. H. Zduńska). 36) Ukształtowanie i rozmiary śluzówki przewodu pokarmowego *Xenopus laevis* (Daudin), tamże, 91. 37) Rozmiary struktur błony śluzowej przewodu pokarmowego w rozwoju ontogenetycznym *M. musculus* L. Materiały II Konferencji Embriologicznej Sobótka, 45, 1994. 38) Zmiany rozmiarów żołądka w rozwoju postnatalnym *Mus musculus* L. Materiały XX Konferencji Embriologicznej, Rudy Raciborskie, 43, 1995. 39) Różnice w budowie anatomicznej, histologicznej i rozmiarach powierzchni trawienno-chłonnej przewodów pokarmowych okoni *Perca fluviatilis* pochodzących z jezior o różnej trofii. Streszczenia referatów XVI Zjazdu

Polskiego Towarzystwa Zoologicznego. Łódź 142, 1995 (współaut. A. Przystalski). 40) Budowa anatomiczna i histologiczna przewodu pokarmowego myszy laboratoryjnej w rozwoju postnatalnym, tamże, 177. 41) Morfometria jelita grubego niektórych Micromammalia w aspekcie adaptacji do różnego typu pokarmu, tamże, 176. 42) Tempo przyrostu długości, średnicy, powierzchni zewnętrznej i wewnętrznej odcinków przewodu pokarmowego myszy domowej, tamże, 178 (współaut. A. Przystalski). 43) Rozmiary powierzchni trawienno-chłonnej przewodu pokarmowego w rozwoju postnatalnym myszy laboratoryjnej. Streszczenia referatów XXI Konferencji Embriologicznej. Szklarska Poręba, 31, 1996 (współaut. A. Przystalski). 44) Morphometric characteristic of the parameters of intestinal crypts during the postnatal development of *Mus musculus* L. Acta Biol. Cracov., Ser. Zool., vol. 39 (1): 73, 1997 (współaut. A. Przystalski). 45) The histometry of the alimentary canal wall in the development of *Perca fluviatilis* L., tamże, 68, 1997 (współaut. A. Przystalski). 46) Surface area of the alimentary canal in the early development of *Mus musculus*. Folia Morphol. (Warsz.), 57, 1, 72, 1998 (współaut. A. Przystalski). 47) Histometria ściany przewodu pokarmowego ciężarnych samic nornika północnego *Microtus oeconomus* (Pallas, 1776), VIII Ogólnopol. Konf. Teriol. Bioróżnorodność i Ochrona Ssaków w Polsce. 118, 2000 (współaut. M. Jaroszewska, E. Gabrychowicz). 48) Rozmiary powierzchni trawienno-chłonnej przewodu pokarmowego ciężarnych samic nornika północnego *Microtus oeconomus* (Pallas, 1776), tamże, 119 (współaut. M. Jaroszewska, J. Żukowska). 49) Histometria ściany jelita cienkiego ryjówki malutkiej *Sorex minutus* L. aklimowanej do różnych temperatur otoczenia, tamże, 120 (współaut. J. Taylor, M. Jaroszewska).

ZAŁUSKI TOMASZ urodził się 4 października 1948 r. w Warszawie. Szkołę podstawową i liceum ogólnokształcące ukończył w Sieradzu. W 1966 r. rozpoczął studia na kierunku biologii w Uniwersytecie Łódzkim. Pracę magisterską na temat roślinności łąkowej doliny Żegliny napisał w 1971 r. pod kierunkiem profesorów: Jakuba Mowszowicza i Romualda Olaczka. W lutym 1971 r., jeszcze przed ukończeniem studiów, został zatrudniony na etacie inżynierjno-technicznym w Zakładzie Botaniki Uniwersytetu Łódzkiego. Od października 1973 r. rozpoczął pracę w Zakładzie Botaniki Ogólnej Uniwersytetu M. Kopernika w Toruniu, początkowo na etacie asystenta, a następnie starszego asystenta. W czerwcu 1981 r. uzyskał stopień doktora nauk przyrodniczych, przedstawiając rozprawę doktorską pt. „Zróznicowanie fitocenoz doliny Brynicy i jej dopływów na tle warunków siedliskowych”, której promotorem był prof. dr hab. Klemens Kępczyński. Od października 1981 r. zatrudniony został na etacie adiunkta w Zakładzie Botaniki Ogólnej UMK, w którym pracował przez 6 lat. Od 1987 r., po reorganizacji zakładów botanicznych, zatrudniony był przez kilka miesięcy w Pracowni Geobotaniki UMK, a następnie w Zakładzie Taksonomii i Geografii Roślin UMK – jednostkach kierowanych przez prof. dr hab. Mariana Rejewskiego. W 1996 r. na podstawie rozprawy habilitacyjnej pt. „Łąki selernicowe (związek *Cnidion dubii* Bal.–Tul. 1966) w Polsce” i odbytego kolokwium habilitacyjnego na Wydziale Biologii i Nauk o Ziemi UMK uzyskał stopień doktora habilitowanego. Od czerwca 2000 r. kieruje Pracownią Kartografii Geobotanicznej, wchodzącą w skład Zakładu Taksonomii i Geografii Roślin UMK. Jego dorobek stanowią 153 publikacje, głównie naukowe i popularnonaukowe. Opublikował 87 prac naukowych, w tym 4 prace

monograficzne, 60 rozpraw i artykułów oraz 23 komunikaty. Jest autorem lub współautorem 59 popularnonaukowych opracowań (rozdziałów w opracowaniach zbiorowych, artykułów, książek) oraz redaktorem 4 książek popularnonaukowych. Opracował ponadto około 70 niepublikowanych ekspertyz i sprawozdań, głównie charakteryzujących i waloryzujących szatę roślinną obiektów i obszarów chronionych (rezerваты, parki krajobrazowe) lub proponowanych do ochrony. Był i jest uczestnikiem kilku zespołowych tematów badawczych. Od 1976 r. bierze udział (ostatnio jako współautor) w „Atlasie rozmieszczenia roślin naczyniowych w Polsce” (ATPOL), redagowanym przez Instytut Botaniki UJ w Krakowie. W okresie 1988–1996 prowadził badania w ramach tematu CRYPTO – „Rośliny zarodnikowe w zbiorowiskach leśnych Białowieskiego Parku Narodowego”, koordynowanego przez Białowieską Stację Geobotaniczną UW w Białowieży. W latach 1992–1995 przeprowadzał kartowanie roślinności torfowisk Pomorza w ramach tematu „Charakterystyka i waloryzacja mokradeł i użytków zielonych w aspekcie ochrony środowiska”, koordynowanego przez IMUZ w Falentach, a zleconego przez Institute for Forestry and Nature Research w Wageningen (Holandia). Jego obecne zainteresowania koncentrują się wokół zagadnień związanych z szatą roślinną regionu i kraju, głównie z jej dynamiką, synantropizacją, klasyfikacją i kartograficznymi metodami badań. Wyniki swoich prac prezentował w formie referatów i posterów na kilkunastu konferencjach krajowych i kilku międzynarodowych. W ramach zajęć dydaktycznych prowadzi wykłady nt. synantropizacji szaty roślinnej Polski, fitosocjologii oraz kartografii geobotanicznej. Pod jego kierunkiem wykonano dotychczas 17 prac magisterskich. Za działalność naukowo-badawczą otrzymał 5-krotnie nagrodę JM Rektora UMK. Jest członkiem Polskiego Towarzystwa Botanicznego (pełniąc w latach 1989–1995 funkcję przewodniczącego Oddziału Toruńskiego) i Włocławskiego Towarzystwa Naukowego. Do Towarzystwa Naukowego w Toruniu należy od roku 1981.

Spis prac: a) Prace monograficzne: 1) Roślinność murawowa południowo-zachodniej części Garbu Lubawskiego i terenów przyległych. Stud. Soc. Scient. Tor. D, 11, 5, Toruń 1987, s. 1–71. 2) Szata roślinna rezerwatu „Szumny Źródł”, Stud. Soc. Scient. Tor. D, 11, 6, Toruń 1987, s. 1–48 (współautor K. Kępczyński). 3) Zróżnicowanie zbiorowisk łąkowych z klasy *Molinio-Arrhenatheretea* w dolinach Brynicy i jej dopływów, Stud. Soc. Scient. Tor. D, 12, 2, Toruń 1989, s. 1–74. 4) Łąki selernicowe (związek *Cnidion dubii* Bal.–Tul. 1966) w Polsce, Monogr. Bot. 77, Łódź 1995, s. 1–142. b) Rozprawy i artykuły: 5) Materiały do flory naczyniowej okolic Sieradza, Zesz. Nauk. UŁ, Nauki Mat.–Przyr., ser. II, 54, Łódź 1974, s. 185–199. 6) Ważniejsze zbiorowiska roślinne doliny Żegliny, Acta Univ. Iodz., Nauki Mat.–Przyr., ser. II, 54, Łódź 1976, s. 153–188. 7) Zanikanie wybranych gatunków roślin naczyniowych na Wysoczyźnie Dobrzyńskiej i Chełmińskiej. Phytocoenosis 5, 3/4, Warszawa – Białowieża 1976, s. 275–282 (współautorzy: K. Kępczyński, A. Noryskiewicz, A. Zielski). 8) Obserwacje nad zmianami szaty roślinnej w rejonie oddziaływania Zakładów Azotowych „Włocławek”. AUNC, Biol. 20, Toruń 1977, s. 113–125 (współautor K. Kępczyński). 9) Zbiorowiska łąkowe i torfowiskowe dorzecza Pilicy, Stud. Ośr. Dokum. Fizjogr. 6, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1978, s. 123–135. 10) Rośliny rzadziej spotykane w okolicach Włocławka. Część I, AUNC,

Biol. 22, Toruń 1978, s. 119–131 (współautor K. Kępczyński). 11) Rzadkie rośliny w dorzeczu Pilicy, tamże, s. 133–136. 12) Analiza flory naczyniowej na terenie lasów przyległych do Zakładów Azotowych „Włocławek”, Stud. Soc. Scient. Tor. D, 11, 3, Toruń 1981, s. 37–96 (współautor K. Kępczyński). 13) Rośliny rzadziej spotykane w okolicach Włocławka. Część II, AUNC, Biol. 24, Toruń 1982, s. 39–53 (współautor K. Kępczyński). 14) Rozpoznanie rynny wikaryjskiej jako wstępny etap badań przyrodniczych Gostynińsko-Włocławskiego Parku Krajobrazowego, Zapiski Kuj.-Dobrz., ser. E. Włocławek 1984, s. 93–110 (współautor K. Biały). 15) *Glyceria declinata* Bréb. (Gramineae) in Poland, distribution and habitats, Acta Soc. Bot. Pol. 55, 3, Warszawa 1986, s. 505–516 (współautor Z. Mirek). 16) Wozmożnost' ispolzowanija niekorych počwennyh i rastitel'nyh pokazatelej dlja ocenki izmenenij, proizchodjaščich w lesnyh ekosistemach pod wlijaniem letnego otdycha ljudej. [w:] Sbornik referatů „Funkce lesů w Źivotnim prostředi”, Vysoká Škola Zemědělská v Brně, Brno 1986, s. 288–293 (współautor K. Biały). 17) Przekształcenia wybranych fitocenoz szuwarowych, olsowych, łęgowych i ruderalnych pod wpływem oddziaływania Zakładów Azotowych „Włocławek”, AUNC, Biol. 32, Toruń 1988, s. 105–118 (współautor K. Kępczyński). 18) Udział mszaków w zbiorowiskach roślinnych doliny Brynicy, tamże, s. 119–134. 19) Udział *Betula humilis* Schrk. w różnych zbiorowiskach roślinnych na Pojezierzu Dobrzyńskim, AUNC, Biol. 34, Toruń 1988, s. 3–23 (współautor K. Kępczyński). 20) Rośliny rzadziej spotykane w okolicach Włocławka. Część III, AUNC, Biol. 29, Toruń 1988, s. 85–97 (współautor K. Kępczyński). 21) Reliktowe i rzadkie gatunki roślin okolic Górzna i Nowego Miasta Lubawskiego, tamże, s. 99–114. 22) Szata roślinna projektowanego rezerwatu „Dębice”, Acta Univ. Nic. Copern., Biol. 36, Toruń 1991, s. 3–40 (współautor K. Kępczyński). 23) Zróżnicowanie roślinności łąk trzęślicowych w dolnym odcinku doliny Rakutówki, tamże, s. 41–55 (współautor K. Kępczyński). 24) Interesujące i rzadkie gatunki roślin naczyniowych w okolicach Płocka i Sierpca, tamże, s. 111–135 (współautor K. Kępczyński). 25) Przekształcenia fitocenoz borów sosnowych i mieszanych w pobliżu Zakładów Azotowych „Włocławek”, AUNC, Biol. 38, Toruń 1991, s. 3–22 (współautor K. Kępczyński). 26) Zbiorowiska roślinne projektowanego rezerwatu „Olszyny Bobrowe”, AUNC, Biol. 40, Toruń 1992, s. 205–234. 27) *Spermatophyta*, [in:] J. B. Faliński, W. Mułenko (eds.), Cryptogamous plants in the forest communities of Białowieża National Park. Check-list of cryptogamous and seminal plant species recorded during the period 1987–1991 on the permanent plot V–100 (Project CRYPTO), Phytocoenosis 4 (N. S.), Archiv. Geobot. 3, Warszawa – Białowieża 1992, s. 12–16 (współautor Z. Głowacki). 28) *Pteridophyta*, tamże, s. 16 (współautor Z. Głowacki). 29) Atlas rozmieszczenia roślin naczyniowych Polski (ATPOL). Reklamówka, A. Zajac, M. Zajac (red.), Nakł. Prac. Chorologii Komputer. Inst. Botaniki UJ, Kraków 1992, s. 1–32 (współautorzy: M. Ciaciura, E. Ćwikliński, D. Fijałkowski, T. Głazek, Z. Głowacki, K. Kępczyński, J. Kornaś, J. Mądalski, J. Misiewicz, L. Olesiński, H. Piotrowska, K. Rostański, A. W. Sokołowski, R. Sowa, A. Zajac, M. Zajac, W. Żukowski). 30) Ocena możliwości renaturalizacji Jeziora Zamkowego w Radzynie Chelmińskim, [w:] Ochrona i kształtowanie środowiska rolniczego (wybrane problemy). Konfer. nauk., Warszawa, 9 września 1992, SGGW w Warszawie, Wyd. Melior. i Inż. Środ., Kat. Rekult. Środ. Przyr., Kat. Przyr. Podst. Melior., Warszawa 1992, s. 183–193 (współautorzy: H. Pawlat, J. Godlewski, A. Przystalski). 31) Ocena możliwości renaturyzacji Jeziora Zamkowego w Radzynie Chelmińskim, Gosp. Wodna 11 (527), Warszawa 1992, s. 256–259 (współautorzy: H. Pawlat, J. Godlewski, A. Przystalski). 32) Szata roślinna torfowiska „Jeleńskie Bagna”, AUNC, Biol. 42, Toruń 1993, s. 31–75 (współautor K. Kępczyński). 33) Szata roślinna kompleksu torfowiskowo-leśnego „Płociczno”, AUNC, Biol. 44, Toruń 1993, s. 3–45 (współautor K. Kępczyński). 34) Rezerwat „Wójtowski Grąd” jako przykład lasu gładowego w obszarze wydmywom pradoliny Wisły, tamże, s. 65–80 (współautor K. Biały). 35) *Achillea crithmifolia* W. et K. w Dybowie koło Torunia, tamże, s. 165–170 (współautor L. Rutkowski). 36) Problem ochrony *Lycopodium clavatum* L. na przykładzie stanowiska w Brzezinię Górze, AUNC, Biol. 46, Toruń 1993, s. 207–216 (współautor K. Biały). 37) Stanowisko *Thlaspi alpestre* L. na torfowisku Zgniłka, tamże, s. 201–205 (współautor L. Rutkowski). 38) Zmiany α i γ -diver-

sity w rezerwacie halofitów „Ciechocinek”, [w:] A. Kostrzewski (red.), Zintegrowany Monitoring Środowiska Przyrodniczego. Państw. Insp. Ochr. Środ., Inst. Bad. Czwartorz. UAM, Komit. Nauk. przy Prezyd. PAN „Człowiek i Środowisko”, Bibl. Monit. Środ., Warszawa 1993, s. 259–270 (współautorzy J. Wilkoń-Michalska, A. Nienartowicz). 39) The role of the beaver (*Castor fiber* L.) in the regeneration of natural conditions in a regulated water course in a post bog landscape in Plock Basin (Kotlina Płocka), [in:] Proc. of the Intern. Symp. „Conservation and Management of Fens”. Inst. for Land Reclamation and Grassland Farming – Falenty, Agric. Univ. – Faculty of Land Reclamation and Environmental Engineering – Warsaw, 6–10 June 1994, Warsaw – Biebrza 1994, s. 266–272 (współautor K. Biały). 40) Rola bobra europejskiego *Castor fiber* L. w renaturyzacji uregulowanego cieku i przyległego otoczenia, Zesz. Nauk. AR we Wrocławiu 246, Konfer. III (1), Wrocław 1994, s. 21–29 (współautor K. Biały). 41) Materiały do flory Kujaw, AUNC, Biol. 48, Toruń 1995, s. 185–189. 42) *Spermatophyta* and *Pteridophyta*, [in:] J. B. Faliński, W. Mułenko (eds.), Cryptogamous plants in the forest communities of Białowieża National Park, General problems and taxonomic groups analysis (Projekt CRYPTO). Phytocoenosis 7 (N.S.), Arch. Geobot. 4, Warszawa – Białowieża 1995, s. 39–46 (współautor Z. Głowacki). 43) Zasoby populacyjne gatunków roślin chronionych i reliktowych w kompleksie torfowiskowym koło Koszelewek i w rezerwacie „Jar Brynicy”, Sprawozdanie z I etapu badań wykonanych w ramach obozu botanicznego Koła Naukowego Biologów UMK w Toruniu, Ochr. Krajobr. 1/95. Biul. Inform. Woj. Zarz. Parków Krajobr. i Obsz. Chron. Krajobr. w Toruniu, Toruń 1995, s. 18–20 (współautor M. Kupczyk). 44) Wetlands and grasslands in the Toruń region, [in:] H. Okruszko, J. Oświt, W. Dembek (eds.), Characterization and valuation of wetlands and grasslands in Poland in the aspect of natural environment protection, Wyd. IMUZ, Mat. Semin. 35, Falenty 1996, s. 23–29. 45) Epixylites, lignicolous fungi and their links with different kinds of wood, [in:] J. B. Faliński, W. Mułenko (eds.), Cryptogamous plants in the forest communities of Białowieża National Park. Functional groups analysis and general synthesis (Project CRYPTO 3), Phytocoenosis 8 (N.S.), Archiv. Geobot. 6, Warszawa – Białowieża 1996, s. 75–110 (współautorzy: A. Chlebicki, J. Żarnowiec, S. Cieśliński, H. Klama, A. Bujakiewicz). 46) The colonisation of wild boar rooting sites and game wallows by green plants, tamże, s. 145–146 (współautorzy: J. B. Faliński, Z. Głowacki). 47) The colonisation of fallen tree sites by green plants and fungi, tamże, s. 147–150 (współautorzy: J. B. Faliński, W. Mułenko, J. Żarnowiec, H. Klama, Z. Głowacki). 48) Zasoby populacyjne gatunków roślin chronionych w rezerwacie „Jar Brynicy” i w projektowanym rezerwacie „Ostoje Koszelewskie” – sprawozdanie z II etapu badań wykonanych w ramach obozu botanicznego Koła Naukowego Biologów UMK w Toruniu, Ochr. Krajobr. 3/96. Biul. Inform. Woj. Zarz. Parków Krajobr. i Obsz. Chron. Krajobr., Toruń 1996, s. 9–12 (współautorzy: M. Kupczyk, M. Fedorowicz). 49) *Spermatophyta*, [in:] J. B. Faliński, W. Mułenko (eds.), Cryptogamous plants in the forest communities of Białowieża National Park. Ecological Atlas (Project CRYPTO 4), Phytocoenosis 9 (N.S.), Suppl. Cartogr. Geobot. 7, Warszawa – Białowieża 1997, s. 9–80 (współautor Z. Głowacki). 50) *Pteridophyta*, tamże, s. 81–84 (współautor Z. Głowacki). 51) Atlas rozmieszczenia roślin naczyniowych chronionych w Polsce, A. Zając, M. Zając (red.), Nakł. Prac. Chorologii Komputer. Inst. Botaniki UJ, Kraków 1997, s. 1–100 (współautorzy M. Ciaciura, E. Ćwikliński, J. Dziedzic, D. Fijałkowski, T. Głazek, Z. Głowacki, K. Kępczyński, J. Kornaś, M. Kucharczyk, J. Mądalski, J. Misiewicz, L. Olesiński, H. Piotrowska, K. Rostański, L. Rutkowski, A. W. Sokółowski, R. Sowa, A. Zając, M. Zając, W. Żukowski). 52) Roślinność dna lasu jako wskaźnik zniekształcenia ekosystemów leśnych. [w:] P. Pawlaczek (red.), Gleby i roślinność ekosystemów leśnych w Drawieńskim Parku Narodowym, Idee Ekol. 11, z. 5, Poznań 1997, s. 83–97 (współautorzy: K. Biały, A. Kossakowski, M. Gracjasz). 53) Nowe stanowisko *Betula humilis* Schrank w Polsce Środkowej, AUNC, Biol. 50, Toruń 1998, s. 243–248. 54) Powierzchnia Badawczo–Dydaktyczna w Czarnym Bryńsku (Górznieńsko–Lidzbarski Park Krajobrazowy) jako przykład obiektu do badań monitoringowych, Przegl. Przyr. 9, 1/2, Świebodzin 1998, s. 163–169 (współautorzy: I. Paszek, A. Glińska, M. Fedorowicz). 55) Zasoby populacyjne *Polemonium caeruleum* koło Koszelewek (Welski Park

Krajobrazowy), tamże, s. 227–230 (współautorzy: M. Fedorowicz, M. Fedorowicz). 56) Rozmieszczenie gatunków z rodziny *Orchidaceae* w projektowanym rezerwacie „Łąki Bryńskie” (Górznieńsko–Lidzbarski Park Krajobrazowy), tamże, s. 231–233 (współautor G. Żaluska). 57) Effects of anthropogenic changes in vegetation on forest soil in Górzno–Lidzbarski Landscape Park, Roczn. Glebozn. 49, 1/2, Warszawa 1998, s. 79–86 (współautorzy: U. Pokojska, H. Dziadowiec, W. Plichta). 58) Antropogeniczne przekształcenia łąki *Tilio–Carpinetum* w warunkach umiarkowanych form gospodarki leśnej w Górznieńsko–Lidzbarskim Parku Krajobrazowym, Przegł. Przyr. 10, 3–4, Świebodzin 1999, s. 111–116 (współautor D. Gawenda). 59) Tendencje epiksyliczne i epifityczne roślin naczyniowych w rezerwach leśnych Górznieńsko–Lidzbarskiego Parku Krajobrazowego, tamże, s. 117–120 (współautor M. Wasielewska). 60) Specyfika florystyczna łąk selemnicowych w Polsce, Fol. Univ. Agric. Stetin. 197, Agriculture. 75, Szczecin 1999, s. 363–366. 61) Różnorodność szaty roślinnej młak źródłiskowych w okolicach Górzna, tamże, s. 367–372 (współautor D. Gawenda). 62) Rola rowów melioracyjnych jako refugium flory torfowiskowej na przykładzie kompleksu łąk w Koszelewkach, tamże, s. 373–376 (współautor A. Kamińska). 63) *Alchemilla filicaulis* subsp. *vestita* (*Rosaceae*) – nowy takson we florze polskiej, Fragm. Flor. Geobot. Polonica 7, Kraków 2000, s. 370–372. 64) Populacja brzozy niskiej *Betula humilis* Schrank na terenie projektowanego rezerwatu „Ostoje Koszelewskie” w Welskim Parku Krajobrazowym, Przegł. Przyr. 11, 2–3, Świebodzin 2000, s. 125–131 (współautorzy: D. Kamiński, A. M. Kamińska). c) Komunikaty naukowe, materiały: 65) Wycieczka geobotaniczna w dolinę Brynicy i okolice Górzna, [w:] Sympozjum na temat: Antropogeniczne przeobrażenia roślinności w dolinach rzecznych – ich interpretacja w związku z programem „Wisła”. Bachotek nad Drwęcą 5–9 VI 1980. Wycieczki geobotaniczne w dolinę Wisły i Brynicy, Toruń 1980, s. 9–11. 66) *Glyceria declinata* Bréb. w Polsce, [w:] K. Czyżewska (red.), 47 Zjazd PTB. Zasoby genowe roślin. perspektywy badawcze, wykorzystanie i ochrona. Łódź, 3–6 września 1986. Streszczenia referatów i plakatów, Łódź 1986, s. 28 (współautor Z. Mirek). 67) Przekształcenia fitocenozy borów sosnowych i mieszanych w pobliżu Zakładów Azotowych „Włocławek”, [w:] Mat. z konfer. „Roślina a środowisko” zorganizowanej z okazji 48 Zjazdu PTB w Katowicach w dniach 5–9 września 1989. Oddział Śląski PTB w Katowicach, Katowice 1989, s. 113 (współautor K. Kępczyński). 68) Udział *Cnidium dubium* (Schkuhr) Thell. w zbiorowiskach roślinnych Polski, tamże, s. 137. 69) Kartograficzne przedstawienie dynamiki roślinności halofilnej w rezerwacie „Ciechocinek”, [w:] 49 Zjazd PTB, Kielce, 1–5. 09. 1992, „Roślina a człowiek”, Streszcz. referatów i plakatów. Oddział Kielecki PTB, WSP im. J. Kochanowskiego, Kielce 1992, s. 150–151 (współautorzy: J. Wilkoń–Michalska, A. Nienartowicz). 70) Aktualny stan rozmieszczenia halofitów na Kujawach, tamże, s. 155 (współautor A. Nienartowicz). 71) Zasoby i walory szaty roślinnej Gostynińsko–Włocławskiego Parku Krajobrazowego, [w:] Rola człowieka w ochronie i kształtowaniu środowiska na terenie parku krajobrazowego. Konfer. nauk.–szkol., Łąck, 26–27 maja 1994. Gostynińsko–Włocławski Park Krajobrazowy, Łąck 1994, s. 56–64 (współautor W. Cyzman). 72) Szata roślinna okolic Torunia, osobliwości – zagrożenia – ochrona (folder), Info–Graf, Druk–Tor, Toruń 1994 (współautorzy M. Ceynowa–Gieldon, A. Nienartowicz, L. Rutkowski, J. Wilkoń–Michalska). 73) Roślinność łąkowa ze związku *Cnidium dubium* w Polsce, [w:] Z. Mirek, J. J. Wójcicki (red.), Szata roślinna Polski w procesie przemian. Mat. Konfer. i symp. 50 Zjazdu PTB, Kraków 26.06–01.07. 1995, Kraków 1995, s. 469. 74) System informacji o występowaniu halofitów na Kujawach, [w:] Zintegrowany Monitoring Środowiska Przyrodniczego: Funkcjonowanie i monitoring geosystemów. Szymbark 14–16 września 1995. PIOŚ, Inst. Geogr. i Przestrz. Zagosp. PAN, Stacja Nauk. Inst. Geogr. i Przestrz. Zagosp. PAN w Szymbarku, Wydż. Ochr. Środ. Urz. Woj. w Nowym Sączu, Komit. Nauk. „Człowiek i Środowisko” przy Prezydium PAN, Komit. Nauk. „Global Change” przy Prezyd. PAN, Kraków – Szymbark 1995, s. 82–83 (współautorzy: J. Wilkoń–Michalska, W. Karasińska, E. Kaźmierczak, A. Kejna, J. Łosińska, A. Nienartowicz, A. Piemik, L. Rutkowski, K. Trzaskulski, M. Walc, K. Wilkandt). 75) Zmiany szaty roślinnej pod wpływem działalności człowieka, [w:] J. Turło (red.), Bad. Środ., Mat. Podypl. Studium PRONAT na UMK w

Toruniu. Wydz. Fizyki i Astronomii UMK, TOP KURIER, Toruń 1995, s. 79–80. 76) Effects of anthropogenic changes in vegetation on forest soil, Towards Sustainable Land Use. Furthering Cooperation Between People and Institutions. 9th Confer. of the Intern. Soil Conserv. Organ. (ISCO). Confer. – Abstr., Bonn 1996, s. 333–334 (współautorzy: U. Pokojka, H. Dziadowiec, W. Plichta). 77) Przekształcenia szaty roślinnej łąk w dolinie Żeglina. [w:] J. Miądlukowska (red.), Botanika polska u progu XXI wieku. Mat. Symp. i obrad sekcji 51 Zjazdu PTT Gdańsk 1998, s. 553. 78) Flora naczyniowa dróg leśnych Powierzchni Badawczo–Dydaktycznej w Czarnym Bryńsku. tamże, s. 377 (współautor I. Paszek). 79) Zasoby populacyjne gatunków chronionych w rezerwacie „Jar Brynicy”, tamże, s. 512 (współautorzy: M. Wasielewska, W. Ejankowski, M. Fedorowicz, M. Fedorowicz). 80) Specyfika florystyczna łąk selenicowych w Polsce, [w:] Międzynar. Nauk. Konfer. Łąkarska „Pozaprodukcyjna rola użytków zielonych” (mat. konf.), 8–10 września 1999, Szczecin – Łukęcin 1999, s. 77. 81) Różnorodność szaty roślinnej młak źródłiskowych w okolicach Górzna, tamże, s. 78 (współautor D. Gawenda). 82) Rola rowów melioracyjnych jako refugium flory torfowiskowej na przykładzie kompleksu łąk w Koszelewkach, tamże, s. 79 (współautor A. Kamińska). 83) Ecological landscape diversity in the river Zgłowiączka valley (Kujawy, Central Poland), [in:] 42ND Annual Symposium of the IAVS, July 26–30 1999 Bilbao, Spain. Vegetation and climate. Abstr. and Excurs. Guides, Vitoria–Gasteiz 1999, s. 139 (współautorzy L. Warot, A. Piernik, A. Nienartowicz, R. Pisarek, J. Grzelka, J. Grabowska, M. Kuntz). 84) Różnorodność szaty roślinnej wybranych torfowisk Równiny Urszulewskiej w aspekcie synantropizacji, Program konf. nauk. „Mechanizmy antropogenicznych przekształceń szaty roślinnej”. Streszcz. referatów i plakatów. UAM w Poznaniu, Zakład Taksonomii Roślin. Poznań 1999, s. 44 (współautor A. M. Kamińska). 85) Drogi leśne w procesie synantropizacji lasu (na przykładzie Górzniensko–Lidzbarskiego Parku Krajobrazowego), tamże, s. 45 (współautor I. Paszek). 86) Kierunki zmian roślinności w rezerwacie „Bielinek”, Toruń. Sem. Ekol. „Zmiany a zmienność” 23–25 czerwca 2000. Program, streszczenia, lista uczestników, Toruń 2000. 87) Anthropophytes in flora of the forest complex of Górzno–Lidzbark Landscape Park, Phytogeographical Problems of Synanthropic Plants. IV. Anthropization and Environment of Rural Settlements Flora and Vegetation. Abstracts. Inst. of Botany, Department of Plant Taxonomy and Phytogeography UJ, Kraków 2000, s. 16 (współautor I. Paszek). d) Opracowania popularnonaukowe: 88) Flora, [w:] T. Olszewski (red.), Województwo wrocławskie. Monografia regionalna. Zarys dziejów. obraz współczesny, perspektywy rozwoju. Wyd. UŁ, Urz. Woj. we Wrocławku, Łódź – Wrocław 1982, s. 69–73 (współautor K. Kępczyński). 89) Zbiorowiska roślinne, tamże, s. 73–89 (współautor K. Kępczyński). 90) Ochrona przyrody, tamże, s. 101–107 (współautor K. Kępczyński). 91) Szata roślinna, [w:] A. Giziński, S. Burak (red.), Przyroda województwa toruńskiego (opracowanie zbiorowe), Urząd Woj. w Toruniu, Wydz. Ochr. Środ., Oficyna Wyd. „Turpress”, Toruń 1992, s. 22–32. 92) Rezerваты przyrody, tamże, s. 46–56. 93) Brodnicki Park Krajobrazowy (folder), Oficyna Wyd. „Turpress”, Toruń 1992 (współautor S. Burak). 94) Górzniensko–Lidzbarski Park Krajobrazowy. Szlaki przyrodniczo–turystyczne, Woj. Zarz. Parków Krajobr. i Obsz. Chron. Krajobr. w Toruniu, Stow. Eduk. Ekol. „Ekoświt”, Oficyna Wyd. „Turpress”, Toruń 1994, s. 1–78 (współautorzy: S. Burak, R. Gorczyński, M. Kosowicz, W. Tomaszewski). 95) Szata roślinna, [w:] A. Przystalski, A. Drozdowski, L. Bernardelli (red.), Gostynińsko–Wrocławski Park Krajobrazowy. Informator przyrodniczo–turystyczny, Zarząd Parków Krajobr. Brudzeńskiego i Gostynińsko–Wrocławskiego, Fund. „Terra Sana”, Kowal–Warszawa 1994, s. 19–37 (współautor W. Cyzman). 96) Środowisko geograficzne, [w:] A. Przystalski (red.), Brodnicki Park Krajobrazowy. Szlaki przyrodniczo–turystyczne, Woj. Zarz. Parków Krajobr. i Obsz. Chron. Krajobr. w Toruniu, Oficyna Wyd. „Turpress”, Toruń 1995, s. 7–15 (współautorzy: S. Burak, W. Tomaszewski). 97) Szata roślinna, tamże, s. 15–22. 98) Szlaki przyrodnicze Skarlanki i Strugi Brodnickiej, tamże, s. 65–95 (współautorzy S. Burak, M. Kosowicz, W. Tomaszewski, M. Tomoń, A. Przystalski). 99) „Szumny Zdrój”, [w:] M. Rejewski, P. Bielecki (red.), Rezerваты przyrody województwa toruńskiego. Opracowanie zbiorowe. Urząd Woj. w Toruniu. Wydz. Ochr. Środ., Woj. Kons.

Przyr., Toruń 1996, s. 44–47. 100) „Ostrowy nad Brynicą”, tamże, s. 47–49. 101) „Okonek”, tamże, s. 102–105. 102) „Stręszek”, tamże, s. 105–108. 103) „Kociołek”, tamże, s. 109–111. 104) „Żurawie Bagno”, tamże, s. 115–118. 105) „Czamy Bryńsk”, tamże, s. 120–123. 106) „Jar Brynicy”, tamże, s. 162–165. 107) „Mszar Płociczno”, tamże, s. 172–174. 108) „Bagno Mostki”, tamże, s. 175–177. 109) „Łąki Bryńskie”, tamże, s. 180–181. 110) „Piekielko”, tamże, s. 187–188. 111) Przyrodnicze ścieżki dydaktyczne Gostynińsko–Włocławskiego Parku Krajobrazowego. Niecka Klócińska. Zarz. Parków Krajobr. Brudzeńskiego i Gostynińsko–Włocławskiego, Kowal 1996, s. 1–60 (współautor A. Przystalski). 112) Przyrodnicza ścieżka dydaktyczna okolic Torunia. Bielany – Barbarka – Przysiek – Bydgoskie Przedmieście. Informator i materiały dydaktyczne, Ośr. Doradz. Roln. w Przysieku, Reg. Centr. Eduk. Ekol. w Przysieku, Przysiek 1996, s. 1–88 (współautorzy: K. Becmer, S. Burak, T. Chrzanowski, T. Maresz, W. Puchacz). 113) Przyrodnicza ścieżka dydaktyczna. Toruń Bielany – Barbarka – Przysiek – Bydgoskie Przedmieście (folder), tamże (współautorzy: K. Becmer, S. Burak, T. Chrzanowski, T. Maresz). 114) Ogólna charakterystyka Górznięsko–Lidzbarskiego Parku Krajobrazowego. [w:] T. Załuski (red.), Górznięsko–Lidzbarski Park Krajobrazowy. Przyrodnicze ścieżki dydaktyczne przy Ośrodku Edukacji Ekologicznej „Wilga” (materiały metodyczne). Woj. Zarz. Parków Krajobr. i Obsz. Chron. Krajobr. w Toruniu z/s w Brodnicy, Wyd. WIT–GRAF, Toruń 1997, s. 7–18 (współautor W. Wysota). 115) Charakterystyka przyrodniczych ścieżek dydaktycznych, tamże, s. 27–46 (współautorzy: K. Becmer, G. Sobieszak, W. Wysota). 116) Treści programowe możliwe do realizacji na trasie ścieżek dydaktycznych – biologia, szkoła podstawowa, tamże, s. 61–71 (współautorzy: G. Sobieszak, K. Wolk, M. Żuk). 117) Treści programowe możliwe do realizacji na trasie ścieżek dydaktycznych – biologia, liceum ogólnokształcące, tamże, s. 71–79 (współautorzy: G. Sobieszak, K. Wolk). 118) Wykaz ćwiczeń, tamże, s. 80–82 (współautorzy: K. Becmer, G. Sobieszak, W. Wysota). 119) Nazwy roślin i zwierząt zamieszczone na rycinach w zeszycie ćwiczeń, tamże, s. 83. 120) Instrukcja do wykonania zielnika, tamże, s. 87 (współautor D. Lubińska). 121) Słowniczek ważniejszych terminów, tamże, s. 88–92 (współautor W. Wysota). 122) Górznięsko–Lidzbarski Park Krajobrazowy. Zestaw ćwiczeń do realizacji na przyrodniczych ścieżkach dydaktycznych przy Ośrodku Edukacji Ekologicznej „Wilga”, Woj. Zarz. Parków Krajobr. i Obsz. Chron. Krajobr. w Toruniu z/s w Brodnicy, Wyd. WIT–GRAF, Toruń 1997, s. 1–58 (współautorzy: K. Becmer, G. Sobieszak, W. Wysota). 123) Szata roślinna, [w:] T. Załuski (red.), Górznięsko–Lidzbarski Park Krajobrazowy. Przyrodnicze ścieżki dydaktyczne przy Zielonej Szkole „Ekoczar” (materiały metodyczne), Woj. Zarz. Parków Krajobr. i Obsz. Chron. Krajobr. w Toruniu z/s w Brodnicy, Wyd. „Comer”, Toruń 1997, s. 14–17. 124) Ochrona przyrody, tamże, s. 29–31 (współautor D. Czaja). 125) Charakterystyka przyrodniczych ścieżek dydaktycznych, tamże, s. 39–67 (współautorzy: D. Kalinowska, A. Oleksa, K. Wolk, W. Wysota). 126) Treści programowe możliwe do realizacji na trasie ścieżek dydaktycznych – biologia, szkoła podstawowa, tamże, s. 84–91 (współautorzy: G. Sobieszak, K. Wolk). 127) Treści programowe możliwe do realizacji na trasie ścieżek dydaktycznych – biologia, liceum ogólnokształcące, tamże, s. 92–97 (współautorzy: G. Sobieszak, K. Wolk). 128) Wykaz ćwiczeń, tamże, s. 98–100 (współautorzy: K. Becmer, G. Sobieszak). 129) Odpowiedzi do ważniejszych zadań zamieszczonych w zestawie ćwiczeń, tamże, s. 101–102 (współautor K. Becmer). 130) Słowniczek ważniejszych terminów, tamże, s. 103–108 (współautor W. Wysota). 131) Górznięsko–Lidzbarski Park Krajobrazowy. Zestaw ćwiczeń do realizacji na przyrodniczych ścieżkach dydaktycznych przy Zielonej Szkole „Ekoczar”, Woj. Zarz. Parków Krajobr. i Obsz. Chron. Krajobr. w Toruniu z/s w Brodnicy, Wyd. „Comer”, Toruń 1997, s. 1–58 (współautorzy: G. Sobieszak, K. Becmer, D. Kalinowska, K. Wolk, W. Wysota). 132) Flora, [w:] S. L. Bagdziński (red.), Środowisko przyrodnicze w województwie włocławskim. Włocł. Tow. Naukowe, Włocławek 1997, s. 113–117. 133) Zbiorowiska nieleśne, tamże, s. 128–133. 134) Przyrodnicze ścieżki dydaktyczne Gostynińsko–Włocławskiego Parku Krajobrazowego. Lasy Łąckie. Soczewka – Sendeń – Łąck, Zarząd Parków Krajobr. Brudzeńskiego i Gostynińsko–Włocławskiego, Kowal 1997, s. 1–66 (współautor

- A. Przystalski). 135) Stan badań przyrodniczych, [w:] T. Zaluski, M. Szczepański, A. Urbański, S. Burak (red.), Welski Park Krajobrazowy. Przewodnik przyrodniczy. Welski Park Krajobr. – Lidzbarsk, Wyd. Urbański – Toruń 1999, s. 6–10 (współautor M. Szczepański). 136) Szata roślinna, tamże, s. 25–33 (współautor M. Szczepański). 137) Rezerwy przyrody istniejące, tamże, s. 49–51 (współautorzy: M. Szczepański, M. Kosowicz). 138) Rezerwy przyrody proponowane, tamże, s. 51–56 (współautorzy: M. Szczepański, M. Kosowicz). 139) „Przyrodnicza ścieżka dydaktyczna nad Jeziorem Lidzbarskim”, tamże, s. 65–70 (współautor M. Szczepański). 140) Brodnicki Park Krajobrazowy (folder), Wyd. Urbański, Toruń 1999 (współautor S. Burak). 141) Górznieńsko–Lidzbarski Park Krajobrazowy (folder), Wyd. Urbański, Toruń (współautor S. Burak). 142) Zielona Dekada. Górznieńsko–Lidzbarski Park Krajobrazowy, Wyd. Reg. Ośr. Stud. i Ochr. Środ. Kult. w Toruniu, Toruń 2000, s. 1–39 (współautorzy: B. Chrapkowski, D. Czaja, D. Gawenda, R. Gorczyński, J. Hila, W. Tomaszewski, M. Żuk). 143) Szata roślinna, [w:] A. Giziński, B. Chrapkowski, W. Tomaszewski (red.), Przyroda Ziemi Chełmińskiej i obszarów przyległych (opracowanie zbiorowe). Urz. Marszałk. Woj. Kujawsko–Pomorskiego w Toruniu. Polski Klub Ekol. Okr. Pom.–Kuj., Toruń 2000, s. 14–29. 144) Rezerwy przyrody, tamże, s. 59–67. 145) Walory przyrodnicze GLPK, Biul. Inform. 12. Reg. Centr. Doradz., Rozw. Roln. i Obsz. Wiejskich, Reg. Centr. Eduk. Ekol. w Przysieku, Przysiek 2000, s. 8–9. 146) Badania botaniczne w GLPK, tamże, s. 10–12. e) R e c e n z j e: 147) Anthropolochy in xerothermic grasslands in the light of experimental data, J. B. Faliński, Acta Soc. Bot. Pol. 41, 3, Warszawa 1972, s. 373–368. Kosmos A, 6 (125), Warszawa 1973, s. 641–642. f) Sprawozdania, biogramy, nekrologi: 148) Roztocze terenem badań studenckiego koła LOP, Biul. Zarz. Gł. LOP 7, Warszawa 1973, s. 18–20. 149) Sympatyczny zasłużony, Wiad. Bot. 36, 3/4, Kraków 1992, s. 78. 150) Mgr Kazimierz Kryśka (31.V.1912–20.VI.1991), tamże, s. 61. 151) Osiemdziesiąta rocznica urodzin profesora Klemensa Kępczyńskiego, Wiad. Bot. 40, 3/4, Kraków 1996, s. 94–96. 152) Konferencja gleboznawców i botaników w Drawieńskim Parku Narodowym, tamże, s. 109. 153) Prof. Klemens Kępczyński (1916–1997), Głos Uczelni. Pismo UMK. Rok 6 (22), nr 5 (135), Toruń 1997, s. 23.

**WYDAWNICTWA TOWARZYSTWA NAUKOWEGO W TORUNIU
ZA ROK 2001**

ZAPISKI HISTORYCZNE

Tom 66, z. 1, Toruń 2001, ss. 188.

Tom 66, z. 2–3, Toruń 2001, ss. 234.

Tom 66, z. 4, Toruń 2001, ss. 202.

Tom 66 (Suplement): Bibliografia historii Pomorza Wschodniego i Zachodniego oraz krajów regionu Bałtyku, Toruń 2001, ss. 233.

FONTES

T. 89

Protokoły Sejmiku Generalnego Prus Królewskich, t. 1 (1526–połowa 1528), wyd. Marian Biskup, Bogusław Dybaś, Janusz Tandecki, Toruń 2001, ss. 222. ✓

T. 90

Wizytacja biskupstwa sambijskiego z 1569 roku, wyd. Jacek Wijaczka, Toruń 2001, ss. 458 + mapa. ✓

ROCZNIKI

R. 89, z. 3

MIKULSKI KRZYSZTOF: Urzędnicy miejscy Torunia 1454–1650, Toruń 2001, ss. 215. ✓

R. 90, z. 1

PIĄTKOWSKI ANDRZEJ: Kolej Tylżycko–Wystrucka w latach 1862–1884. Pierwsza prywatna inwestycja kolejowa w Prusach Wschodnich, Toruń 2001, ss. 104 + 19 tabel + 2 mapy. ✓

PRACE WYDZIAŁU FILOLOGICZNO-FILOZOFICZNEGO

T. 36, z. 1

NOWAKOWSKA IWONA: Przemiany ewangelijnego słownictwa cerkiewno-słowiańskiego (rzeczownik w staroruskim Ewangeliarzu ławryszewskim), Toruń 2001, ss. 189.

T. 36, z. 2

ŻAGUŃ ALICJA: Warszawskie „Pandekty Antiocha” na tle cerkiewnosłowiańskiej tradycji piśmienniczej. Różnice leksykalne i słowotwórcze, Toruń 2001, ss. 191.

STUDIA SOCIETATIS SCIENTIARUM TORUNENSIS

Sectio H (Medicina), vol. 1, nr 5

BIEGANOWSKI LECH: Anatomia oka i mechanizm widzenia w ujęciu średniowiecznych uczonych Ibn al-Haythama (Alhazena) i Witelona, Toruń 2001, ss. 244.

PRACE POPULARNONAUKOWE

Nr 67

Zabytki Polski Północnej nr 11

✓ KRANTZ-DOMASŁOWSKA LILIANA, DOMASŁOWSKI JERZY: Kościół świętego Jakuba w Toruniu, Toruń 2001, ss. 166 + il.

MATERIAŁY Z KONFERENCJI

Rozważania o dialogu społecznym, pod red. Mariana Kallasa, Toruń 2001, ss. 36.

SPRAWOZDANIA TNT

Nr 54 (za okres 1 I 2000 – 31 XII 2000), Toruń 2001, ss. 116

Biblioteka Główna UMK

300040445262

A21

Biblioteka Główna UMK

300040445262